

PUUNEN

SÕJAASJANDUSE AJAKIRI „SÕDUR“

Nr. 35-36 — 1935.

Sisustik:	Lk.	Sommaire:	Pages.
<i>Ed. Hubel:</i> Sõna mõju — raamatu mõju	806	<i>Ed. Hubel:</i> Influence de la parole — influence du livre	806
<i>J. Jaik:</i> Synu tachmas sundküt	806	<i>J. Jaik:</i> Synu tachmas sundküt	806
<i>J. R—s.:</i> Jooni Eesti kaitseväge raamatu arengust	808	<i>J. R—s.:</i> Quelques traits du progrès du livre militaire estonien	808
<i>Mjr. K. Liivola:</i> Ülevaade meie kaitseväge raamatukogudest	809	<i>Commdt. K. Liivola:</i> Bibliothèques militaires	809
<i>Mjr. Aleksandras Ružancovas:</i> Kaitseväge raamatukogud Leedus	818	<i>Commdt. A. Ružancovas:</i> Les bibliothèques militaires en Lithuanie	818
<i>Kol. M. Kattai:</i> K. S. L. O. Ü. sõjaajalooline ekskursioon Vabadussõja lahinguväljadele	821	<i>Lieut.-Colonel M. Kattai:</i> Une excursion historique de l'Union des anciens élèves de l'École Supérieure de Guerre sur les champs de bataille de la Guerre d'Indépendance	821
<i>K.:</i> Kaitseväge raamatukogud Soomes	825	<i>K.:</i> Les bibliothèques militaires en Finlande	825
<i>Ltn. H. Kirsipuu:</i> Läätlaste kui koalitsioonivägede operatsioonide iseloomustus 1915. ja 1916. aastal	826	<i>Lieut. H. Kirsipuu:</i> Le caractère des opérations des forces alliées en 1915 et 1916	826
<i>D. Poska:</i> Sõjaajaloolisi väljapanekuid Rootsi muuseumides	832	<i>D. Poska:</i> Objets d'intérêt pour l'histoire militaire exposés dans les musées suédois	832
Kõrgema Sõjakooli taktikaline välisõit	838	Voyage à l'extérieur de l'École Supérieure de Guerre	838
BIBLIOGRAAFIA:		BIBLIOGRAPHIE:	
— Soome: „Sotilasajakauslehti“ nr. 6 1935. a.	841	— Finlande: — „Sotilasajakauslehti“ No 6, 1935	841
— Poola: „Przeglad Piechoty“ juuli 1935	842	— Pologne: „Przeglad Piechoty“, juillet 1935	842
— N.-Vene: „Voina i Revolutsija“ märts-aprill 1935	845	— U. R. S. S.: „Voina i Revolutsija“, mars-avril 1935	845
KAITSEVÄE ELU:		Vie militaire	
— <i>J. S.:</i> Kaitseväge staabi allohvitseride kogu 10-aastane	849	Vie des officiers de réserve	854
— <i>E. R.:</i> Ratsamatk läbi Eesti	852	Partie officielle	855
RESERVOHVITSERIDE ELU:		Les sports dans l'Armée	
— <i>B. K.:</i> Reservohvitseride õppus 5. suurtükiväegrupis	854	Informations familiales. Echecs	857
Ametlik osa	855		
Sport kaitseväes	856		
Perekondlikke teateid, male	857		

Vastutav toimetaja kolonelleitnant **J. REMMEL**
 Kõnetr. Kaitseväge nr. 40
 Kodune kõnetraat Kaitseväge 13-34.

Tegev toimetaja major **J. KÕRGE**
 Kõnetr. Kaitseväge nr. 163

Väljaandja: „SÕDUR“ Tallinn, Toomkooli nr. 7
 Toimetus ja talitus:

Toompeal, Toomkooli nr. 7
 Kõnetr. Kaitseväge nr. 163
 Talitus avat. k. 0800—1500
 Toim. kõnet k. 0800—1500

„SÕDURI“ TELLIMISE HIND:

Aastas 6 kr. — poolaastas 3 kr.
 Veerandaastas 1 kr. 50 s.
 Üksiknumber 20 s.

SÕDUR

SÕJAASJANDUSE AJAKIRI

Nr. 35-36

08. 09. 1935.

XVII AASTAKA'IK

Riigivanem K. Päts, Raamatu-Aasta aupatsoon.

Sõna mõju — raamatu mõju.

Muiste laulis laulik rahva ees ja jutustaja vestis lugusid kuulajaile. Tänapäeval raiub sõnasepp kõik lood raamatusse ja neid loetakse üle maa.

Sõna mõju on jäänud endiseks.

Missugune oli ta muiste?

Kui üks Kreeka väesalk oli vaenlasega võideldes nõrkemas, saadeti käskjalg abiväge tooma. Käskjalg tuli tagasi ilma abiväeta. Aga ta tõi kaasa ühe mehe. See oli sõnasepp, luuletaja Tyrtäus. See vaimustas oma lauludega väsinud sõjamehi nõnda, et need uue jõuga vaenlase vastu tormasid ja võitsid.

Sõna mõju on jäänud endiseks.

Austagem raamatut, kuhu sõnasepp raiunud oma parimad mõtted, soojemad tundmused, ilusamad unistused.

Ed. Hubel,

E. R.-Aasta Peakomitee esimees.

Synu tachmas sundküt...

J. Jaik.

Kui esimese eesti raamatu avastaja dr. H. Veiss kord silmitses Saksa Kirjandus- seltsi arhiivis üht vana katkist köidet, tal- le paistis laguneva kaaneköite vahelt silma eestikeelne tekst — Synu tachmas sund- küt...

Vilunud ajaloolase silmis oli selge, et siin on tegemist ühe vanema Meie Isa palve tõlkega, sest nii kiri kui ka kirja- viis erinesid juba esimesel pilgul seni tea- daolevaist selle palve vanadest trükikuju- dest. Oli selge, et köite vahelt tuleb ilmsiks senitundmatu vana trükis. Kuid tagajärjed osutusid veelgi suuremaiks. Va- na köite kaaned sisaldasid nimelt vastu- vaidlematu tõenduse, et esimene eesti- keelne raamat on ilmunud juba aastal 1535. Selle teatega eesti raamatuajalugu sai ligikaudu sada aastat vanemaks, sest just dr. Veissi avastuse ajal tehti mõnel pool ettevalmistusi eesti raamatu 300 aas- ta juubeli pidamiseks.

Selle leiutise tähtsus on suur. Meie leia- me selles ka tõendise, et sellal, kui protes- tantism tahtis kinnitada oma kanda Eestis, oli eesti keel siin nii tähtis tegur, et kõige- pealt oli tarvis muretseda selle uue usu põ- himõtteid ja aluseid selgitavat kirjandust eesti keeles. Ja see esimene trükis sisaldas eesti rahvale ka temale vajalikuma rõõmu- sõnumi evangeeliumist — Synu tachmas sundküt.

On märkimisväärne, et see suur sõna leidis juba esimeses eesti raamatus. Kui rahva tahtmine on jumala tahtmine, siis ka jumala tahtmine on rahva tahtmine. Ning juba esimene jumalasõnaraamat kuulutas eesti rahvale — Synu tachmas sundküt.

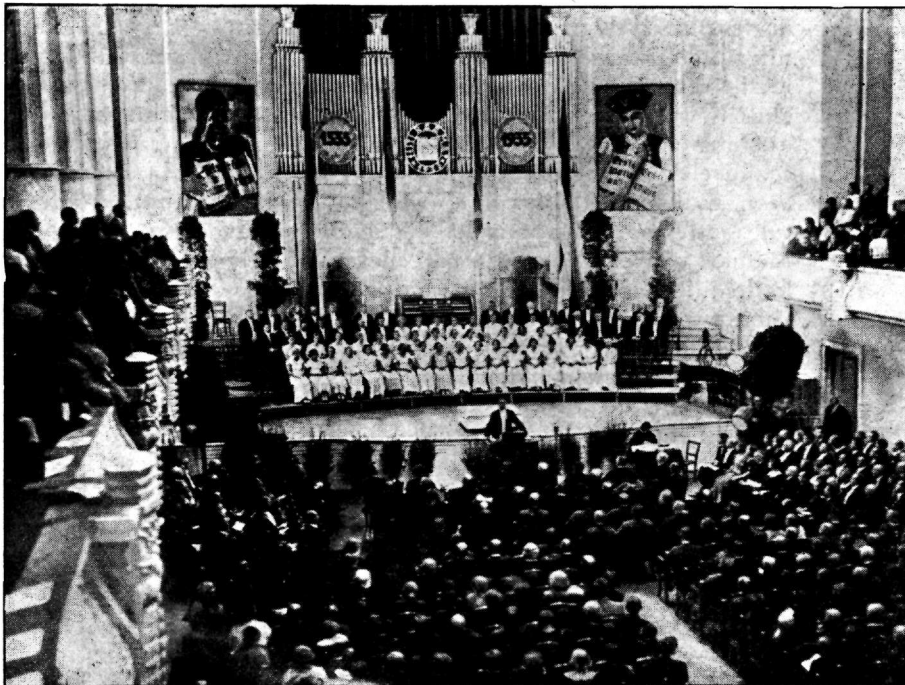
Ja see on saanud tõeks. Eesti rahva tahtmine hakkas pääsema võidule just raa- matu abil ja koos raamatuga. Kuigi esi- mesed raamatud ei hoolitsenud esmajoones eestlaste käekäigust siin maa peal, vaid hoolitsesid eestlasele parema aseme eest

taevariigis, siiski oli nendestki raamatutest suur kasu ka maa peal. Nad olid tõendiseks, et eestigi keel on raamatu keel, nagu nende teiste omad, kes endid pidasid paremaiks, nendest raamatutest meie esivanemad leidsid selle, mida neil vähenõudlikkudel aegadel muidu oleks tulnud otsida võõra keelsetest raamatutest.

Ja hiljem raamat juba asub korraldama ja aitama ka eestlaste maapealset elu. Nende kaudu juba antakse rahvale esimesi algeid teadustest ja sellest maailmast, mille kaasomanikuks on ka eesti rahvas. Hiljem juba üks julge laulik unistab eesti keelele samasugust suurt tulevikku, milline näis olevat osaks ainult suurte rahvaste keeltele. Siis juba raamat andis eesti rahvale tagasi ta muistse ajaloo, millisest sajandite kestel rahva mälestustes olid jäänud alles vaid tuhmid pärimused. Eesti rahvas nägi ja kuulis, kes ta on olnud, sai võrrelda oma kuulust minevikku raske ja õiguseta olevikuga. Hiljem Kalevipoja lugulaul andis eesti rahvale tagasi ta jõutunde ja usu ta loomingu võimesse. Siis juba tekkis isamaaline luule ja ajalooline romaan. Nende mõjul juba tekkis eestiline mõtlemine ja sihikindel rahvastöö ning silmnähtavalt oli minemas täide see, mida ennustas esimene eestikeelne raamat eesti rahvale — Synu tachmas sundküt...

See „tachmas“ on saanud suuremal määral teoks alles meie päevil eesti iseseisvusega. Kui rääkida rahva tahtmisest, siis kõige suurem võib olla ikkagi tahtmine elada oma elu iseseisvalt ja õnnelikult. Eriti tugev igatsus oma iseseisvuse järele on just neil rahvastel, kes seda kalleimat aaret kunagi on omandanud ja hiljem kaotanud.

Kui meie nüüd oma raamatu juubeli puhul vaatame tagasi minevikule, siis näeme, et eesti rahva juures raamatu töötulemused on olnud suuremad, kui ühegi suure rahva juures. Eesti raamat, tagakiusatud ja tsensorite poolt vaimust tühjaks kurnatud, on siiski olnud selliseks jõuks, mis üksi pole paraliseerinud siin tehtavad vabastuse ja saksastuse tööd, vaid selle kõr-

R. A. juubeliaktus 8. sept. s. a. Tallinnas „Estonia“ kontsertsaalis.

val veel on annud eesti rahvale ta eestilise mõtlemise ja eestilise kultuuri, valmistanud rahva nii kaugele, et kui saabus sobiv ajalooline silmapilk, siis rahvas oli küps võitma endale iseseisvust.

Raamatu juubeliga mälestame seda määratud tööd, mis on tehtud raamatu alal ja mis on toimunud koos raamatuga. Kõik meie mineviku rahvustegelased ja rahvajuhid on olnud kirjanikud, sest oma töös nad tundsid, et raamat on parim relv võitlemises rahva helgema tuleviku eest. Eesti raamatuga on seotud kõik meie rahva paletsed, soovid, paremad mõtted ja aated ühes nende kandjatega ja silmitsedes neid meile meenub ka selle töö vili ja selle töö raskused, kuid ka võidud. Sellele kõigele mõtleme oma raamatu 400 aasta juubelil.

Kuid meie ei unusta, et eesti raamatul on sama suur osa täita ka olevikus ja tulevikus. Raamatu saatuses on, et ta teeb oma arendavat tööd, kuid kaasaeg ei märka seda, kui see töö on alles kujunemas, seda nähtakse vaid pikema ajavahemiku järele, kui see töö on juba valmis,

Raamatu-aasta puhul selgitame kogu eesti rahvale selle raamatu suure tähtsuse, ning toome laialised hulgad jälle elama kaasa kultuurilise ülesehitustöö küsimustele, nagu see oli neil aegadel, mil tõusid rahva tahtest meie suurteatrite hooned eesti rahva tahtejõu tunnustusteks. Raamatu-

aasta puhul selgitame rahvale, et iga kodanik pole kaasaelav ja kaasamõtlev mitte üksi rahva majanduslikule ja poliitilisele elule, vaid ka kultuurilise ülesehitustöö küsimustele. Rahvas peab pääsema osasaamisele kõigest, mida suudab pakkuda eesti raamat, selleks on töö juhitud raamatukogude kordaseadmisele, et nende kaudu raamat pääseks täitma oma ülesannet hulkade juures ja et need, raamatukogud, saaksid suutelisteks kandma meie kirjanduslikku loomingut. Raamatu-aasta saagu suureks murdeajaks meie elus, juhtigu peale riigi loomistöö raskusi jälle vajalist tähelepanu meie rahva vaimlistele küsimustele.

Kuid see suur sõna esimesest eestikeelsest raamatust ei ole ometigi veel täitunud.

Eesti rahva tahtmine pole veel kaugeltki sündinud. Oleme saatuse tahtel jäänud väikerahvaks, kuid ühel alal ja sellel kõige tähtsamal on meil tee lahti saada võrdseks suurteaga, saada neist suuremakski. See ala on meie looming, meie vaimline kultuur. Olles eestlased, usume oma rahva jõusse ja usume, et meie suudame tõusta, et suudame võita omale ka aukoha teiste rahvaste hulgas.

Synu tachmas sundküt — see palve-motiiv pole vananenud. See juhiv meie tegevust ka oma raamatu viiendasse sajandisse astumisel, see jääb juhtima meid ka kõigil järgnevail sajanditel ja aastatuhandetel.

Jooni Eesti kaitseväe raamatu arengust.

Eesti raamatul on seljataga pikk arenemis- ja elutee. Tänavu pühitseme tema sünni 400-aastast juubelit, mille mälestamisest ühes rahvaga võtab jõudumööda osa ka kogu meie kaitsevägi. Tehes kokkuvõteteid eesti trükisõna ja kirjanduse edukäigust möödunud aegade kestel üldse, heidame siinkohal lühikese pilgu eriti meie kaitseväe raamatu arengule.

Juubilari — eesti raamatute pere hulgas on kaitseväraamat üks nooremaid võsusid, mille tärkamiseks ja kasvuks löi vajalikud eeldused alles Eesti omariikluse sünnil. Tõsi, juba enne riikliku iseseisvuse aegu, näiteks Maailmasõja alguse aastail, leiame oma kirjanduses üksikuid eesti sõjamehe laulikuid, sõnastikke ja isegi käsiraamatuid, kuid kaitseväraamat selle sõna tõsisel mõttes võitis omale eluõiguse ja alustas eduteed ikkagi alles Vabadussõjas.

Astudes Vabadussõtta meie noor rahvapäri paratamatult elas, teotes ja võitles endisest Vene sõjaväest päritud seaduste, määrustikkude, eeskirjade ja tõekspidamiste järele, lähtudes loomulikult tolaegsest olemasolevast sõjaväelise seaduseandlusest ja doktriinist. Kohe alguses aga tulid juba siis ilmsiks raskused endiste Vene sõjaväelise seaduseandluse ja eeskirjade rakendamisel ja kasutamisel meie muutunud oludes. Juba rääkimata sellest, et kaitseväe elu ja tegevuse aluseks olid peagu eranditult võõrkeelsed normid, põhjustasid raskusi nende normide kasutamisel riiklikkude ja rahvuslikkude olude erinevused ja osalt ka nende normide vananemine ja elu arengust maha-

jäämine. Eriti takistavalt aga mõjus kaitseväes kasutada olevate eeskirjade ja määrustikkude vähesus, mõnel alal isegi peagu täielik puudumine. Nii seadis siin elu ise Eesti kaitseväe raamatule suured, kiiret lahendamist nõudvad ülesanded. Tuli asuda oma kaitsevälise seaduseandluse ja kirjanduse loomisele, kirjastamisele ja levitamisele, tuli rajada ja välja arendada omapärane, meie oludele sobiv ja ajakohane sõjaline doktriin ja sõjaväeline terminoloogia ning fikseerida ja teha need kõigile kättesaadavaks meie oma algupärastes eestikeelsetes määrustikkudes, eeskirjades, juhendites, käsiraamatuis ja muus sõjateaduslikus kirjanduses.

Suur, vastutusrikas ja hoogus ülesehitav töö Eesti kaitseväe raamatu arendamise, väarikale tasemele tõstmise ja levitamise alal algas meie kaitseväe keskasutistes juba kaitseväe loomispäevil ja jätkus erilise pingevusega pärast Vabadussõja lõppu, millal meil tuli asuda kaitseväe süstemaatilisele rahuaegsele ettevalmistamisele uutest oludest. Lõviosa meie kaitsevälise raamatuväe kirjastamisel on tulnud täita kaitsevägede staabi VI osakonnal. Seepärast iseloomustavaks Eesti kaitseväe raamatu arengu kohta võib lugeda alljärgnevat tabelit, milles on toodud möödunud ligemale 16 aasta kohta iga aasta jooksul kaitsevägede staabi VI osakonna ja tema eelkäijate poolt välja antud, kirjastatud ja levitatud määrustikkude, eeskirjade, juhendite ja muude kaitsevälise ja sõjalise sisuga trükiteoste arv ja kogusuurus.

Aasta	Kavstaabi VI osakonna poolt välja- antud ja kirjastatud teoste arv								Märkusi
	Määrustikud	Reskirjad	Juhendid	Õppekavad	Käsiraamatud	Muud teosed	Kokku	Lehekülgede koguarv	
1920	—	—	—	—	3	—	3	119	
1921	4	1	—	—	—	—	7	813	
1922	1	—	3	—	2	—	6	520	
1923	—	2	3	—	1	1	7	786	
1924	—	4	2	—	1	—	7	506	
1925	1	—	2	—	8	—	11	1015	
1926	—	1	1	—	4	4	10	618	
1927	1	3	—	—	11	8	25	2254	
1928	2	4	5	—	8	5	27	2717	
1929	1	8	1	5	5	3	23	1983	
1930	1	2	4	1	8	5	21	2792	
1931	1	3	—	—	1	5	10	1428	
1932	1	5	3	—	5	1	16	1507	
1933	—	5	1	1	2	—	9	1222	
1934	—	4	1	1	1	—	7	760	
1935	—	6	1	—	4	—	11	1410	
Kokku	13	48	27	15	64	32	199	20 430	Osalt praegu kirjastamisel.

Kaitsevägede staabi VI osakonna ametlikkude väljaannete ja tema poolt otseselt kirjastatud raamatute kõrval seisavad Eesti sõjaasjandusliku raamatuvara hulgas aukohal meie riigikaitse ja sõjateadusliku mõtte kandja, „Sõduri“, väljaanded. Nende osatähtsusest annab ettekujutuse asjaolu, et „Sõdur“ oma ilmumise kestel on levitanud lisaks perioodiliselt ilmuvatele numbritele hinnata kaasannetena 47 sõjaasjanduslikku teost kogusummas ümmarguselt 3000 lehekülje suuruses; peale selle „Sõduri“ kirjastusel on ilmunud 6 sõjaasjanduslikku teost, kokku 600 lk. suuruses.

Lõpuks mõni sõna meie ülejäänud sõjaasjanduslikust kirjandusest, mis on ilmu-

nud Eesti iseseisvuse kestel teiste kv. asuliste, mitmesuguste väeosade, kaitseliidu ja osalt ka eraautorite väljaannetena. Statistilise ülevaate andmine nende raamatute kohta on raskendatud nende mitmekesise päritolu tõttu. Kaitsevägede staabi raamatukogus, kuhu on püütud koondada kõik meie sõjaasjanduslik kirjandus, leidub selliseid raamatuid üle 90, neist üle 30 teose sõjaajaloolise sisuga raamatuid, millest rõhuv enamik käsitleb Vabadussõda.

Ülemaltoodud arvudes ligikaudselt, kuigi ühekülgsest peegelduva Eesti kaitseväge raamatu arengu viljana meie kaitseväge ja tagavaraväge ohvitserkond on tänapäeval juba varustatud vajalikkude üldkaitseväeliste määrustikkudega ja peagu kõigi tähtsamate erieeskirjadega väeliikide alal. On koostatud ja kirjastatud arvukas kogu kaitseväelisi käsiraamatuid, nende hulgas tarvilikud õppe- ja käsiraamatud riigikaitse ettevalmistuse teostamiseks koolides; on ühtlustatud jõudumööda eestikeelset sõjalist terminoloogiat ja loodud suur hulk vajalikke kaitseväelisi oskussõnu; on lõpuks rajatud kindel alus ka oma algupärasele kirjandusele riigikaitse ja sõjatehniliste küsimuste alal.

Märkides seda suurt, poolteise aastakümne jooksul tehtud loova tööga saavutatud edu, jääme soovima ja lootma, et meie riigikaitsele hädavajaliku Eesti kaitseväge raamatu areng jätkaks tõusuteed ka tulevikus samasuguse eduga ja hooga, nagu Vabadussõja aegadest tänapäevani. J. R-s.

Ülevaade meie kaitseväge raamatukogudest.

Major K. Liivola.

Meie kaitseväge raamatukogud tekkisid Vabadussõja ajal ühes kaitseväega. Oma iseloomult nad jagunevad: sõdurite raamatukogud — väeosade juures ja teaduslikud raamatukogud — keskasutuste, diviisi staapide ja kaitseringkonna staapide juures.

I. Raamatukogude asutamine.

A. Sõdurite ehk väeosade raamatukogud.

Sõdurite resp. väeosade raamatukogude asutamine kaitseväes algas suuremalt osalt Vabadussõja ajal 1919. a. ja otse pärast sõja lõppu 1920. a. Ainult üksikuis vähe- mais väeosades ja asutustes, näiteks õppekompanites, intendantuurides, suurtükiväe

gruppides, distsiplinaarkompanis, Tallinna linna komandantuuris jne. raamatukogud on asutatud hiljem — 1911—22. aastal.

Enamikus väeosades raamatukogud kutsuti ellu esialgu mitte väeosade üldkogude- na, vaid vähemate üksuste — pataljoni- de ja kompanite kogudena. Selline organisatsioon oli painduvam ja võimaldas avaldada rohkem isiklikku initsiatiivi kohapealsete tegelaste poolt. Asja algatajad suurelt jaolt olid kompani- ja pataljoniülemad.

1922—23. a. allüksuste kogud koondatakse üldisteks väeosade kogudeks, ühtlasi kogud omandavad kindlama organisatsiooni ja ilme. Praegu garnisonides kõigis suuremates väeosades on oma üldkogud (v. tabel nr. 1), millede asutamisega allüksuste

Üldkokkuvõte kaitsväe raamatukogude teoste

Järjek. nr.	Raamatukogu nimetus	Kõidete arv liikide järgi				Kõidete arv keelte järgi					
		Sõja-teadus-likke	Üld-teadus-likke	Ilukir-jandus-likke	Kokku	Eesti	Vene	Saksa	Prant-suse	Inglise	Teised
1.	Kaitseväge staabi	13 645	7 006	5 197	25 848	4 467	13 601	3 719	2 473	1 143	445
2.	K. Ü. Oppeasutuste	47 475	19 819	5 559	72 853	52 086	9 799	5 516	2 553	2 559	340
3.	Merejõudude staabi	3 079	637	9	3 725	692	1 857	431	155	521	69
4.	Sõjasadama	128	10	3	141	141	—	—	—	—	—
5.	Mereväe õppekompani	1 920	863	1 151	3 934	3 696	181	49	—	6	2
6.	Mereside	801	349	—	1 150	1 101	8	29	4	8	—
7.	Torpeedopaat „Sulevi”	155	18	141	314	302	7	4	—	—	1
8.	M. P. „Ristna”	122	184	273	579	551	27	1	—	—	—
9.	M. P. „Suuropi”	155	88	78	321	316	3	1	—	1	—
10.	Peipsi laev. divisj.	439	276	508	1 223	1 215	4	4	—	—	—
11.	Naissaare komandant	1 642	686	677	3 005	2 727	233	25	5	8	7
12.	Aegnasaare „	2 055	1 274	1 417	4 748	4 014	487	199	9	28	11
13.	Suurupi „	595	225	371	1 191	1 122	42	16	2	5	4
14.	Õhukaitse staabi	292	85	—	377	213	108	1	37	14	4
15.	Üks. lennuv. div. nr. 1.	614	194	15	823	707	45	16	20	33	2
16.	„ nr. 2.	583	110	93	786	724	35	7	—	20	—
17.	„ nr. 3.	462	17	4	483	474	4	—	—	5	—
18.	Üks. merelennusalga	100	27	—	127	122	1	—	—	2	—
19.	Lennukooli	1 628	953	287	2 868	1 473	531	406	97	301	60
20.	Lennubaasi	365	470	—	835	452	7	73	138	154	11
21.	Õhukaitse srt. grupi	442	90	37	569	557	5	3	—	—	4
22.	1. diviisi staabi	93	202	383	678	675	2	1	—	—	—
23.	1. div. laatsareti	392	131	311	834	692	26	100	7	—	9
24.	Viru-Järva kaitser. st.	9	26	52	87	87	—	—	—	—	—
25.	Narva garn. sõd. kodu	233	1 066	1 201	2 500	2 474	13	3	2	2	6
26.	4. üks. jal. pataljoni	91	226	774	1 091	1 019	23	46	3	—	—
27.	5. „	431	932	1 457	2 820	2 598	122	87	5	3	5
28.	1. jal. rüg. ohv. kogu	353	639	688	1 680	1 203	297	172	8	—	—
29.	1. jal. rüg. üleajat. k.	18	250	725	1 073	1 068	—	4	—	1	—
30.	1. jal. rüg. staabi	162	15	—	177	99	44	29	4	1	—
31.	1. suurtükiväe grupi	2 290	214	510	3 014	2 819	146	42	3	—	4
32.	2. „	2 490	564	586	3 640	3 299	195	94	52	—	—
33.	Soomusrongi-rügem.	7 035	1 058	1 227	9 320	9 148	132	29	1	—	10
34.	Tartu kaitser. staabi	2 009	343	226	2 578	682	898	750	187	25	36
35.	Tartu k. st. II jsk.	368	132	—	500	467	32	1	—	—	—
36.	Valga kaitseringk.	510	178	412	1 100	1 051	30	16	1	1	1
37.	Võru-Petseri kaitseringk.	574	1 866	3 141	5 581	4 645	658	210	37	29	3
38.	3. üks. jal. pataljoni	1 911	301	173	2 385	2 323	45	16	1	—	—
39.	2. diviisi laatsareti	249	992	1 852	3 100	2 449	407	168	13	52	11
40.	2. div. srt. spets. kdo	160	60	—	220	195	9	16	—	—	—
41.	3. suurtükiväe grupi	2 042	307	395	2 744	2 616	74	43	2	2	7
42.	4. „	145	273	509	927	889	29	8	—	—	1
43.	2. üks. jal. pataljoni	2 386	355	342	3 083	3 042	30	8	2	—	1
44.	Ratsarügemendi ¹⁾	513	309	859	1 681	1 252	164	224	3	—	38
45.	Tartu garn. sõd. kodu ¹⁾	474	920	1 280	2 674	2 389	172	81	13	18	1
46.	Harju kaitser. staabi	245	75	—	320	310	10	—	—	—	—
47.	Lääne-Saare kaitser. staabi	438	60	124	622	616	6	—	—	—	—
48.	Pärnu-Viljandi kaitser. st.	628	199	47	874	859	15	—	—	—	—
49.	Tall. garn. kom.	1 821	2 642	2 397	6 860	6 207	313	201	54	57	28
50.	Auto-tanki rügemendi	1 134	468	833	2 435	1 977	294	135	4	19	6
51.	5. suurtükiväe grupi	3 847	848	825	5 520	5 300	178	33	2	7	—
52.	5. srt. grupi ohv. kogu	145	48	—	193	52	55	57	29	—	—
53.	5. srt. gr. üleajat. k.	66	40	170	276	276	—	—	—	—	—
54.	Pioneerpataljoni	302	451	818	1 571	1 032	285	146	103	5	—
55.	Sidepataljoni	2 533	1 254	221	4 008	3 361	158	185	197	96	11
56.	Kalevi üks. jal. pat.	3 300	521	860	4 681	4 622	38	20	—	1	—
57.	10. üks. jal. pat. ohv. k.	42	32	13	87	41	14	30	1	1	—
58.	„ üleajat. k.	—	27	153	180	180	—	—	—	—	—
59.	„ staabi	1 917	292	—	2 209	2 197	12	—	—	—	—
60.	Sakala part. patalj.	471	352	420	1 243	1 181	26	30	4	2	—
61.	Pärnu garnisoni	646	1 479	1 833	3 958	3 420	209	259	50	10	10
62.	„ ohv. kogu	21	105	—	126	10	96	14	3	—	3
63.	Skouts üks. jal. pat.	2 162	638	928	3 726	3 529	180	2	2	—	13
64.	Kuperjanovi part. p.	80	453	789	1 322	1 261	23	18	2	7	11
Kokku		121 513	54 726	43 359	219 598	160 756	32 445	13 781	6 288	5 151	1 177

arvu ja koostise kohta 1. juulil 1935 a

Tabel nr. 1.

Ostetud köidete arv 1934/35. eelarve aastal liikide järgi					Ostetud köidete arv 1934/35. eelarve aastal keelte järgi						Kulutatud ajak. ja ajal. peale 1934/35. a. a.	Märkusi
Sõja-teadus-likke	Üld-teadus-likke	Hukir-jandus-likke	Kokku	Kr.	Eesti	Vene	Saksa	Prant-suse	Inglise	Teised		
502	111	49	662	1500.— ²⁾	166	220	150	63	44	19	800.— ²⁾	1) Andmeil 20 li 34. a. 2) Trükitooted muretsetakse eelarves ettenähtud summadest. 3) Trükitooted muretsetakse osaliselt eelarves ettenähtud summadest, osaliselt säästsummadest.
138	267	75	480	1524.— ²⁾	171	85	61	8	5	150	350.— ²⁾	
14	11	—	25	286.— ³⁾	11	5	7	—	2	—	351.— ³⁾	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
3	13	85	101	222.—	98	—	—	—	3	—	47.—	
81	61	—	142	450.—	119	6	7	2	8	—	207.—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
21	1	—	22	26.—	21	—	—	—	1	—	33.—	
—	—	24	24	24.—	24	—	—	—	—	—	45.—	
67	24	24	115	130.—	115	—	—	—	—	—	88.—	
32	5	1	38	66.—	36	1	1	—	—	—	120.—	
11	1	24	36	50.—	36	—	—	—	—	—	131.—	
30	3	—	33	127.— ³⁾	8	7	—	11	7	—	321.— ³⁾	
10	5	—	15	45.—	2	8	5	—	—	—	127.—	
106	24	88	218	282.—	193	25	—	—	—	—	78.—	
3	—	—	3	14.—	—	3	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
4	28	36	68	225.—	53	12	2	—	1	—	19.—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	115.—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	50.—	
1	—	11	12	8.—	12	—	—	—	—	—	6.—	
13	13	26	52	122.—	44	—	3	5	—	—	348.—	
—	1	—	1	3.—	1	—	—	—	—	—	—	
17	14	70	101	60.—	101	—	—	—	—	—	88.—	
1	—	25	26	26.—	26	—	—	—	—	—	96.—	
8	22	34	64	121.—	64	—	—	—	—	—	257.—	
16	19	41	76	265.—	64	4	8	—	—	—	186.—	
2	6	20	28	130.—	27	—	1	—	—	—	148.—	
11	10	—	21	42.—	21	—	—	—	—	—	736.—	
22	35	51	108	120.—	106	1	—	1	—	—	355.—	
—	26	71	97	153.—	97	—	—	—	—	—	8.—	
2	5	—	7	22.—	6	1	—	—	—	—	208.—	
166	12	31	209	1096.—	41	81	65	20	2	—	555.—	
—	6	—	6	13.—	6	—	—	—	—	—	18.—	
49	35	29	113	355.—	93	7	11	1	1	—	320.—	
120	21	27	168	768.—	44	83	36	4	1	—	204.—	
1	1	—	2	3.—	2	—	—	—	—	—	101.—	
—	74	29	103	362.—	103	—	—	—	—	—	49.—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
15	9	6	30	144.—	15	11	4	—	—	—	153.—	
6	3	26	35	5.—	35	—	—	—	—	—	—	
8	7	20	35	64.—	35	—	—	—	—	—	113.—	
—	—	—	—	472.—	—	—	—	—	—	—	316.—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	2	—	2	5.—	2	—	—	—	—	—	—	
2	3	—	5	22.—	5	—	—	—	—	—	80.—	
1	—	—	1	3.—	1	—	—	—	—	—	98.—	
12	79	80	171	513.—	170	—	1	—	—	—	637.—	
86	57	89	232	350.—	188	31	5	—	6	2	258.—	
3	11	7	21	63.—	21	—	—	—	—	—	164.—	
8	5	—	13	31.—	6	7	—	—	—	—	18.—	
—	3	—	3	6.—	3	—	—	—	—	—	17.—	
2	—	—	2	7.—	2	—	—	—	—	—	131.—	
16	—	—	16	8.—	16	—	—	—	—	—	144.—	
10	18	31	59	122.—	51	8	—	—	—	—	198.—	
—	3	—	3	15.—	2	1	—	—	—	—	—	
—	5	47	52	180.—	52	—	—	—	—	—	34.—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	182.—	
—	32	31	63	152.—	6.	—	—	—	—	—	41.—	
11	27	16	54	163.—	45	6	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
2	38	69	109	238.—	109	—	—	—	—	—	106.—	
1	68	62	131	101.—	126	3	—	—	2	—	206.—	
1634	1224	1355	4213	11 354.—	2858	616	370	115	83	171	9464.—	

Belgia kuninganna Astrid

kes sept. s.a. sai surma auto-
õnnetuse läbi.

kogud on ära kaotatud, sest mõlemate täiendamise trükitoodetega käiks väeosadele üle jõu.

Kogude aineiline külg ja täiendamine trükitoodetega. Vabadussõja ajal või otse pärast sõda asutatud raamatukogud täiendati ohvitseride ja seltskonna isiklikkudest annetustest raha või raamatute näol, väeosades korraldatud pidude sissetulekutest ja juhuslikkudest toetussummadest väeosade poolt, kuna praegu väeosade raamatukogude täiendamine teostub peamiselt väeosa säästsummadest rügemendi ülema määramisel. Mõnes üksikus väeosas on raamatukogu täiendamiseks määratud summasid ka sõdurite poe summadest.

Kuigi säästsummad on olemas kõigis väeosades, kus iseseisev majandus, kuid nende kasutamises raamatukogude täienda-

miseks paistab silma suur mitmekesisus, millest kujuka ülevaate annab tabel nr. 1.

Suurem osa kirjandusest väeosade raamatukogudes on eestikeelne sõjakirjandus, ilukirjandus ja meil ilmunud üldteaduslikud tööd, võõrkeelsete raamatute, nii ilukirjanduslike kui üldhariduslike raamatute arv on võrdlemisi väike. Andmed kohtadelt näitavad, et raamatuid loetakse elava huviga, mis veelgi tõuseks tunduvalt, kui suudetakse raamatute arvu tõsta.

Peale raamatute kõigis väeosades on tellitud meie loetavamad ajalehed ja ajakirjad. Keskmiselt tuleb üks ajaleht ja ajakiri 6—10 sõduri peale. Ajalehti ja ajakirju loeb iga sõdur isiklikult vabal ajal, kollektiivseid ajakirjanduse ettelugemisi seni korraldatud ei ole. Ajakirjanduse lugemiseks on suuremal osal väeosadel olemas selleks korraldatud lugemistoad, nende puudumisel

teostub ajakirjanduse lugemine elamisruumides selleks otstarbeks reserveeritud eraldi nurgas (lugemisnurk).

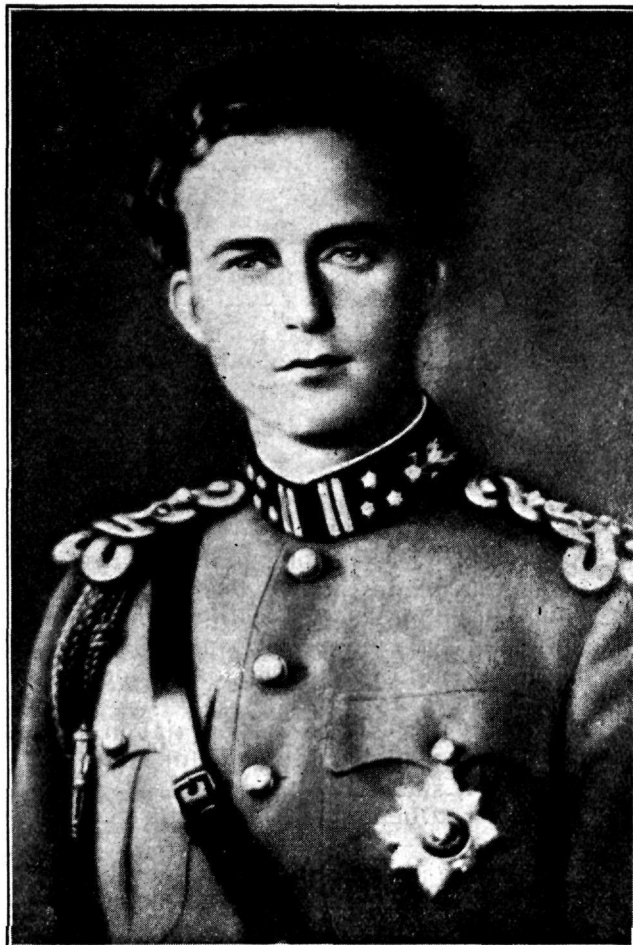
Raamatukogude sisemine korraldus. Vabadussõja ajal ja otse pärast sõda asutatud raamatukogude seisukord korraldamise mõttes oli väga erinev ja raske. Puudusid vastavad juhised raamatukogude korraldamiseks ja samuti ka erilise ettevalmistuse saanud raamatukoguhoidjad.

Raamatute valik oli täiesti juhuslik (annetused). Paljudes kogudes puudusid põhinimestikud. Raamatute inventeerimine teostus ilma liigitamiseta, sest ühtlane liigituskava puudus. Raamatute kataloogimine puudus täielikult, samuti raamatukogude kodukorrad. Koguhoidjad olid juhuslikud ja neid vahetati alaliselt.

Ülaltoodud puuduste kõrvaldamiseks ja raamatukogude sisemise tegevuse ühtlustamiseks korraldati 1926. a. 14. sept. kuni 20. oktoobrini Kaitsevägede staabi VI osakonna juures raamatukoguhoidjate kursused neile raamatukogutegelaste väeosades ja asutustes, kelle korralduses tegelikult asuvad vastavad raamatukogud. Kursus korraldati kahes järgus, esimene kursus üleajateenijatele-allohvitseridele (arvult 45 paremat allohvitseri) ja teine kursus ohvitseridele (21 ohvitseri). Loengud ja praktilised tunnid mõlemale kursusele korraldati Tallinna linna ja Kaitsevägede staabi raamatukogu ruumes.

Erilist rõhku pandi kursustel praktiliste kogemuste ja vilumuse omandamiseks raamatute inventeerimise, liigitamise ja kataloogimise peale, milleks korraldati peale teoreetiliste loengute suuremal arvul praktilisi töid peamiselt inventeerimise, kataloogimise ja liigitamise alal. Kursused aitasid suuresti kaasa kaitseväge raamatukogude korraldustöö elustamiseks ja ühtlustamiseks. Ühtlasi kursuste lõpul ilmus raamatute liigituskava, mille alusel tuli raamatukogudes raamatuid liigitada. Võib nimetada, et kaitseväge raamatukoguhoidjate kursustega tuli pööre kaitseväge raamatukogunduses: ettevalmistatud raamatukoguhoidjad väeosadesse tagasi minnes kursustel saadud teadmiste ja kogemuste alusel asusid kohe raamatukogude sisemisele korraldamisele. Selle töö tulemusi võib lugeda päris rahuldavaks, kohati isegi heaks.

Peale Kaitsevägede staabi VI osakonna juures korraldatud raamatukoguhoidjate kursuste korraldas ka merevägi 1924. a. mõnepäevased kursused oma raamatukogutegelastele-allohvitseridele.

T. M. Belgia kuningas Leopold III.

Kontrollimised väeosade raamatukogudes näitava, et kogenud raamatukogutegelastest on siiski puudus, sest paljud on kas teenistusest lahkunud või oma otsese teenistusega niivõrd seotud, et nad ei saa raamatukogude korraldamise tööst osa võtta. Uute raamatukogutegelaste ettevalmistamiseks korraldati 1934. a. detsembrikuus Kv. staabi raamatukogu juures 5-päevased kursused. Kursusele komandeeriti 2. diviisist 3 ohvitseri (Tartu garnisonist 1, Valga garnisonist 1 ja Võru garnisonist 1). Kursuse kavas oli: teoreetilisi loenguid praktilistele töödele ettevalmistamiseks — 3 tundi, praktilisi töid raamatute inventeerimise, kataloogimise ja liigitamise alal — 14 tundi, raamatukogunduse alal peetavate raamatute ja sedelkataloogidega tutvumine — 2 tundi, kokku 19 tundi. Õpilaste iseseisvad tööd näitasid, et 5-päevasest kursusest on küllaldane selleks; et kursandid omaksid küllaldaselt vajalikke teadmisi ja kogemusi raamatukogunduse alal ja et edaspidi erilisi pikema-

ajalisi kursusi ei tuleks korraldada, vaid raamatukogunduse tegelaste kaadri täiendamiseks tuleb aeg-ajalt komandeerida väeosadest 2—3 ohvitseri ja allohvitseri Kv. staabi raamatukokku. Siin teevad nad läbi praktiliselt kõik tööd, mis vajalised raamatukogude sisemiseks korraldamiseks. Ka on niisugune lühiajaline kursus palju odavam (ainult läkitusraha), võrreldes pikemaajalise ja paljudele isikutele korraldatud kursusega.

B. Teaduslikud raamatukogud.

Osa kaitseväe raamatukogusid sisaldab peaaegselt sõja- ja üldteaduslikku kirjandust, kuna ilukirjandust leidub neis võrdlemisi väikesel arvul.

Teaduslike raamatukogude eesmärk ja ülesanne on muretseda kaitseväelastele ja kaitseväeasutustele tarvitamiseks sõjateaduslike teoseid, olla abiks ohvitseridele nende sõjateaduslike tööde ja ettekannete koostamiseks vastavate allikate hankimisel ja anda informatsiooni raamatuturul ilmunud uute sõjakirjanduslike teoste kohta.

Meie kaitseväes käesoleval ajal on olemas järgmised teaduslikud raamatukogud:

1. Kv. staabi raamatukogu.
2. Kv. Ühendatud Õppeasutuste raamatukogu.
3. Merejõudude staabi raamatukogu.
4. Õhukaitse staabi raamatukogu.
5. Diviisi staapide raamatukogud.
6. Kaitseringkonna ja kaitseringkonna staapide raamatukogud.
7. Käsiraamatukogud kaitseväeasutuste ja -valitsuste juures.

1. Kaitseväge staabi raamatukogu. Raamatukogu asutati Vabadussõja päevil, 8. augustil 1919. a. Kaitseministeeriumi juures ja avati tarvitamiseks 1. detsembril samal aastal.

Esimesed raamatud omandati Tallinna endise „Vene Mereväe Ohvitseride Klubi“ raamatutest, kuivõrd need olid hoidunud alal pärast tolle aja suuri poliitilisi muutusi ja revolutsiooni.

Võeti üle kokku kuni 15 000 raamatut. Viimased olid jaotatud 13 osakonda, millest osa, kui Kaitseväge staabile mittevajalikud, anti hiljem üle ja nimelt: I, VIII ja X osakond (usuteadus, mõlteteadus, mittesõjandusliku iseloomuga perioodilised väljaanded, pedagoogika ja lasteraamatud) — Riigi raamatukogule ja VI osakond (merendus) — Mereväe raamatukogule.

Pärast raamatukogu avamist ja mitmetarviliku kirjanduse üleandmist algab asja loodud raamatukogu täiendamine uue kirjandusega süstemaatiliselt selleks iga aasta

eluarve korras ettenähtud summade piires, aga ka vähemal määral annetuste teel. Viimaseid kuni käesoleva ajani on tulnud Poolast, Rootsist ja mujalt, siis saadik O. Kaldalt — ingliskeelseid raamatuid — ja teistelt.

Raamatukogu täiendamine teostub eeskätt sõjateadusliku kirjandusega ja osaliselt üldteadusliku kirjandusega niivõrd, kuivõrd see on seoses sõjateadusega. Lisaks muretsetakse iga aasta ilmuvat uut eesti ilukirjandust ja tellitakse tähtsamad kodumaa ajakirjad ning ajalehed ja mitmed välismaa esimese järgu sõjaasjanduse perioodilised ajakirjad kasutamiseks raamatukogus lugemislalul või need laenatakse välja ühisel alusel muu kirjandusega.

Raamatute kataloogimine sünnib kaartkataloogi alusel, milleks on koostatud alfa-beediline kaartkataloog autorite järjekorras, või viimaste puudumisel — pealkirja esimese sõna järjekorras. Paralleelselt alfa-beedilisele kataloogile koostatakse ka süstemaatiline kaartkataloog.

Raamatute liigitamine sünnib kümnendiksüsteemi põhimõttel, milline liigituskava enamvähem kindal kujul valmis 1925. a.

Kaitseväe raamatukogude töö ühtlustamiseks ja juhtimiseks on Kv. staabi raamatukogus koostatud järgmised teosed:

a) „Käsiraamat kaitseväe raamatukogude sisemiseks korraldamiseks“. Ilmunud 1927. a. Kv. staabi VI osakonna väljaandel.

b) „Raamatute nimestik sõdurite raamatukogudele ja juhendid raamatute liigitamiseks kaitseväe raamatukogudes“. Kv. staabi VI osakonna väljaandel ilmunud 1926. a. ja

c) „Uuema (võõrkeelse) sõjakirjanduse nimestik“ nr. 1 ja 2, ilmunud 1927. ja 1928. a.

Hiljem, alates 1930. a. Kv. staabi raamatukogu alustab raamatukogule tellitud uute ajakirjade tähtsamate sõjaasjanduse ja üldteaduslike artikkelite kataloogimist. Ülevaate saamiseks sõjateaduslikus kirjanduses ilmunud artikkelite kui ka sissetulnud uute raamatute üle koostatakse Kv. staabi raamatukogus kaartkataloogide alusel nimestik „Uuemat kirjandust Kaitseväge staabi raamatukogus“. Mainitud, ajakirja „Sõduri“ kaasandel ilmuvaid brošeeritud ülevaate-nimestikke kuni käesoleva ajani on ilmunud 32 numbrit.

Kuna raamatukogu tegevuse otsuste ülesannete — raamatute soetamise, hoidmise ja laenutamise kõrval omab erilisel suure tähtsuse just raamatukokku saabunud uuema kirjanduse tutvustamine tarvitajaskonnale, siis eelnimetatutele lisaks raamatukogu on avaldanud rea referaatlike kokkuvõt-

Leinajumalateenistused Belgia kuninganna Astridi mälestuseks.

Diplomaatliku korpuse liikmed väljuvad Tallinna rooma-katoliku kirikust Belgia kuninganna mälestamise jumalateenistuselt.

Riigivanema esindajad saabuvad leinajumalateenistusele.

Teisipäeval, 3. septembril kell 11.00 peeti Tallinnas katoliku kirikus leinajumalateenistus Belgia kuninganna Astridi mälestuseks. Ilmunud oli riigivanema esindajana kindral Jonson ja vanem käsundusohvitser kol.-lt. Grabbi, Vabariigi valitsuse liikmeid, palju teisi kõrgemaid ametnikke ja välisriikide saadikuid.

Jumalateenistus peeti belgia, eesti ja ladina keeles.

Samal päeval korraldati ka Tartus katoliku kirikus leinajumalateenistus. Ka siin oli rahvast ilmunud leinajumalateenistusele rohkesti. Kohal olid linnapea kindral Tõnisson, 2. diviisi ülem kol. Traksmaa ja palju teisi silmapaistvaid tegelasi.

teid uuemaist raamatuist ja sõjaasjanduse ajakirjade artikleist kv. ajakirja „Sõduri“ veergudel, kui ka annud korduvalt informatsiooni ja vastanud järelepärimistele koha peal, paljudanud uute ilmunud nimkamate teoste kohta teateid väeosadele j. m., mis kõik kokku moodustab õieti ulatuslikuma tegevusharu raamatukogu töös.

1927. a. lõpul asutakse raamatukogus seni suuremalt jaolt kasutamata seisnud endise „Vene Mereväe raamatukogu“ raamatute — arvult 8000 — inventeerimisele ja liigitamisele ning hiljem kataloogimisele, millest viimane lõpetatakse alles 1931. a. lõpul. Teostub raamatukogu täpsam jaotus ja teadlik paigutus laenu-, käsi- ja arhiivkokku. Laenukokku — raamatud, mis laenutatakse tarvitajaskonnale välja, käsi- kokku — mitmesugused käsiraamatud, nagu entsüklopeediad, sõnastikud, bibliograafilised teosed ja seadusteraamatud — tarvita-

miseks koha peal, ja arhiivkokku — ajaloolise väärtusega vanad teosed, bibliograafilised haruldused jne., samuti ainult kohapealseks tarvitamiseks. Vajadusest tingitud asutakse mõningate distsiplineerimistele ja ümberkorraldamistele. Täiendatakse ja töötatakse ümber raamatukogu kodukord. Arvestades väljaspoolt tulevaid nõudeid, võimaldatakse töötamine raamatukogus ka praktikantidel raamatukogundusega tutvumiseks raamatukogu personaali juhtimisel.

Käesoleval ajal on raamatukogus koostamisel vihkkataloog, mille väljaandmine teostub võimaluste piirides.

Oma tegevusalalt ja iseloomult tuleb Kv. staabi raamatukogu lugeda kaitseväe keskraamatukoguks, sest trükitoodete laenutamine ei piirdu ainult Kaitsevägede staabi ja Tallinna garnisoni kaitseväelastele, vaid üle Vabariigi kõigile kaitseväelastele, väeosade raamatukogudele, kaitseliitlastele, riigiamet-

nikkudele ja riigiasutuste raamatukogudele, ühtlasi on kaitseväe raamatukogunduse üldjuhtimine ja kontrollimine pandud alates 15. oktoobrist 1934. a. Kaitsevägede Ülemjuhataja käsukirjaga Kv. staabi raamatukoguhoidja peale.

Lõpuks olgu toodud mõningaid statistilisi andmeid Kv. staabi raamatukogu tegevusest 15 aasta jooksul.

Laenajaid on käinud 15-aastase tegevuse aja jooksul kuni 70 000, kusjuures on laenatud kirjandust lähemale 150 000 köidet.

Laenutegevus väljaspoole Tallinnat on toimunud enamalt jaolt posti teel.

Raamatukogu lugemislauda on kasutatud üle 80 000 korra. Alfabeedilisse kataloogi on kirjutatud üldse kaarte 34 200, kuna süstemaatilisse kartoteeki on kirjutatud 49 825 kaarti. Ajakirjade artikleid on bibliografeeritud ja kataloogitud kokku alates 1930. a. üldiselt 4800 artiklit ja kirjutatud kaarte ajakirjade artiklite kartoteeki 6920. Teoste üldarv raamatukogus ulatub praegu kokku 25 848 köiteni, millest laenukogus on 22 716 köidet, käsikogus 615 ja arhiivkogus 2517 köidet. Üldine laenajate arv kogus 1. juulil s. a. 1344. Täpsama ülevaate raamatukogu teoste arvu ja koostise üle annab tabel nr. 2.

2. Kaitseväe ühendatud õppeasutuste raamatukogu. Õppeasutuste raamatukogu on ametlikult asutatud 1922. a. Aluse saanud juhuslikult koondatud ja ostetud raamatuist. Raamatukogu köidete üldarv käesoleval ajal on 72 853 köidet, seega raamatute arvult kõige suurem raamatukogu kaitseväes. Suurem osa raamatute arvust langeb mitmesuguste õppe- ja määrustikkude arvele. Kogu sisaldab peale sõjateaduslike teoste ka üldteaduslikke ja ilukirjanduslikke teoseid. Kogu varustab K.Ü.Ö. allüksusi raamatutega, ajakirjandusega ja kõikide õppevahendite ja tarvetega. Kogu juures on olemas ka oma köitekoda.

Raamatukogu peamisteks kasutajateks on K.Ü.Ö. õppejõud ja õpilased, siis väeosa ohvitserid ja teiste üksuste kaitsevälased.

3. Merejõudude staabi raamatukogu. Alus pandi Vabadussõja ajal. Raamatukokku on koondatud peamiselt teosed, mis käsitlevad küsimusi mereasjanduse ja merekindluste alalt. See raamatukogu on määratud peamiselt merejõudude juhtiva koosseisu jaoks. Köidete üldarv kogus — 3725 köidet. Peale nimetatud raamatukogu on mereväes veel igal laeval ja merekindlustes ning saartel sõdurite raamatukogud, mis leiavad väga elavat kasutamist.

Kaitseväe staabi raamatukogu teoste arv ja koostis. Tabel nr. 2.

Jrk. nr.nr.	Teoste liigitus sisu järgi	Köidete arv keelte järgi						Kokku
		Eesti	Vene	Saksa	Prantsuse	Inglise	Teised keeled	
1.	1. Üldsõjandus	99	818	268	160	67	73	1485
2.	2. Sõjaväe kasvatus. Väljaõpe. Sport. Sanitaarteadus	266	676	264	146	59	43	1454
3.	3. Sõjaväe administratsioon. Intendanditeenistus. Tagala korraldamine. Sõjaväe õigus	69	456	207	186	54	35	1007
4.	4. Merendus	124	722	88	10	68	4	1016
5.	5. Üldtaktika. Strateegia. Jala-, suurtüki- ja ratsavägi. Sõjapolitika. Tuleviku sõda	290	1705	619	554	278	29	3476
6.	6. Tehnilised väeliigid. Side. Sõjariistad ja laskemoon	285	1404	317	363	264	96	2729
7.	7. Sõjamaateadus. Topograafia. Fotograafia	39	118	57	27	20	7	268
8.	8. Sõja-, sõjaväe- ja sõjakunsti ajalugu. Maaüldteadus	160	816	717	346	113	58	2210
9.	9. Mitte sõjandus:							
10.	10. Ilukirjandus	902	3658	162	412	63	—	5197
11.	11. Üldteaduslikud teosed	200	598	108	58	19	7	990
12.	12. Usu-, mõtte- ja kasvatusteadus	152	204	95	14	6	3	474
13.	13. Ühiskonna- ja õigusteadus	684	484	242	55	35	44	1544
14.	14. Keele-, kirjanduse- ja kunstiteadus	397	159	75	37	23	22	713
15.	15. Matemaatika. Loodusteadus	102	308	87	3	6	4	510
16.	16. Tegelikud teadused	225	153	153	11	11	5	558
17.	17. Maa-, ja rahvateadus	175	485	85	23	27	10	805
18.	18. Ajalugu	278	836	175	68	30	5	1392
19.	19. Lasteraamatud	20	—	—	—	—	—	20
Üldiselt kokku		4467	13 601	3719	2473	1143	445	25 848

Nii laevadel navigatsiooni ajal, mil laevad kauemat aega eemal oma alalistest asukohtadest ning Nais- ja Aegnasaarel talveperioodil, kui need saared mandrist isoleeritud, siis on raamatute kasutamine kaitseväelaste poolt õige intensiivne.

4. **Õhukaitse staabi raamatukogu.** Kogu on veel õige noor ja arenemisel. Kogu on asutatud eesmärgiga varustada õhukaitse juhtivat koosseisu vastava kirjandusega õhukaitse ja lennuasjanduse küsimuste alal. Raamatute üldarv kogus — 377 köidet. Kogus puuduvad ilukirjanduslikud teosed täiesti. Peale eelnimetatu on õhukaitse suuremalt osalt kõigis allüksustes omad raamatukogud.

5. **Diviisi staapide raamatukogud.** Kogud asutatud peamiselt staabi juhtiva koosseisu varustamiseks tarvismineva sõjakirjandusega. Raamatute arv kogudes võrdlemisi väike peale II diviisi staabi (1400 köidet), kus oli hästi korraldatud headest teostest koosnev raamatukogu, mis sai 1934. a. aluseks Tartu kaitseringkonna raamatukogule.

6. **Kaitseringkondade raamatukogud.** Et Kaitseväge staabi raamatukogu üksi enam ei suutnud rahuldada väljaspool Tallinna garnisoni asuvate kaitseväelaste nõudeid tarvisminevate sõjateaduslike teoste hankimiseks, tuli olukorra lahendamiseks võtta ette mõningaid ümberkorraldusi kaitseväe raamatukogudes, milleks eeskätt II diviisis möödunud aasta detsembris asutati kaitseringkonna raamatukogud Tartu, Valga, Võru-Petseri kaitseringkondade juures. Kogude asutamiseks valiti välja ja koondati kokku vastavate garnisonide väeosade raamatukogudest paremad sõjateaduslikud ja üldteaduslikud teosed. Kõige parema aluse sai Tartu kaitseringkonna raamatukogu, sest nagu eespool tähendasin, oli hea ja korralik raamatukogu diviisi staabil, peale selle ratsarügemendil ja diviisi suurtükiväe ohvitseride kogul, kust paremad teosed anti üle asutatavale kaitseringkonna raamatukogule.

II diviisi kaitseringkonna raamatukogude korraldamistööd ei ole veel lõppenud. Kuidas edaspidi korraldada ja täiendada kaitseväe teaduslike raamatukogude võrku, seda näitab tulevik, milliseid tulemusi annavad II diviisi kaitseringkondade raamatukogud. Üks on kindel, et teaduslike raamatukogude arvu tuleb suurendada, kas asutada nad kaitseringkondade või vastavate diviisi staapide juurde, ei ole oluline.

7. **Käsiraamatukogud kaitseväeasutuste valitsuste juures.**

P. B. Johannson,
Rootsi saadik Eestis.

Need raamatukogud on väga kitsa ringkonna lugejaskonnale ja puht eriteadlaste jaoks. Neid kasutavad üksikud ohvitserid oma ametikohuslikeks töödeks, nagu arstid, insenerid, arhitektid jne. Raamatukogud sisaldavad 300—1500 köidet.

Üldiselt sisaldavad kaitseväe raamatukogud praegusel ajal kogusummas üle 200.000 köite (v. tabel nr. 1).

Kokkuvõte.

Äratoodud lühikesest ülevaatest nähtub, et meie kaitseväe raamatukogud on käinud ära mõne aasta jooksul pika tee oma aremise ja korraldamise käigus. Hulk tööd on tehtud, kuid palju tööd seisab veel ees nii organiseerimise kui raamatukogude täiendamise alal vastava kirjandusega; sest raamatukogud suudavad ainult siis edukalt täita oma ülesandeid, kui neid alaliselt ja järjekindlalt täiendatakse niihästi sõja-

teaduslike kui ka üldteaduslike ja ilukirjanduslike uuemate teostega. Vastuvaidlemata tuleb kõrgelt hinnata raamatukogude tähtsust kaitseväes kultuuriliselt ja kaitseväge isikliku koosseisu hariduse tõstmise juures. Eriti tuleb hinnata raamatukogude tähtsust suuremaist keskustest kaugemal asuvais väeosis ning siin tuleb kõik teha selleks, et raamatukogud ei oleks ainult raamatute koguks ja raamatute saamise kohaks, vaid nad peavad looma kaitseväelastele koha peal ka soodsad võimalused püsivaks enesearendamiseks ja rahulikuks teaduslikuks tööks! Tutvudes

raamatukogude korraldamise tööga koha peal väeosades, peab tunnistama, et tööd tehakse suure innuga ja hea tahtmisega. Siinjuures tuleb rõhutada ka seda asjaolu, et raamatute kasutamise huviile suudab palju kaasa aidata asjast huvitatud ja oma erialal hästi vilunud raamatukoguhoidja.

Lõpuks ei või jätta mainimata ka kaitseväge raamatukogude tähtsust eestikeelse nii ilu- kui üldteadusliku kirjanduse levitamisel, sest iga aasta ostetakse kaitseväge raamatukogudele keskmiselt 2500 köidet eesti kirjandust 5200 kr. eest.

Kaitseväge raamatukogud Leedus.

„Sõdurile“ kirjutanud

Major Aleksandras Ružancovas,

Leedu kesk- (armee) raamatukogu ülem (Kaunases).

Leedu kaitseväge raamatukogude täpse asutamisaaja määramine osutub väga raskeks. Igal juhul sõjaväe loojad ohvitserid mäletavad, et juba 1918. a. sügisel, kui Vilnos vormeeriti kaitsejõudude staap, s. t. tulevane kaitseministeerium ja kaitseväge *staap*, juba siis osakondade juures olid väikesed raamatukogud, mis edaspidi moodustasidki aluse armee raamatukogule.

Pärast seda, kui 1919. a. algul staap asus Kaunasesse, leiti sealt palju kõiteid, mis olid jäänud järele endise Kovno kindluse raamatukogudest. Osa raamatuid oli laiali kasarmutes, osa ära viidud ja rikutud saksa sõdurite poolt. Paljudel raamatutel puudusid kaaned; viimased olid rebitud ära kohalike elanike poolt selleks, et neid kasutada sõiduki omaniku elukoha ja sõiduki numbri märkimiseks, nii kui seda nõudis teedel liiklemise määrus Leedus saksa okupatsiooni ajal 1915—1919. aastal.

Suurem osa raamatuid koondati staapi, kus need läksid literatuurikomisjoni (missugune pärastpoole nimetati staabi literatuuriosakonnaks) käsutusse. Tol ajal peeti rindel lahinguid ja olukord raamatukogude loomiseks oli ebasoodus. Vaatamata sellele 9. jal. polgus ja 4. patareis rindel luuakse väikesed raamatukogud, mis olid asetatud kaarikutele. Tagalas tekivad sõjaväe hospidali ja intendantuuri raamatukogud. Raamatukoguasjanduse vastu tundis huvi ka „Sõdurite sõprade selts“, missugune asutati juulis 1919. Mainitud seltsi poolt asutati

Kaunases sõdurite klubi, kus asus ka raamatukogu ja lugemistuba.

1920. aastal staabi literatuuriosakond asub raamatukogude korraldamisele. Väeosadele muretsetakse raamatukauplustest raamatuid suure hinnaalandusega. Osakond püüab tööd tsentraliseerida. Varsti antakse ka vastav käsukiri raamatukogude korraldamise kohta.

Seal märgitakse, et nüüd, kus kaitseväge ei täida operatiivseid ülesandeid (siis oli Leedu-Vene ja Leedu-Poola sõdade vaheaeg) on parim hetk hoolitseda armee kultuuriliste vajaduste eest. Väeosadele tehti ülesandeks leida ruume sõdurite klubide jaoks, kusjuures klubis pidi asuma raamatukogu ja lugemistuba. Lugemistuppa tellitakse kõik ajalehed, missugused pooldavad Leedu iseseisvust, kuna agitatsiooni- ja kitsarinnalise partei ajakirjanduse muretsemine oli keelatud.

1920. aastal staabi literatuuriosakonna kaudu käis läbi 21.667 köidet, väeosadele ja allüksustele loodi 89 raamatukogu (olid rügemendi, pataljoni ja mõnikord ka kompani raamatukogud).

1920. aastal anti välja kaks raamatukogusid käsitlevat brošüüri: 1. A. Rinka „Skaitymo vadovelis“ („Käsiraamat lugejale“) ühes lisaga „Sõduri raamatukogud“; 2. „Kuidas korraldada raamatukogu“.

1921. aastal pärast Leedu-Poola sõda selgus, et lahingutes ja rännakutel on läinud kaduma umbes 70% raamatukogudest ja

*Pootsi saadik P. B. Johannson möödub aukompanist, minnes esitama Rüigivanemale oma volitusi
29. aug. s. a.*

kuni 50% köidetest. Tuli alustada tööd ot-
sast peale.

1922. aastal sõjaasjanduse ajakirjas „Musu Zinyas“ hakati andma välja armee raamatukogu poolt koostatud lisasid: „Karo literatuuros rodykli“ (Sõjakirjanduse teated).

1923. aastal käsukirjaga armeele avaldati kaitseväge raamatukogude korraldamise määrused. Raamatukogude üle järelevalve teostamine pandi staabi literatuuriiosakonna peale (nüüdne haridus- ja trükiosakond). Keskkohas, staabi juures, asub riigi poolt ülalpeetav armee keskraamatukogu. Kaitseringkonna ja diviiside staapide ja asutuste juures on asutatud erialalised raamatukogud, mis samuti on riigi poolt ülalpeetavad.

Rügementides on kahesugused raamatukogud: ühed — ohvitseride-, ohvitseride kogude juures, ja teised — sõdurite raamatukogud — korraldatud kaitseministeeriumi eelarves ettenähtud summadega. Raamatukogude korraldamise määrused on jäänud püsima tänini, arvatud välja mõned tege-
likust elust tingitud väikesed muudatused. Samal aastal „Sõjateadusliku Ühingu“ juurde asutati ka raamatukogu — bibliograafia sektsioon. 1924. aastal käsukirjaga kaitsevägelele pandi maksuma kord, et kõik kaitseministeeriumi asutused ja väeosad nende poolt väljaantavatest trükitoodetest saadaksid kaitseväge keskraamatukogule vastavad eksemplarid.

Raamatukogu-bibliograafia sektsiooni poolt valmistati ette ja kaitseväge keskraamatukogu poolt anti välja raamat: „Juhen-

did kaitsevääringkondadele rügementide ja ohvitseride raamatukogude korraldamiseks“.

Alates 1926. aastast „Sõjakirjanduse teade-
te“ väljaannet laiendati ja seal avaldatakse ka artikleid kaitseväge raamatukogudest, nende aruandeid, märkmeid exlibriste üle ning kokkuvõtteid raamatukogu- ja bibliograafia-asjandusest.

1927. aastal kol.-ltm. Burokase toimeta-
misel anti välja „Käsiraamat kaitseväge raamatukogu korraldamiseks“. 1928. a. Leedu Bibliograafia Instituudi poolt asuti kahe kuu järele ilmuva ajakirja „Bibliografijas Zinios“ (Bibliograafilised teated) väljaandmisele, kus refereeritakse kõik Leedus ilmuvad sõjateadust käsitlevad raamatud ja sõjateaduslikud artiklid teistest trükitoodetest.

Esimese 5 aasta jooksul Instituudi juhatajaks oli armee raamatukoguhoidja (nüüd armee raamatukoguülem), kes praegu on „Bibliografios Zinios'i“ tegevtoimetaja.

1929. aastal katkestati sõjaliteratuuri teadete avaldamine „Mužu Zinyasi“ juures. Teated uute raamatute üle, millest võiks olla huvitatud ohvitseride raamatukogud, avaldatakse kaitseväge keskraamatukogu poolt kord aastas šapirografeeritud „bülletäänis“; viimase abil raamatukogud saavad vajalikke andmeid kogu täiendamisel.

1931. aastal Kaunases asutati „Leedu raamatukoguhoidjate ühingu“, kuhu astus osa liikmeid likvideeritud „Sõjateadusliku ühingu“ raamatukogu bibliograafia sektsioonist.

1933. aastal anti välja „Määrused kaitseväge raamatukogudele“, milles on nähtud ette asjaajamise ja arvepidamise kord kaitseväge raamatukogudes. 1933—1934. aastal ajakirja „Mužu Žinynas'e“ juures trükiti erilehtedel „Centrine Karinomenei Bibliotekos katalogas 1922—1932. I. Sistematine dalis“ (Armee keskraamatukogu kataloog 1922—1932. I. Süstemaatiline jagu).

Süstemaatiline osa valmines 1934. a. lõpul ja sisaldab 556 lehekülge petit trükki.

Käesoleval ajal Leedu armees on 81 kaitseväge raamatukogu, nendest 1 keskraamatukogu, 46 ohvitseride-, rügemendis (ohvitseride kogude juures), erialalisi (asutistes) ja 34 sõdurite raamatukogu (väeosades ja diviisi staapide juures).

Keskraamatukogu (kogus on 18.700 köidet) koosseisuline personaal on järgmine: major, leitnant (kompani ülem), 2 eraisikut-katalogiseerijat ja uksehoidja. Teiste raamatukogude koosseisus on: ohvitseride raamatukogudes — ohvitserid-raamatukoguhoidjad, kes valitakse ohvitseride kogu poolt ja kinnitatakse ametisse väeosa ülemalt. Erialalistes raamatukogudes — asutuse ülema poolt määratud ohvitser; mõnikord läkitatakse raamatukogu juurde kirjutaja. Sõdurite raamatukogude järelevalvateks on väeosa hariduse hooldaja ohvitser. Selleks on kas pataljoni (kompani) ülem või kaitseväge kapellaan. Raamatukoguhoidjateks harilikult on üleajateenijad allohvitserid või veltveebid, mõnel juhul ka intelligentsemad ajateenijad.

Raamatukoguhoidjate koole ega kursusi Leedus ei ole. Raamatukoguasjandust käsitlevad artiklid sagedasti avaldatakse ajakirjas „Karys“ (Södur), mis ilmub igal nädalal.

Alates möödunud aastast on Kaunase garnisoni sõduriraamatukogude hoidjatele organiseeritud rida ekskursionoone. Kaitseväge keskraamatukogu ülema juhatamisel raamatukoguhoidjad peaaegu kõik üleajateenijad veltveebid ja allohvitserid) tutvusid paberivabrikute, trükikodade, tsinkograafiate, köitekodade, raamatukaupluste, arhiivide, muuseumide j. t. töödega ja korraldusega.

Sellised ekskursionid on raamatukoguhoidjatele heaks praktiliseks kooliks. Ekskursionid korraldatakse talvisel õppeperioodil. Sagedad on ka ekskursionid koos eraraamatukoguhoidjatega, mis soodustab koostööd kaitseväge- ja eraraamatukoguhoidjate vahel.

Raamatukogude arengust ja nende tööst annab pildi alljärgnev tabel:

Aasta	Raamatukogu tüüp	Raamatukog. arv	Köidete arv	Lugejate arv	Läbiloetud köited
1919	Kv. keskraamatukogu	1	—	—	—
	Ohvitseride	2	—	—	—
	Sõdurite	3	—	—	—
	Kokku	6	5 000	—	—
1924	Kv. keskraamatukogu	1	3 010	—	—
	Ohvitseride	34	17 188	—	—
	Sõdurite	39	24 210	—	—
	Kokku	74	44 408	—	—
1929	Kv. keskraamatukogu	1	10 310	450	6 640
	Ohvitseride	36	32 512	1297	15 982
	Sõdurite	36	48 814	6815	55 848
	Kokku	73	91 636	8562	79 270
1934	Kv. keskraamatukogu	1	17 009	816	13 947
	Ohvitseride	46	47 215	1460	14 211
	Sõdurite	34	67 051	7154	67 745
	Kokku	81	131 275	9430	95 930

Suuremad raamatukogud, peale kaitseväge keskraamatukogu 1. jaan. k. a. andmetel on: Kaitseväge tehnika-staabi — 6593 köidet, 9. jal. rügemendi sõdurite — 6406 köidet, dr. J. Basanavičiuse nimelise sõjaväe hospitali — 3551 köidet, 2. ulaani rügemendi sõdurite — 3173 k., 1. suurtükiväe rügemendi — 2865 k., 9. jal. rüg. ohvitseride — 2858 k., 5. jal. rüg. — 2706 k., Sõjakooli raamatuk. — 2656 k., 2. inseneri pataljoni, relvastuse valitsuse raamatukogu — 2613 köidet.

Sõjakooli ja ohvitseride kursuste personaal kasutab kaitseväge keskraamatukogu raamatuid.

Tabelis on märgitud lugemiseks välja antud raamatud, kuna registreerimata on raamatud, mis loetakse lugemistoas kohapeal.

Üldiselt raamatukogude organiseerimisele ja nende täiendamisele raamatutega on pööratud küllaldane tähelepanu. Lugejate arv kasvab aasta-aastalt, samuti kasvab ka läbiloetud raamatute arv.

Edaspidi, kui kaitseväge teenistusse astuvad kõik on lõpetanud algkooli, sõdurite raamatukogud peavad saama väeosades toimuva kasvatustöö peamisteks allikateks.

Seepärast sõdurite raamatukogude täiendamisele pööratakse ikka suurenevat tähelepanu. Sõdurite raamatukogude statistiliste andmete põhjal loetavamateks autoriteks on: leedulased — Inčiura, dr. Basanavičius (+), Vaidilute, Balčiunas („Karys“e toimetaja),

Gira ja Urbonas (leitnant); inglased ja ameeriklased — M. Reid, E. Wallace, J. London, prantslased — A. Dumas, J. Verne, P. Benoit, poolakad — H. Mniszek, H. Sienkiewicz, sakslased — K. May ja venelas-

test — A. Puškin. Ilukirjanduslikest tööddest autorite järgi on loetud: leedu — 28,3%, inglise-ameerika — 25,5%, prantsuse — 14,7%, poola — 9,7%, saksa — 9,1%, vene — 7,2% ja muid — 5,5%.

K. S. L. O. Ü. sõjaajalooline ekskursioon Vabadussõja lahinguväljadele.

Kol.-ltn. Kattai.

K. S. L. O. ühingul on ilusaks kombeks saanud korraldada ekskursioone Vabadussõja lahinguväljadele: 1933. a. sügisel viibiti Narva lahinguväljadel, 1934. a. sügisel uuriti murdelahinguid Lõuna-Eestis, ja käesoleval aastal 31. aug. ja 1. sept. võeti vaatlemisele Rakvere ja Tapa kaitsmine 1918. a. detsembris ja murdelahingud Põhja-Eestis 1919. a. jaanuari algul.

Kogumiskohaks oli ette nähtud Rakvere jaam. Sealt mindi einele suurtükiväegrupi kasarmusse. Pärast einet siirduti autodel ja autobustel maastikule, kus 15. dets. 1918. a. arenesid lahingud ja kokkupõrked Rakvere kaitseks. Peatuti Rägaveres, Sämsillal ja Uhtnas, kus major A. Vassil, kolonel A. Sauselg ja kol.-ltn. J. Rimmel Vabadussõja Arhiivi dokumentide ja isiklikkude mälestuste põhjal valgustasid 15. dets. 1918. a. sündmusi Viru väerindel 4. ja 5. polkude rajoonis.

1918. a. detsember oli Vabadussõjas raskemaid. Võitlusvahendite ja varustuse kõige suurema puuduse juures tuli organiseerida rahvaväge ja organiseeritud väeühikuid nõndaõelda tilkhaaval tulle saata vaenlase pealetungi pidurdamiseks, et sellega aega võita kaitsejõudude organiseerimise jätkamiseks.

Referaatide järele võttis sõna Kaitseväge Ülemjuhataja kindral-leitnant J. Laidoner, kes omalt poolt tõi esile rea uusi huvitavaid mõtteid, — põhjusi, miks meie Vabadussõja algul olime sunnitud taanduma. Ülemjuhataja tähendas, et kuulsime süstemaatilist ülevaadet mõõdunud sündmustest, kuid tegevus noil päevil polnud kaugeltki nii süstemaatiline. Alukord nõudis vastupanu organiseerimist ja seepärast siis korraldati ja avaldati ka vastupanu. Teist teed ei olnud. Kui vastupanu organiseerimise vajaduse äratundmine tol ajal

oli läbi lõõnud riigi juhtivates tegelastes ja rahvaväe juhtkonnas, siis ei saa seda veel ütelda rahvamassi kohta, kellel algul polnud õiget ettekujutust Venemaa tolleaegsest seisukorrast. Massile oli meele jäänud Venemaa rahuaja hiilgus ja seda ei olnud suutnud tumestada ka Vene sõjaväe revolutsiooniaegne lagunemine, milline protsess küll osaliselt eesti rahva silma all arenes. Ebaõige ettekujutus vastasest mõjus mahasuruvalt rahva meeleolule ja see omakord halvas kodanikkude töötahet. Hoopis soodsamas olukorras meie vastase tundmises oli aga ülemjuhataja kindral-leitnant J. Laidoner, kel saksa okupatsiooni ajal oli tulnud täita tähtsaid ülesandeid meie omariikluse huvides Venemaal ja kellel sealt tagasi jõudes oli õige pilt olukorrast vastase leeris. Edasi tähendas ülemjuhataja, et nii meie kui ka vastane olime läbi käinud revolutsiooni tulest ja see oli lõhknud moraali, mis nüüd mõlematel oli nõrk; kuna aga vastasel oli rohkem jõude, siis on loomulik, et ta saavutas edu.

Maailmasõja kogemused olid ühtlased mõlemal poolel: olime peamiselt läbi teinud taandumisperioodi ja positsioonisõja, kuna pealetungi tegevus oli võõras mõlemale. Ka maastik oli võõras mõlemale, sellele vaatamata, et sõjategevus kandus meie kodumaale. Olime Maailmasõjas sõdinud küll Poolamaal, Galiitsias ja mujalgi, kuid mitte kodumaal.

Side vastasel oli nõrk. See oli juba tsariarmee nõrku külgi, kuna side organiseerimisele Venemaal ei pööratud tarvilikku tähelepanu. Väheste sideabinõude puudusel oli ka meil side nõrk. Kui inglise admiral 12. dets. laevastikuga Tallinna jõudes tahtis meie vägesid toetada tulega merele, siis ei teatud kindlasti, kus meie rinne asus. Olid teated, et väerinde vasak tiib

püsis Rannaküla juures, kuid nagu ettekannetest selgus, oli see rajoon juba 11. detsembril õhtul vaenlasele jäetud.

Referendid oma ettekannetes kriipsutasid alla suurt varustuse puudust, mis nõrgestas meeskonna võitlusvõimet. Varustuse puuduse iseloomustuseks ülemjuhataja märkis, et temal on tulnud anda oma isiklik sadul ja kiiker 1. ratsapolgu ülemale ritmeister Jonsonile, kuna neid abinõusid polnud kustki võtta. Veel tähendas ülemjuhataja, et 1918. a. detsembril lõpul oli Tallinnas kasarmutes kuni 3000 meest, kuid neid ei saadud saabaste puudusel väerindele saata. Kui otsiti nende hulgast vabatahtlikke dessantroodu formeerimiseks, siis leidis vaid 3 meest. Dessantmeeskond saadi moodustada vaid kooliõpilastest.

Uhtnast sõideti tagasi, Rakveresse. Suurtükiväe grupi kasarmus oli valmistatud lõuna. Pärast sööki ja tutvumist Rakvere garnisoniga siirduti maastikule Neeruti, Valgma rajooni, kus 5. jal. polk võitles 1918. a. detsembril teisel poolel, kuni jõuluni. 5. jal. polk Rägavere lahingus elas üle sama moraalse kriisi, nagu kõik teised mobiliseeritud meestest formeeritud väeosad, kes esimest korda lahingusse sattusid ja kel lahingus tuli taanduda. Nagu teisteski väeosades nii ka siin, suur osa mehi lahkus taandumisel omavõliliselt, kuid polgu kaader ja järgijäänud mehed Valgma, Neeruti joonel õige raskes olukorras avaldasid visa vastupanu pealetungivale vaenlasele; polgu osad ei jätnud positsiooni maha vaenlase survele, nad tõmmati tagasi vaid rinde üldist seisukorda arvesse võttes. Ettekande nende sündmuste kohta esitas maastikul Valgma rajoonis kapten K. Tuvikene.

Õhtuks jõudsid ekskursionist osavõtjad Tapale, kus oli valmis õhtusöök soomusrongi rügemendi ohvitseride kasiinos ja ette nähtud ööbimine kasiinos ja kasarmuruumides. Pärast hommikueinet ja tutvumist Tapa garnisoniga sõideti raudteel Kehra lahinguväljale, kus soomusrong nr. 1 kokkupõrkest vaenlasega 4. jaan. 1919. a. Kehra ja Mustjõe jaamade vahel Arudevahel talu juures refereeris major P. Villemi. Referaadi lõppedes asuti uuesti rongile, mis viis ekskursionist osavõtjad Kehra jaama. Seal istuti autodele ja autobustele ja sõideti Vetla veski rajooni. 5. polgu tegevusest Vetla ülekäikude kaitsel refereeris kapten J. Soe.

Nii kokkupõrge Kehra rajoonis kui ka 5. polgu tegevus Vetla ümbruses kuulub

meie murdelahingute hulka, kus kiskusime vaenlaselt algatuse ja varsti pärast seda asusime pealetungile.

1919. a. jaanuari algul aset leidnud sõjategevuse murrangu põhjuste kohta sõna võttes ühingu esimees kindralmajor N. Reek märkis, et murrang tekkis siis, kui juhtkonnas ja ka sõdurkonnas tekkis tunne, et vaenlane polegi nii tugev, kui seda näitasid luureandmed, mille põhjal vaenlast üle hinnati. See äratundmine tekkis siis, kui pandi tähele, et vastane ei suuda kuigi jõuliselt tagasi suruda meie arvuliselt nõrku osi. Kuid teiselt poolt Maailmasõja päevilt positsioonisõja kogemusi eviv meeskond ikka enam ja enam harjus ära välisõja oludega laial rindel, omandas päev-päevalt rohkem oskusi teotsemiseks väikeste gruppidega. Meie vastupanu taandumisperioodil nõrgestas veel see asjaolu, et meeskond ei suutnud kaevuda: maapind oli kõvasti kinni külmanud ja puudusid ka vastavad abinõud.

Ära kuulanud sündmuste ülevaate Vetla rajoonis sõideti Ohukaitse Jägala laagrisse, kus oli valmistatud lõuna. Jägalast sõideti Priske end. saeveski juurde, mis vallutati meie väeühikute poolt 3./4. jaanuaril 1919. aastal.

Priske juurde jõudis ka Ülemjuhataja kindral J. Laidoner, kes pühapäeval enne lõunat võttis vastu Rakveres kaitseliidu paraadi Virumaa kaitseliidu uuestisünni 10. a. juubeli puhul. Priskes ühinesid K. S. L. O. ühingu ekskursionistidega veel reservohvitseride sektsiooni liikmeid Tallinna garnisonist. Priske sündmustest andsid ülevaate neist osa võtnud kolonelleitnant N. Ermaste ja major J. Vaimel.

Priskest siirduti Valkla. Peatuti Valkla küla juures ja end. Valkla ms. ligidal, kus ajalisel kõige varem — 3. jaanuaril 1919. a. — anti vastulööki vaenlasele ja vallutati Salmistu küla. Sellest refereeris kolonelleitnant J. Rimmel.

Murdelahingute kohta sõna võttes erukindralmajor J. Soots märkis, et murrangu tekkimise algidusid tuleb otsida juba 1918. a. detsembrist, mil kindralleitnant J. Laidoneri tagasijõudmisega korraldati ümber sõjaväe juhtimise keskkorraldus, mis algul oli ette nähtud vaid rahuajaks, kuid millega asuti ka sõdima, ilma et seda oleks muudetud. Kui võim Ülemjuhataja kätte anti, siis asuti korda looma kõigepealt tagalas, kus hakkas tekkima meeoluline murrang. Väerindelt aga ülemjuhataja nõudis aktiivset kaitset, nagu seda

Ülaalt alla: — Kaitseväge ülemjuhataja kindral J. Laidoner, Ülemjuhataja Staabiülem Vabadussõjas kindral J. Soots ja Kv. Staabiülem kindral N. Reek esitavad üldkõkkuvõtteid ja õpiseid Vabadussõjast. — Kol.-lt. J. Rimmel esitab ettekannet lahinguist Valkla all. — Kehra lahing — kannab ette major P. Villemi. — Veltla lahing — kannab ette kapten J. Soe.

Ülal: Ekskursioonist osavõtjad suunduvad autodele. Keskel vasakul: 1./5. polgu tegevus Kunda jõe jõonel 1918. a. detsembris — refereerib kol. Sauselg; paremal: 5. Rakvere jalaväe polgu kaitselahingud Lasila, Jõepere, Neeruti ja Undla mõisate jõonel — kannab ette kapt. K. Tuvikene. All vasakul: Priske lahing — kannab ette kol.-lt. Ermaste; paremal: Ekskursioonist osavõtjad tutvumas Rakvere garnisoniga.

näitavad Vabadussõja Arhiivis säilunud dokumendid. Nimelt oma kõnes II diviisi ülemaga telegraafi teel 2. jaanuaril ülemjuhataja kriipsutas alla, et senikaua kui me seisame paigal ja ootame, kuni vaenlane meile kallale tungib ja meie tegevus seisab ainuüksi selle kallale tungi tagasitõrjumises, ei saa me kunagi võitu; me peame ise vaenlasele kallale tungima ja teda lõõma. Aktiivset kaitset nõuti ka Viru väerinde juhatuselt. Jaanuari alguks oli meil tehniline side väerindega enam-vähem korras. Narva maantee suunas teotseva 4. j. polgu ülemaga oli operatiivstaabil koguni otseühendus telefoni teel püsivjuhtmeid kaudu ja seda ühendust kasutas väejuhatuse selleks, et

nõuda aktiivsust. Nagu võisime tähele panna murdelahingute aja kohta, algasid meie vastulöögid just rinde vasakult tiivalt Narva maantee rajoonist ja ulatusid lõunasse: 3. jaan. Valklas, 3./4. jaan. Priskes, 4. jaan. Kehra ligidal ja 5. jaan. Vetlas.

Murdelahingute kohta sõna võttes ülemjuhataja kindral J. Laidoner tähendas, et murrangu tekkimise põhjused olid suurelt osalt puht psühholoogilist laadi. Kõigepealt vaenlase vägedele tuli täiesti ootamata, et pärast nii pikka, võrdlemisi kerget edasitungi, Tallinna värvatel võis veel keegi vastu hakata, pealegi veel alustada pealetungi. Ja kui siis meie väed hakkasid vaenlasele vastulööke andma, siis vaibus

punaväe pealetung ja meie võisime varsti asuda vastupealetungile.

Psühholoogilist laadi kandis ka meie abivägede — Inglise laevastiku ja Soome vabatahtlike — tuleku mõju. Nende tulek mõjutas positiivselt nii meie vägede meeleolu rindel kui ka kodanikkude meeleolu siseriigis, kuna vaenlasele mõjus ta negatiivselt, mahasuruvat. Eriti suur moraalne mõju vaenlasele oli soomlaste tulekul. Nagu pärast sõda vastase kättesaadud dokumentidest selgub, nägi vaenlane soomlasi seal, kus neid tõepoolest ei olnud: Kehra, Aegviidu vahel raudtee suunas, Puurmanis ja Karksis.

Lõppkõrvõttes ülemjuhataja kindral J. Laidoner omalt poolt kriipsutas veel alla, et murrang hakkas tekkima siis, kui jõudsiime nii kaugele, et julgesime hakata käsusid andma. See leidis aset siis, kui kõik võim koondati ühe isiku — ülemjuhataja — kätte. Siis hakkasime ka üle saama revolutsioonija mõjudest ja meeleoludest, mille iseloomustuseks Ülemjuhataja tuletas meele, kuidas ta operatiivstaabi ülemana oli pidanud ootama telefonikõne järjekorda, kui tahtis saada ühendust Viru väerinde ülemaga Rakveres. Sellest siis ka järeldus, et sõja korral tulevikus tingimata tuleb anda võim ühe isiku kätte, kellele alluks kõik riigikaitseks vajalikud jõud ja abinõud. Ainult sel viisil on väikeriigil võimalik kõik

oma jõud riigikaitseks otstarbekohaselt ära kasutada.

Päike oli vajumas mere taha, kui ühingu juhatuse esimees kindralmajor N. Reek võttis sõna ja tänas Kv. Ülemjuhatajat ja Kaitseministrit, kes oma lahke vastutulekuga võimaldasid ekskursiooni läbiviimise ja austasid seda oma osavõtuga; tänas referente, eks olid palju tööd teinud ettekanete ettevalmistamisega, tänas ka neid ülemaid, kelle korraldusel ekskursioonist osavõtjaid toidustati ja võimaldati ööbimist. Oli juba videvik, kui autode karavan Tallinna tagasi jõudis. Kaks päeva olid möödunud linnutiivul tõsisel töömeeleolul ja tööhoos.

Ekskursioonile pilku tagasi heites tahaksin alla kriipsutada, et see tänavu möödus eriti õnneliku tähe all selles mõttes, et temast võttis osa Kaitsevägede Ülemjuhataja Vabadussõjas ja praegu — kindralleitnant J. Laidoner, võttis osa Vabadussõjaegne Ülemjuhataja Staabi ülem kindralmajor J. Soots. Nii ülemjuhatajalt kui ka tema ligemalt abilisel Vabadussõjas ja Ühingu esimehelt avaldatud mõtted ja hinnangud pakkusid osavõtjatele väärtuslikke õpiseid, andsid ajaloo uurijatele uut materjali, avastasid uusi seisukohti ja täiendavaid hinnanguid Vabadussõja taandumisperioodi ja murdeperioodi sündmustikule.

Kaitseväe raamatukogud Soomes.

Helsingis, samas hoones kus asetseb Kõrgem Sõjakool ja teised kõrgemad kv. kursused, asetseb ka Soome kaitseväe keskraamatukogu, mida juhatab vastava kõrge haridusega isik ja millel on alaline palgaline teenijaskond. Keskraamatukokku on koondatud kõik tarvilikuks arvatud kodumaa ja võõrkeelne sõjakirjandus, praegu kokku umbes 50 000 köidet. Neist on:

— saksakeelseid	umb. 15000;
— soomekeelseid	„ 10000;
— rootsikeelseid	„ 8000;
— venekeelseid	„ 6000;
— prantsuskeelseid	„ 5000;
— ingliskeelseid	„ 4000 ja
— teisi	„ 2000.

Keskraamatukogu on saanud kaitseväe eelarve korras iga aasta 40000—100000 mk-a (praegune kurss 100 Smk. = 8:10 Ekr.) uute raamatute muretsemiseks.

V ä e o s a d e r a a m a t u k o g u d .

Väeosas peagu igal kompanil (või sellele vastaval üksusel) on väike, eeskirju, määrustikke ja teisi selliseid puht-sõjalisaineid käsitlev raamatukogu.

Väeosa staapidel on omad raamatukogud, mis koosnevad sõjalisaineid käsitlevaist käsiraamatuid, ajakirjadest ja muudest sellistest, milliseid ei jätku väljaandmiseks kõigile allüksustele, või eeskirjadest, millised sisuliselt ei kuulu avalikkusele.

Mõnes väeosas on need raamatukogud teoste arvu poolest õige kogukad, kuna väeosad on oma säästust neid täiendanud või neisse jäänud teosed endisest Soome sõjaväest. Viimased on peamiselt saksa keelsed. Neid raamatukogusid hooldab üks väeosa ohvitseridest.

Garnisonide raamatukogud.

Igas garnisonis on n. n. ohvitseride raamatukogu, millist võivad kasutada küll ka üleajateenijad allohvitserid (kanta-ali-upseeristo). Neis raamatukogudes võib leida vaid viimasel ajal ilmunud raskemasisulist sõjakirjandust, kapitaal-teoseid ja peamiselt võõrkeelset. Neid raamatukogusid juhib üks garnisoni ohvitseridest või üleajateenija allohvitser. Nende garnisonide raamatukogudele uuema kirjanduse muretsemiseks on antud eelarve korras iga aasta kokku u. 10.000—30.000 marka.

Kõrgematel staapidel ja isegi nende osakondadel ning jaoskondadel on peale selle igal oma erialasse puutuv teostekogu; suuremalt osalt võõrkeelsed. Nende täiendamine sünnib kas asjaomase staabi või peastaabi eelarve korras.

Kõigele ülaltoodule lisaks on veel 44 garnisoni raamatukogu, millised kuuluvad kaitseväge praosti järelvalve alla ja on mõeldud peamiselt reservistide tarvis. Neis sõjateaduslikku kirjandust, välja arvatud mõnesugused sõjaajaloolised teosed, üldse ei ole. Need raamatukogud on kas puht soome- või rootsikeelsed, tingitud sellest, misugust neist keeltest enamik garnisonis oskab (teatavasti tuleb Soomes ette, et mõnes garnisonis valdav enamuse elanikkonnast mõistab ainult rootsi keelt. Sundusliku kaitseväge teenistuse ajal on umbkeelsed kogutud eriüksustesse, kus neid õpetab rootsi keelt valdav kaader. K) 1935. a. maikuuks leidis neis raamatukogudes kokku 60 000 teost.

1934. a. jooksul laenati neist raamatukogudest:

Üldteaduslikke teoseid	1.197	või	1.01%
mõtteteaduslikke	850	„	0.74%
usulisi	1.262	„	1.07%
ühistegevuslikke	1.036	„	0.88%
keelteaduslikke	1.083	„	0.92%
loodusteaduslikke	1.074	„	0.91%
käsitööstuslikke	2.112	„	1.79%
kunstisse puutuvaid	98.653	„	83.64%
ajalugu ja maateadust käsitlevaid	9.489	„	8.05%
Kokku	117.944	või	100%

Laenajaid oli 54.428.

Iga aasta on kaitseväge eelarve korras antud nende raamatukogude täiendamiseks 40.000 marka ja enam.

Sõjaasjanduse ajakirjad.

Ajakirjade tellimise arvu kohta puuduvad andmed. Ei ole liigne ära tuua Soome sõjaasjand. ajakirjade tellimise hindu, mis annaks huvitavat materjali võrdluseks teistes riikides ilmuvate sõjaasjand. ajakirjade tellimiste hindadega.

Tellimise hinnad on 1935. a. järgmised: Suomen Sotilas (Kaitseväge, Vabadussõja Invaliidide Liidu ja Soome Sõduritekoodu Liidu häälekandja) aastas 60 mk., üksik nr. — 3 ja kaksik nr. — 5 mk.

Aero (Soome õhujõudude ohvitseridekogu ja Soome õhukaitse liidu väljaanne) aastas — 60 mk., üksik nr. — 3 mk.

Laivastolehti (Soome laevastikuliidu, Mereväe ohvitseride kogu, Purjetusliidu, Mootorsõidu klubi ja „Merikarud“ ühingu häälekandja) aastas — 50 mk., üksik nr. — 5 mk.

Hakkapeliitta (Kaitseliidu häälekandja) — aastas — 75 mk., üksik nr. — 3 mk.

K.

Liitlaste kui koalitsioonivägede operatsioonide iseloomustus 1915. ja 1916. aastal.

Leitnant H. Kirsipuu.

Sissejuhatus.

Maailmasõda tõi uueaja tunnuseks enesega kaasa ka laialdase koalitsioonisõja probleemi. See probleem ei leidnud täielikku lahendust Maailmasõjas ning ta on kahtlematult raskesti lahendatav ka tulevikusõjas.

Ajajärk 1915. ja 1916. aastail on koalitsioonisõja küsimusile iseloomustav ning selle ajajärgu lähem uurimine on selles mõttes huvipakkuv.

1. Üldised põhimõtted.

Käesolevas töös ei ole käsitletud sõjaliste operatsioonide tehnilist läbiviimist,

vaid on puudutatud nende ideelist külge liitlaste kui koalitsiooni seisukohalt, võttes sealjuures vaatluse alla kõiki neid nähteid koalitsiooniriikide politikas, majanduses, sõjavägede organiseerimise, varustamise, juhtimise ja sõjalise doktriini alal, mis põhjustasid ühe või teise operatsiooni idee tekkimist, mõjutasid selle läbiviimist ning viisid ühele või teisele tulemusle.

Loomulikult ei saa kõiki neid küsimusi käsitleda üksikasjaliselt, vaid tuleb piirduda nende nähtuste üldise hindega, niivõrd kui nad on vajalikud liitlaste kui koalitsioonivägede operatsioonide iseloomustamiseks.

Käesoleva töö kitsad raamid võimaldavad peatuda vaid tähtsamail sõjateatrel ja tähtsamail operatsioonel ning peamiselt nende sõjavägede operatsioonide iseloomustusel, kes olid koalitsiooni kandvaiks tugeks.

Kuna vaatlusele tuleb ajajärk alates 1915. aastast, siis töö tervikluse mõttes on otstarbekaks algul lühidalt iseloomustada liitlasi kui koalitsioonivägesid säärased, nagu nad kujunesid 1914. a. lõpuks.

2. Liitlaste kui koalitsioonivägede üldine iseloomustus.

1914. aastal võtsid liitlastena osa sõjategevusest keskriikide vastu inglise, prantsuse, belgia, vene ja serbia sõjaväed.

Manööverperioodi verised ja rasked võitlused, kus oma tuleristimise tegid läbi kõik liitlaste sõjaväed, lubasid juba 1914. a. lõpuks teha teatud järeldusi nii ühe kui teise sõjaväe väärtuse kohta.

Inglise väed oma väikesearvulise koosseisuga, vähese taktikalise ettevalmistusega, äärmiselt ettevaatliku teotsemisega ja tundlikkusega kaotuste vastu ei suutnud oma prestiiži kuigi kõrgel hoida.

Prantsuse väed, kuigi nad ei täitnud neile pandud lootusi, näitasid siiski end küllaldaselt võitlustublidena ning organiseeritud vägedena, kes läbi tehes pika taandumise, siiski veel võimelised olid võidu saavutamiseks Marne'il ja eduka vastupeatungi läbiviimiseks.

Prantsuse sõjaväe juhatus ilmutas suurt meelegindlust strateegiliste eesmärkide saavutamisel.

Väikesearvuline belgia sõjavägi taandudes Prantsusmaa pinnale ei omanud koalitsiooni seisukohalt kuigi suurt tähtsust.

Idas vene sõjavägi oli üle elanud raske kaotuse Ida-Preisimaal. Ühtlasi oli ilmnenud juba Venemaa üldine materjalne ja tehniline nõrkus sõjapidamiseks ning vene

sõjaväe juhatuse laialivalguvad otsused strateegias.

Serbia sõjavägi oma visa vastupanuga austria vägede pealetungidele oli leidnud tunnustuse kui parimaid liitlaste sõjavägesid.

Mis puutub liitlaste sõjavägede juhtimise ja politika kooskõlastamisse koalitsiooni huvidele vastavalt, siis valitses sel alal veel täielik korraldamatus. Selle peamisiks põhjusiks olid üksikute riikide vähene ettevalmistus sõjaks, poliitilise valitsemise ja sõjaväe juhatuse organisatsioonilised erinevused liiduriikides ning arusaamise puudus vajadusest allutada üksikute erihuvide üldsuse huvidele.

Siin oli aga väga raske jõuda ühisele otsusele, mis on koalitsiooni üldhuvi ja mis on tema üksiku liikme erihuvi.

Prantsusmaa, näiteks, luges koalitsiooni tähtsaimaks ülesandeks Prantsusmaa pinna ja Pariisi kaitsmist, nõudes selleks kõigi koalitsiooniriikide ühiste jõupingutuste rakendamist.

Inglismaal jällegi ei olnud üldse veel selgusele jõutud, kui suurel määral tuleks sõjast osa võtta. Valitsuses kaheldi, kas sõjavägesid üldse veel mandrile saata või mitte ja marssal French'ile saadeti instruksioon, kus muu seas öeldi, et inglise vägede arv saab olema väga piiratud, ning et kõige suurema hoolega tuleb hoiduda kaotustest inimjõududes.

Venemaa lojaalsus ühisele asjale leidis kahtlematut tõendust vene vägede sissetungis Ida-Preisimaale, mis ette võeti läänriikide kriitilise olukorra kergendamiseks, vaatamata sellele, et ettevalmistused selleks operatsiooniks veel olid lõpetamata.

Üldiselt võib liitlaste juures juba tol ajal tähele panna tahet tihedamaks koostööks, kuid olukorra uudsus ja huvide erinevus ei lasknud sel tahtel pääseda koalitsiooni seisukohalt vajalikele tulemusile.

Peatuksin veel mõne sõnaga liitlaste kui koalitsiooniriikide, nende väliste omaduste juures, mis liitlaste kui koalitsioonivägede operatsioonide tähtsust mõjutasid.

— Liitriigid enamikus olid lahutatud üksteisest tuhandete kilomeetrite läbi ning omasid välispidise asendi keskriikide suhtes, mille tõttu sidepidamine, üksteise materjalne abistamine ja järelikult ka tegevuse kokkukõlastamine olid vägagi raskendatud.

— Inimmaterjali tagavaralt ja majanduslikult jõukuselt liitlased kaugel ületasid keskriigid. Sealjuures inimjõudude rikkus

oli peamiselt Venemaa pool, kuna tööstus ja kapital Inglise-Prantsuse poolel. Nende kahe poole vahel aga just oligi ühendusepidamine väga raskendatud. Seda eriti Türgimaa sõttaastumise ja sellele järgnenud Dardanellide sulgemise järele.

— Ülekaal merel, nii sõja- kui kaubalaevastikus, andis liitlastele võimaluse ära kasutada neutraalsete riikide ainelist toetust ning oma asumaade ja dominiionide tooraineid ning inimmaterjali.

I — 1915 aasta.

1. Üldine olukord aasta algul ja liitlaste kavatsused.

Aasta alguks oli manöövrise läänrindel lõppenud ja tekkis positsiooniseis. Samaks olid ka koalitsioonivägede esialgsed strateegilised kavad läbi mängitud ning nüüd seisti küsimuse ees, mis saab edasi.

Selle juures tuli aga arvestada väga mitmesuguseid asjaolusid.

Enneolematu kulu laskemoonas ja võitlusabinõudes oli viinud koalitsiooniriikide tagavarad peagu nullini, seda eriti Venes ja Inglismaal. See asjaolu nõudis kogu tööstuse ümberkorraldamist sõjatööstuseks ja kõigi valitsusorganite rakendamist sõjaliste eesmärkide taotlemiseks, kuna lootust sõja peatsele lõpule enam ei olnud.

Laskemoona ja võitlusabinõude puudus andis end tunda kogu 1915. aasta kestel. Seda suurendas veel uute operatsioonide ettevõtmine teistel rinnetel, nimelt Dardanellides ja Balkanil.

Marssal French kirjutas: „Laskemoona puudus sundis meid a) 1914/15. a. talvel säärasele ökonoomiale, mis ei võimaldanud kaevikus võitlejate moraali hoida küllaldaselt tasemel ja b) piirama kevadel pealetungide ulatust ning toimetama neid pikkade ajavahemikkude järele.

Inglismaal oli selle põhjuseks sõjatööstuse korraldamatus. Olemasolevad relvavabrikud (peamiselt „Vickers“) olid kooramatud Vene tellimistega, kes ise kaugeltki ei suutnud oma sõjatarveid rahuldada ja sel alal peamiselt lootis oma liitlaste abile.

See oli aga väga raskendatud, esiteks liitlaste eneste suurte tarvete ja teiseks ühendusolude tõttu, mis eriti raskeks muutusid Dardanellide sulgemise järele. Nii näemegi, et Venemaa loodetud ja lubatud materjalsest abist ilma jäi, missugune asjaolu suurt mõju avaldas vene vägede operatsioonide kujunemisele sel aastal.

Tegeliku abi asemel saatis Joffre Venemaale kaks eksperti, kes prantsuse uute meetoditega vene sõjatööstuse produktiooni pidid tõstma.

Prantsusmaa kui sõjaks enam ettevalmistatud riik, suutis võrdlemisi kiirelt oma tööstust ümber korraldada ning uute valmistusmeetodite tarvitusele võtmisega oma sõjatööstuse produktiooni mitmekordseks tõsta.

Edasi, manööversõja veriste lahingute järele olid kõikide riikide rahuaegsed sõjaväed peagu täielikult rivist välja löödud. Armeed omandasid müllitsavägede iseloomu, kelle omadused olenesid organisatsioonist, kaadrite olemasolust ja rahva kasvatusel. Koalitsiooniriikidest oli selles mõttes eriti raskes seisukorras Inglismaa, kel peagu täielikult puudusid kaadrid ja väljaõpetatud reservlased. Inglismaal, näiteks, öeldakse, et uus armee ialgi ei saanud kokku vana armeelega, sest selle mehed olid langenud enne kui Kitcheneri mehed jõudsid Prantsusmaa pinnale.

Milliselt sündis inglise uue armee loomine, nähtub kujukalt järgmisest näiteist. Pataljonid loodi kahe või kolme ohvitseri ja tosina allohvitseriga, ühel juhul üheaainsa ohvitseriga, kes pealegi oli ainult 23 aastane. Üks suurtükiväe brigaad alustas oma tegevust ühe erukoloneli ja nelja n.-leitnandi juhtimisel. Ühe patare'i juhtideks olid jalaväe erumajor ja orkestri veltveebel jne.

Edasi, aasta algul oli suur osa Põhja-Prantsusmaast sakslaste käes, mille tagasi võitmist prantsuse avalik arvamine tungivalt nõudis.

Sakslased viisid sõja raskuspunkti itta, jäädes läänrindel kaitsele.

Nii siis seisid koalitsiooniriigid aasta algul järgmiste küsimuste ees. Ühelt poolt 1) tungiv vajadus täiendada laskemoona ja võitlusabinõude tagavara ning ümber korraldada kogu riiklik aparaat ja tööstus uue aja sõjanõuetele vastavaks. 2) Vajadus organiseerida ja välja õpetada uued armeed enne uute operatsioonide alustamist. Selleks ka soodsad võimalused silmas pidades sõja raskuspunkti kandumist itta.

Teiselt poolt aga Venemaa raske seisukord ja vajadus teda abistada pealetungiga läänrindel. Sellele seltsisid veel prantsuse avaliku arvamise nõue kiirelt vabastada Põhja-Prantsusmaa vaenlasest ja näiliselt soodus võimalus saksa rinnet läbi murda, arvestades suurt jõudude ülekaalu kujunenud olukorras.

Sellises raskes olukorras tuleviku eesmärkide ülesseadmisel ei leidnud aga liitlased ühist keelt. Tsentraliseeritud juhtimine, kas või ainult sõjaliste operatsioonide läbiviimise alal, ei leidnud tol ajal liitriikides veel poolehoidu, vaatamata ajaloo õpistele ja neile hüvedele, mis saavutasid keskriigid ühtlasest sõjaväe juhatusest sõja esimestel kuudel.

Türgimaa sõtta astumine näitas liitlaste politikale uued eesmärgid. Nimelt meelitada seni neutraalseid riike oma poole või vähemalt takistada neid välja astumast keskriikide poole. Kõneall olid peamiselt Itaalia, Rumeenia, Bulgaaria ja Kreeka. Diplomaatia pidi siin toetust leidma reaalse jõu mõjutusest. Sellest siis kerkiski liitlaste politikategelastel kavatsus leida uus sõjateater, kus oleks võidud neid eesmarke saavutada, kuna juba oli enam-vähem selgunud, et senistel sõjateatritel otsustavust niipea loota ei ole. Sääraselt kerkisid päevakorra Balkani ja Dardanellide küsimused. Eriti aktiivsed neis küsimusis olid inglased, kes arvasid, et vähe lootust on saavutada otsustavust läänerindel, arvestades seda kindlustuste võõd, mis sakslaste poolt seal organiseeritud. Sõja otsustavust tulevat otsida mõnel teisel sõjateatril.

Üheks põhjuseks oli siin ka inglise avalikkuse kartus oma uue armee pärast.

Täiesti vastupidisel seisukohal asus inglise vägede ülemjuhataja marssal French, kes arvas, et seni kui pole tõestatud saksa rinde läbimurdmatus läänes, ei tohi mingisuguseid operatsioone ette võtta mujal. Inglise valitsus siiski otsustas alustada ettevalmistusi operatsiooniks Dardanellides, mille õnnestumise järele oli ette nähtud Konstantinoopoli vallutamine ja ühenduse jaluleseadmine Venemaaga Mustamere kaudu. Seda otsust mõjutas ka Vene valitsuse telegramm 2. jaan., kus nõuti inglastelt demonstratsiooni ettevõtmist Türgimaa vastu, et kergendada Kaukasuse rinde seisukorda.

Vene valitsus avaldas Dardanellide operatsiooni kavale vaimustatud poolehoidu, kuid ühtlasi nõudis ka kiiret pealetungi läänerindel, et kergendada oma rasket seisukorda.

Ka Prantsuse valitsus suhtus inglaste kavatsusse heatahtlikult, lubades omalt poolt toetust. Joffre oli aga kategooriliselt selle kavatsuse vastu. Tema arvamine oli, et sõda otsustatakse läänerindel ja sellepärast ei olevat suuremat tähtsust, mis sünnib teisejärgu sõjateatritel. Vastavalt sellele nõudis ta, et kõik inglise jõud koondatakse

läänerindele. Edasi arvas Joffre, et on hädatarvilik alustada pealetungi läänerindele niipea, kui ilmastikuolud seda lubavad. Sest tuleb ära kasutada liitlaste arvulist ülekaalu antud momendil läänerindel, et vähendada Saksamaa survet Venele ja kui võimalik, ka saksa rinne läbi murda.

Nii näeme liitlaste juures vastuolusid sõjaväe ülemjuhatuse ja poliitiliste juhtide vahel, mille tagajärjeks oli jõupingutuste laialivalgumine ning kindlusetus operatsioonide ettevalmistuse perioodil.

Lõplikult pääsis maksvusele Joffre'i seisukoht ja Inglise valitsus otsustas, et peamiseks sõjateatriks inglise vägedele jääb läänerinne, senikaua kui prantslased vajavad seal abi oma pealetungi läbiviimiseks. Kui aga ettevõetav pealetung peaks näitama, et tõsine edu sel rindel on võimatu, siis inglise väed saadetakse mõnele teisele sõjateatril. Vastavalt sellele otsusele, nähti inglaste poolt ette ka Dardanellide operatsiooni läbiviimine ainuüksi merejõududega. Tegelikult aga kujunes olukord Dardanellides sääraseks, et inglased olid sunnitud juba veebruaris sinna ka maavägesid saatma.

2. Operatsioonide iseloomustus.

Operatsioonid läänerindel.

Vastavalt saavutatud kokkuleppele alustasid prantslased veebruari keskpaiku pealetungi Champagne's, eesmärgiga saksa rinne läbi murda ja seega abistada venelasi. Champagne'i lahingud, millest osa võtsid ka inglise uued armeed, kestsid kuu aega. Olukord oli liitlastele väga soodus, sest saksa ülemjuhatuse otsus otsida sõja lahendust idas, tõi enesega kaasa saksa diviiside arvu vähenemise läänerindel 106—98-le. Peale selle läksid itta läänerinde kõvenduseks määratud 12 uuesti vormeeritud saksa diviisi ning suurearvuliselt suuretükiväge, laskemoona ja materjale. Vaatamata säärasele soodsale olukorrale oli Champagne'i lahingute tulemus minimaalne. Liitlastel ei läinud korda ei läbi murda saksa rinnet ega ka abistada venelasi, kuna viimaste 10. armee Ida-Preisimaal juba oli löödud.

Champagne'i lahingutes prantsuse-inglise väed omandasid esimesi kogemusi pealetungiks positsioonisõja oludes. Tuldi otsusele, et kindlustatud positsiooni on võimalik vallutada vaid omades 1) arvulise ülekaalu laial rindel, 2) tarvilisi abinõusid kindlustuste purustamiseks ja lähedamaa

võitluseks ja 3) suurearvuliselt laskemoona suurtükiväele.

Vastavalt omandatud kogemusile alustati palavlikult ettevalmistusi järgnevaiks pealetungeks. Sakslaste pealetung Ipres'i juures aga raskendas tunduvalt nende ettevalmistuste läbiviimist, kiskudes vägesid ära määratud koonduskohtadest ja vähendades kogutud tagavarasid. Osalt seetõttu liitlaste uued pealetungid, mais ja juunis Artois juures ei andnud tulemusi. Viimane pealetung Artois juures kandis kõigiti demonstratsiooni ilmet ja oli mõeldud peamiselt vene rinde abistamiseks. Zaiontškovski hüüab selle venelaste abistamise aktsiooni kohta paatoslikult: „See oli ka kõik! mitte abi vene rindele, vaid platooniline kaastunde žest“.

Artois lahingutele järgnes läänerindel vaikus sügiseni. Liitlased asusid seal uute armeede organiseerimisele, suurtükiväe ja laskemoona valmistamisele ning poliitiliste ja sõjavägede juhtimise küsimuste lahendamisele.

Septembris näeme uut prantsuse-inglise vägede pealetungi Champagne'is ja Artois, mis jällegi oli mõeldud vene rinde abistamiseks, kuid sama vähe tagajärgi andis kui eelmisedki pealetungid, kuna venelased *juba olid välja surutud Poolamaalt*. Ludendorff kirjutas oma sõjamälestustes selle pealetungi kohta: „Meie varud jõudsid idast õigel ajal kohale, et toetada läänerinde kaitset ja ära hoida laiaulatuslikku taandumist“.

Operatsioonid vene rindel.

Samal ajal kannatas Venemaa raskesti saksa-austria vägede ühendatud löökide all. Kavatsatud pealetungist Ida-Preisimaal ei tulnud midagi välja, selle asemel sai vene 10. armee seal hävitava löögi osaliseks. Abistamisaktsioon läänerindel nagu nägime, jäi hiljaks.

Vene pealetungi Karpaatides kroonis esialgu edu. Osalt seetõttu, aga osalt ka oma läänepoolsete liitlaste mõjutusel, viis vene ülemjuhatus oma operatsioonide raskuspunkti Karpaatidesse. Bonč-Bruevič kirjutab selle kohta: „Kuigi strateegiline olukord tungivalt nõudis pealetungi alustamist Visla vasakul kaldal, alustas vene väejuhatuse poliitilistel kaalutlustel operatsiooni Karpaatides, et mõjutada Rumeeniat“. Pealetungiga Karpaatides lootis vene väejuhatuse rajada teed Berliini üle Viini. Arvestades aga vene vägede materjalset seisukorda, oli see operatsioon juba ette määratud nurjumisele.

Vene ülemjuhatus juhtis küll korduvalt Kitcheneri ja Joffre'i tähelepanu vene rinde raskele seisukorrale ning relvade ja laskemoona puudusele, kuid peale kiire abi lubaduste ja kiidusõnade vene vägede vahvusele ja ustavusele ühise asia kasuks, ei saanud vene rinne mingit olulist toetust.

Sel kombel Karpaatide operatsioon, mis lõppes vene vägede taandumisega ja suurel määral võitlusvõime kaotusega, arenes täiesti läänerinde abita.

Ka Itaalia sõtta astumine maikuus ei suutnud oluliselt kergendada vene seisukorda Karpaatides, vaid vastuoksa, osalt Itaalia abile lootes venelased jätkasidki Karpaatide operatsiooni ülima pingutuseni, mille tagajärjeks oli vägede võitlusvõime kaotus.

Venemaa elas augustis üle veel rasked kaotused Poolamaal. Läänerindel septembris ettevõetud pealetung oli seisukorra parandamiseks liialt hilinenud. Kuid kõigele vaatamata püsisid vene väed oma enamikus veel võitlusvõimelisina.

Operatsioonid Dardanellides.

Dardanellide operatsioon alustati ja viidi läbi peamiselt inglaste poolt. Põhjused, mis viisid sellele operatsioonile, on eespool nimetatud. Võiks veel juurde lisada, et osaliselt põhjustas seda operatsiooni ka inglaste kartus Egiptuse pärast.

Inglise valitsuse otsus jätta oma maaväed seniks Prantsusmaale, kuni ei ole tõestust leidnud läbimurde võimatus läänerindel, sundis Dardanellide operatsiooni alustama ainuüksi merejõududega. Moraalselt õigustas operatsiooni selliselt alustamist mereministri Churchilli suur optimism ja selleks määratud laevastiku ülema admiral Gardeni arvamus, et laevastikuga on võimalik ükshaaval hävitada Dardanellide forte.

Garden põhjendas oma arvamust Liège'i ja Namuri langemisega, sest „permanentsed kindlustused olevat kergesti hävitatavad modernsete kaugelaste suurtükkidega.“

See arvamus aga ei leidnud tõestust ning laevastiku poolt ettevõetud Dardanellide forsseerimine ebaõnnestus. Sellele järgnes inglise ekspeditsiooni korpuse saatmine Gallipoli poolsaarele ja operatsioonide alustamine seal maavägedega merejõudude toetusel. See asjaolu nõrgendas tunduvalt inglise armee võitlusvõimet läänerindel ja mõjutas oluliselt ka edaspidiste operatsioonide tulemusi seal.

Dardanellide operatsioon lõppes täieliku ebaõnnestumisega ning vägede evakueeri-

misega detsembrikuus. Huvitav on ära märkida, et siis, kui inglased kavatsesid juba Dardanellide operatsiooni lõpetada, haarasid prantslased omakorda sellest ideest kinni ja saatsid neli diviisi k. Sarrail'i juhatusel Aasia poolsaarele, kes pidid pealetungi alustama Aasia kaldal.

Dardanellide kitsustiku läbi lahutatud kahe armee koostöö väljendus instruksioonis — „täielik side, absoluutse iseseisvuse juures.“

Bulgaaria väljaastumine septembri lõpus sundis inglasi lõplikule otsusele Gallipoli poolsaare evakueerimiseks.

Oehmichen ütleb Dardanellide operatsiooni kohta kokkuvõtlikult: „Briti valitsuse mitte küllalt küps otsus, ettevalmistamatu koostöö prantslaste poolt ning abinõude mittevastavus ülesseatud eesmärgile ja kyllustatud tegevus on Dardanellide avantüüri karakterseiks joonteks.“

Selles operatsioonis tulid ette kõik need puudused, mis järgnevad ühise juhatuse puudumisest koalitsioonisõjas.“

Operatsioonid Balkanil.

Bulgaaria sõtta astumise järele muutus Serbia olukord väga kardetavaks. Nüüd aga kuulutas ka Kreekamaa mobilisatsiooni välja ning lubades Serbia toetuseks välja astuda, palus liitlastelt vägesid Balkanile. Viimased nõustusid selle ettepanekuga otsekohe ning tõid Gallipoli poolsaarelt esimesed kaks diviisi 5. okt. Salonikisse, kes sealt asusid Serbia vägede paremale tiivale. Operatsioonide alustamisega Balkanil avanes liitlastel ka prestiiži alalhoiu mõttes soodus võimalus lõpetada lootusetu Dardanellide operatsioon, pealegi, kus operatsioonid Balkanil töölusid olema edukamad.

Samal ajal kui jõudsid kohale esimesed liitlaste diviisid, algasid keskriigid suurt pealetungi Serbia likvideerimiseks. Ühtlasi sündis ka järsk muudatus Kreekamaa poliitika ning endisest loodetud liitlastest ähvardas kujuneda vastane.

Serblaste järgnev taandumine ning Kreeka vaenulik suhtumine tegi olukorra Balkanil liitlastele väga kardetavaks. Selle tagajärjel Inglise valitsus, kes Dardanellide operatsiooni järele üldiselt ida vastu oli muutunud umbusklikuks, keeldus uute abivägede saatmisest, vaatamata esialgsele kokkuleppele Prantsuse valitsusega, tõsta ühiselt Balkani armee koosseis 150.000 mehe peale. Ka prantsuse abivägede saatmine viibis Champagne'is ja Artois's ettevõetud pealetungide tõttu. Pikkade läbirääkimiste tule-

müsenä Inglise valitsus viimaks nõustus abivägede saatmisega, missugused ka kohale jõudsid novembri lõpuks. Seks ajaks oli aga keskriikide pealetungi tagajärjel olukord selline, et Serbia armee tuli evakueerida Korfi saarele ja inglise-prantsuse väed, kes teotsesid Serbias, olid sunnitud tagasi tõmbuma oma baasi — Salonikisse.

Siin ilmnes sama nähe, mis Dardanellide operatsiooni juures. Balkani operatsioon algas samuti sündmuste mõjul, kindla plaanita ja sõjaväelise ettevalmistuseta. Selle tagajärjel tekkis peagi kriis ja lahkeliidlaste vahel. Balkani armee oli küll loodud, kuid eesmärk, milleks see sündis, ei olnud enam saavutatav. Teisest küljest ei saadud enam operatsioonidest Balkanil lahti ütelda, sest see oleks määratut kahju toonud liitlaste prestiižile ja politikale.

3. Koalitsioonivägede tegevuse kooskõlastamise püüded.

Kevadiste pealetungide hilinemine läänrindel vene rinde abistamiseks, vene edelarinde taandumine Karpaatidest liitlaste toetuseta ja Dardanellide operatsiooni alustamine inglaste poolt prantslaste osalise vastuseisuga, tõi ilmselt esile need pahed, mis tingitud ühise juhatuse puudumisest ja tegevuse koordineerimatusest liitlaste kui koalitsioonivägede operatsioonide läbiviimise alal. Pealegi olid tekkinud uued sõjategevuse teatrid, nimelt Aasias ja Itaalias. Operatsioonid paljudel teatritel aga nõudsid suuremat sidet ja kooskõlastatud tegevust, kui see sündis senini, kus tegemist oli peamiselt kahe rindega.

Neis puudusid olid väga hästi teadlikud liitlaste valitsused ja sõjavägede juhatused, kuid prestiiži küsimused ja poliitilised erihuvid olid suureks takistuseks sellise olukorra parandamiseks.

Et sel alal midagi ette võtta, astus 7. juulil Chantilly's kokku esimene liitlastevaheline konverents. Sel konverentsil otsustati septembris alata pealetungi kõrraga inglise-prantsuse, serbia ja itaalia rinnetel. Nii siis umbkaudu sel ajal, mil kõigi eelduste järele vene sõjavägi pidi juba olema lõplikult löödud. „Säärane on koalitsioonisõja loogika“, hüüab Zaiontškovski, „kus vene sõjaväele vaadati ainuüksi kui suurteadlikkusele“.

Millised vahekorrad valitsesid tol ajal inglaste ja prantslaste vahel, nähtub kujukalt pärastise inglise kindralstaabi ülema Robertson'i memorandumist okt. 1915. a.,

kus muu seas öeldud: „Niipalju kui mina aru saan, ei ole prantsuse staabil mingit kava sõja lõpetamiseks. Nemaš tõendavad, et läänerinne on peamine sõjateater, samal ajal aga nõuavad vägede saatmist Balkanile“. Ja edasi: „Prantslastelt peaks otsekohe selgust nõudma, kes on nende esindaja neis küsimusis, kas Joffre oma staabi või sõjaminister omaga“.

Mis puutub Vene seisukohta koalitsiooni tegevuse juhtimise alal, siis oli see suurel määral alistuv prantsuse vaadetele politikas ja strateegias, ning peamiselt suunatud prantsuse-vene sõjalise konventsiooni täitmisele, see tähendab vene vägedele töötamisele läänerinde kasuks.

Briandi pääsemisega Prantsuse valitsuse etteotsa tekkis hüüdsõna „l'unité de front“. Seega pidi liitlaste seni juhuslik ja puhtinstinktiivne koostöö muutuma organiseeritud ja plaanikindlaks kokkuleppe tegevuseks.

6. detsembril astus Chantilly's kokku teine konverents, millest Joffre'i juhatusel osa võtsid inglise, vene, itaalia, belgia ja serbia sõjavägede esindajad. Selle konve-

rentsi eesmärgiks oli liitlaste tegevuse kokkukõlastamine kõigil rinnetel ja operatsiooni kavade koostamine 1916. aastaks.

4. Kokkuvõte 1915. aastast.

Nii siis täieline „oma strateegia“ koalitsioonivägede operatsioonide läbiviimisel. Prantsuse politika ja strateegia tõus domineerivaks ning püüe kõikide koalitsioonivägede tegevus suunata töötamisele läänerinde kasuks.

Täieline koordineerimatus ja koostöö puudus. Venelaste abistamiseks ettevõetud operatsioonide hilinemine läänerindel. Dardanellide operatsiooni kaalumatu alustamine inglaste poolt ülemjuhataste vastuseisul. Balkani operatsiooni ettevõtmine kindla plaanita, sellest järgnenud lahkarvamised, inglaste vastuseis ja strateegiline löök tühja.

Venelaste relvadeta ja varustuseeta pealetung Karpaatides läänepoolsete liitlaste mõjutusel ning taandumine raskeimais tingimuses liitlaste toetuseta. Aasta teisel poolel püüded olukorda parandada konverentsidega. (Järgneb.)

Sõjaajaloolisi väljapanekuid Rootsi muuseumides.

D. Poska.

Rootsi on kuulus heade muuseumide poolest. Sel maal on ehitatud rohkesti esekujulikke muuseume ja on praegugi ehitusel kõige mitmekesisemate kultuurialade jaoks. Loomulik, et tähtsaimale rahva eluavalduisist — riiklis-ühiskondlikule kultuurile on neis pühendatud parim osa.

Algagem kõigepealt Nordiska muuseumiga, mille 150 m. pikk keskhall on tervenisti pühendatud riigiajaloolistele väljapanekutele.

Seal asetseb otse peaukse vastas, suurejoonelise kupli all, kullatud troonil rootslaste populaarseima riigijuhi Gustav Vasa neljakordselt suurendatud tammepuust kuju. Trooni eelastmel hoiavad inglid lindikirja: „Tema oli Rootsi suuraja alustaja“. Kummalgi käel sellest on kuningate ja suurte väejuhtide ajaloolised sõjamundrid, relvad ja tarbeasjad nii kaugest minevikust kui neid on leidunud. Peale selle asetseb samas n. n. kuningliku leibrüsti (ihuratsa-

väe) arvukas ja huvitav relvade ja mundrite kollektsioon. Seal näeme alebarde, tap-

Nordiska muuseum.

Vasakul ülal: Stokholmi mere-
muuseum. — Göteborgi sõjamuuseum „Skansen Kronan“. — Göteborgi meremuuseum. — All: Natsio-

naalmuuseum Stokholmis. — Karl XII-da viimne sõjamünder Nordiska muuseumis. — Göteborgi muuseum, kus asub restaureeritud viikingiaev.

reid, nooli, ambusid, mõõku ja odasid kõige mitmekesisematest aegadest.

Sellele muistsele arsenalile annavad tooni 20 üleni teraskattes ratsakuju. Need meenutavad tolleagese muu armee hulgas tänapäeva tanke. Kõik peale hobuse jalgade on neil peidetud halja teraskooriku alla. Ainult kui tal õnnestus hobust jalust rabada, võidi ka raudmehes jagu saada. Ja milline toredus nende väljatöötuses! Seal avaneb ju meie ees terve kunstigalerii: üksi kiivrite ja terasmundrite „löiked“ (vormid) annavad vaadelda — nad on tehtud just igaüks nii isemoodi, ja otsekohe ei selgu, kas see või teine väljavenitatud õlanukk või põlvekeeris on kaitsvam, või on olnud mängus esteetiline moment. Ühe rüütli vaskne rind, kilp ja hobuse kaelakategi on kaetud jahti kujutavate reljeefidega, kuna kiivril kükitab linnukull; teisel aga on kujutatud kohtumõistmise stseenid ja kolmas tundub mingi piiblipiltide ratsareklaamina, nii kaetud on ta teraspinnad piiblibloo kujutistega. Tema kiivril ilutseb madonnaäoga ingel ja käes hoiab ta laia, peaingel Gabrieli mõõka.

Ja ega ainult rootslaste esemed seda kogu moodusta. Seal on välja pandud ka nende meeste lahinguvarustust, kellega on võideldud ja kes pidanud alla vandudes need jätma sõjasaagiks. Nii näeme ristisõdadest ja mujalt toodud türklaste, araablaste, tatarlaste, iškesside ja teiste kullaga tiki-

tud sadulaid, hõbeda ja korrallidega ilustatud kõveraid mõõku, brokaadist kitleid ja traatvõrudest rüüsid.

Naabritest on juba üksi venelased jätnud rootslasile terve väikese muuseumitäie tro-

Nordiska muuseumi keskhall, sõjaajalooliste kogudega.

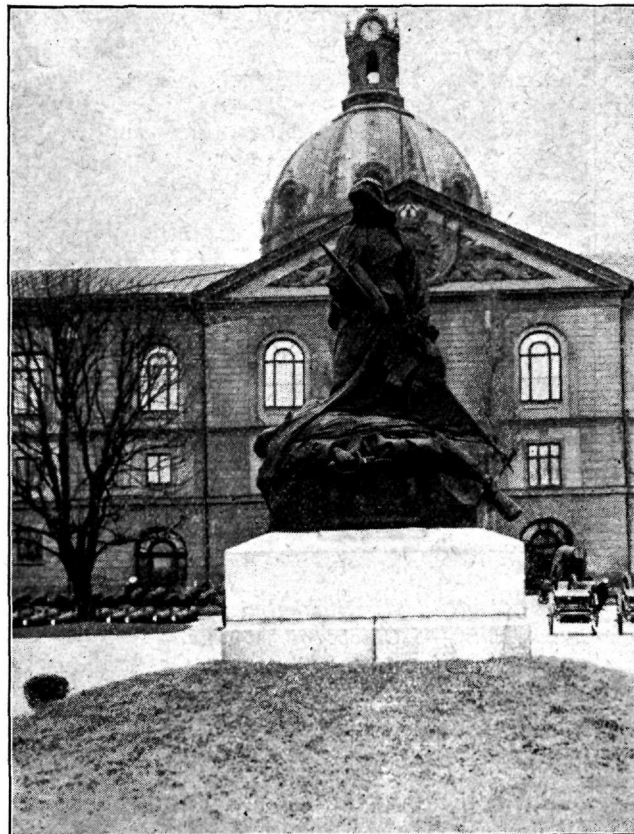
feesid. Ei puudu isegi niisugune ese nagu tsaarpuusepa Peeter Suure vene, mille Karl XII Narva all saagiks saanud. Kõige rohkem on trofeesid saksa päritoluga, mis saadud katoliikliku liiga palgasõdureilt 30-aastases sõjas. Ka taanlasilt, kellega palju sõditud, on tubli kogu.

Möödunud aegade võitlusüksustest on säilinud lipud, mis horisontaalselt sammaste külge riputatuna väga mõjuvalt dekoreerivad ruumi keskosa. Avaramale kohale on paigutatud kirju kuninglik telk, mis kuulus Karl XI-dale sõjas poolakate vastu.

Ülemaailmliku ajaloolise tähtsuse selles kogus evivad eriti kaks vitriini: ühes on Gustav Adolfi sametine kuub läbistatuna Vallensteini sõjamehe kuulist, verine särk ja veel mõned esemed, mis olid tema juures Lützeni lahingus. Teises on meile Põhja-sõja piltidelt tuntud kitsataljeline munder, sinisest villasest riidest, määrdinud kitse nahast püksid, tõmpnina saapad, mõök ja müts. Neid on kannud Rootsi „Raudpea“ paljudes sõdades ja ka tolkorral Straalsundis, kui teda surmavalt tabas saladuslik lask. Nende kahe kuulsa sõduri surm on avaldanud mõju kogu ajaloole käigule, kindlasti aga Põhjamaa rahvaste saatusele, sellepärast on nende reliikviad ka võõrastelegi muuseumi külastajatele kvalifitseeritud huviesemeiks.

Rootsi riigivõim baseerus eriti maa pöördelistel aegadel laialdasele talupoegade kihile (Gustav Vasa, Karl IX j. t. ajal). See pärast vist ongi maakondade talupojakultuuri etnograafilistele kogudele peale valitsejate eksponaadid antud järgmine koht. Nad on asetatud sõõris esimeste ümber (muidugi lahutatud vaheseinaga) alumisel korral, kuna alles kaugemal teistel kordadel leiame aadli ja linnakodanike elutubade ja tarbeasjade osakonnad.

Suurimaks rootsi sõjaväe arengupildiks on siiski Armeemuuseum. Selle üle on ka juba ilmunud artikkel kol.-ltn. Ahmannilt „Sõduris“ (nr. 12—13 s. a.). Kuna ta asub endises arsenalis hoones ja ongi välja kasvanud arsenalis mustertagavaradest, on seal ülekaalus lihtkolektsioonid. Rootsi on alati olnud suur relvatootmise maa ja sellepärast on seal seesuguse täieliku kogu olemasolu täiesti loomulik. Peale relvakogude, milledest esikohal suurtükid, on palju ruumi antud ka mundritele. Neid on üksi mannekeenidel 400 ümber, rääkimata tagavaradest. Suuremat huvi pakuvad muidugi need, mis on sõdu näinud, kuna teised, lihtsalt mundrimuutmiste tulemused, omavad kord täht-

Armeemuuseumi üldvaade.

Esiplaanil Karl XII sõduri monument. Hoone seinal lähedal osa kahe riide kollektsioonist.

suse kauges tulevikus kultuurajalooliste esemetena.

Ruumi tarvitab seesugune täiuslik sõjamuuseum väga palju. Tema materjal, kui seda esitada originaalis osaliseltki, nagu seal on tehtud, neelab kubatuuri. Näiteks on tahetud esitada üht suurtükki kogu rakendiga, sõidukorras. 8 hobuse topist sadulatega ja ratsanike mannekeenidega, suurtükk ja eelik võtavad oma alla terve külje suurest saalist. Aga see on ka väga mõjuv eksponaat ja seda on hea vaadata, iseäranis siis, kui ollakse juba tüütuseni vaadelnud sadasid mõõku, püstoleid ja muid piasju. Endine arsenalis maja, millele muuseumiks muutmisel on tehtud suur juurdeehitus, ongi juba jäänud kitsaks praegustele tagavaradele. Käesoleval ajal on seal käimas kogude põhjalik ümberkorraldus uutal alustel. Alalist personaali on selles muuseumis 8 inimest.

Huvitava sõjamuuseumi, kuigi mitte selles ulatuses kui Stokholmis, omab ka veel Rootsi teine linn — Göteborg. Seal on selleks kasutatud vana, 1697. a. ehitatud kind-

luse torn „Skansen Kronan“. Selle kitsaste kivitreppidega ja tammepalgist lagedega suurtükitorni kolm korda on sisustatud võrdlemisi primitiivselt, kuid seda arvukama muuseumi materjaliga. Osaliselt kannab see kohalist iseloomu, nagu Göteborgi bastioonide mudelid, linna kaitsel osa etendanud suurtükid jne., kuid seal on püütud pakkuda ka Rootsi sõjaajaloo arengu pilti kogu ulatuses. On valmistatud kivi-, noole-, oda- ja palgiheite

hoiavad plokikõisi, üht meest laengukotiga ja üht süütetahiga. See mineviku „elavpilt“ loob soodsa kontakti relva ja inimese vahel, nii et pärast teisigi suurtükke vaatad suurema huviga. Ja suurtükid, need võtavad siin nagu Stockholmigi muuseumis oma rohkusega võimust teiste kogude üle. Ka mündreid on Skansen Kronas püütud välja panna kõigist aegadest, ja mis vahele on jäänud materjalis, seda näidatakse akvarelljoonistustel. Silma hakkab suur sõjaväe

Gustav Adolphi surm. — Natsionaalmuuseumis. J. V. C. Vahlbomi õlimaal.

masinate mudeleid. Publik peatubki nende ees huviga, arutades ja arvustades nende vinna, lünga ja vibu printsiipide nõrkusi ja paremusi. Ülesriputatud on ka maa seest leitud mõõku ja odaotsi viikingiajast, kuid see kõik ei suuda ikkagi veel pakkuda küündivat ilmet mainitud taotlusele. Ka ruum siin ei võimalda seda. On selleks liig juhuslik, pime ja kitsas. Mõjuvalt on esitatud suurtükid. Üks 1794. a. mudel on isegi välja pandud kogu mannekeenidest meeskonnanaga. 7 mannekeeni tolleaaja suurtükiväe mündrites, on asetatud suurtüki juurde, vastavalt tolleaegsele eeskirjale: siin näeme sihturit märki jälgimas, kaht meest kangidega suurtüki nihutamise asendis, kaht, kes

mütside kogu 30-aastasest sõjast kuni Napoleoni aja lõpuni. Seal on kübarseppade fantaasia vabalt toimunud karra, naha, kallevi ja sulgedega, nii et mõnigi tänapäeva moekunstnik võiks selle üle kadedust tunda.

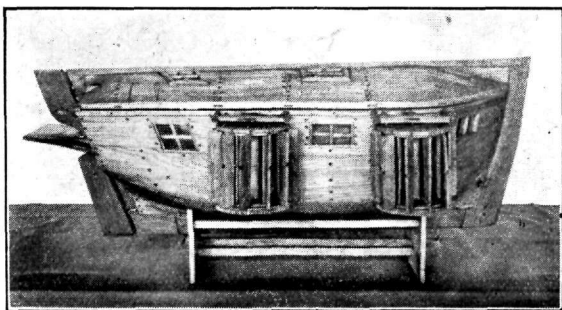
Peale vanade esemete leidub selles muuseumis väljapanekuid ka Maailmasõjast. Need on sinna toodud rootslasilt, kes võitlesid vabatahtlikena saksa poolel. Ka Rootsi maakaitse pataljonid, millised mobiliseeriti erapooletuse kaitseks 1914. a., on jätnud sinna jälgi ülesvõtete ja väiksemate esemete näol. Soome vabadussõjast on rootsi vabatahtliku väeosa esemed ja väike koguke enamlastelt võetud asju.

Sõjamuuseumidele nagu loomuliku jätku moodustavad Göteborgi ja Stokholmi meremuuseumid. Esimene on suurem ja uuem: sai valmis alles paari aasta eest. Teine on praegu ümberkorraldamisel.

Et meri, see „eikellegi territoorium“, on vanast ajast olnud nagu alaliseks lahinguväljaks, kus on liikunud arvutult piraate ja regulaarseid vaenulaevastikke, siis näemegi nende muuseumide vanemates osakondades aina kilpide ja suurtükkidega palistatud laevade mudeleid. Mudelid, mis moodustavad nende muuseumide peatuuma, algavad viikingilaevadega ja lõpevad moodsate ristlajate ja lahingulaevadega. Ei saa kujutella haaravamalt pilti, kui on niisugune puhas, ühtlaselt kronoloogiline merejõudude arengu ülevaade. Maasõjast ei saa seda nii puhtalt kunagi luua tema detailidesse valguva materjali pärast.

Peale mudelite on muidugi neis ohtrasti vanu meresõidu mõõduriistu: kompasse, sõlmemõõtjaid, muistseid merekaarte ja suuri puust gloobuseid taeva ja maa tähistega. Vanim neist on valmistatud 1630. aastal. Ei puudu muidugi ka originaalsed merekahurid mitmesugustest aegadest. Maailmasõjast leidub Stokholmi muuseumis venelaste poolt Gotlandi lähedal uputatud Saksa abiristleja „Albatrossi“ päästerõngaid ja vene kuulidest läbipuuritud parda tükke. Göteborgis aga leidub mälestisi kuulsa Skagerraki lahingust, mille suurtükkide paukumine ja miinide mürtsud kord kohutasid selle linna elanikke.

Tähelepanu köidab veel üks allveelaeva mudelkavand, mis leitud 1780. a. Karlkronas ühest endisest laevakontorist. Selle hermeetiliselt suletava tekiga puulaeva sukeldumiseks on mõeldud horisontaaltüür ja ballasti poom kiilu all, millele riputatakse paras jagu tinapomme. Edasiliikumiseks aga on 4 klappratast külgedel, mida seest hoovade ja väntadega inimjõul käima pannakse.

Allveelaeva mudelkavand Stokholmi meremuuseumis.

Rootsis nagu meilgi ei ole õnnestunud leida ehtsat viikingite ajajärgu laevakeret, kuna Norras on seesuguseid koguni leitud 2. Kaudsete ajaloo-andmete najal samastatakse rootsi kui ka meie esivanemate meresõidukite tüüpe Norra omadega ja püütakse teha neist rekonstruktsioone. Nii näemegi seal mudelit 64 kilbiga pardal, masti ja aerudega, teist 32 kilbiga ja purjega.

Göteborgi linna muuseumi arheoloogilises osakonnas leidub ka üks Rootsi skäärst leitud muistse laeva põhi mõningate kaartega. Sellele on tehtud pealeehitus Norra leidude järele. See rekonstruktsioon meenutab väga praegust Emajõe purjelotja. Ainult ta mõlemad otsad on teravad ja ka kõrgemad. See arheoloogiline muuseum osutubki sidemeks muinas- ja ajaloolise ajajärgu vahel sõjariistade osas. Seal leidub hästi säilinud mõõku, kirveid, kilbikübaraid ja noole- ning odaotsi mitmesugusest materjalist. Skandinaavia asukate sõdaderikka muinasaja tähtsaimateks mälestisteks on seal n. n. ruunikivid, mis püstitati kalmedele. Nende omapärased kirjamärgid kõnelevad viikingite retkedest ja taplustest muuseas ka meie maal. Huvitavaks vabaõhu muinsuseks osutub eeskätt Mälari järve piirkond, kus asusid muistsed rootslaste kaubakeskused Birka ja Sigtuna. Sealsetid varemeid loetakse põhjamaade vanimaiks. Täiesti kindlalt seisavad veel praeguses Sigtunas 5–6 kindla šabloni järele ehitatud kindlus-kirikute pooleldi purustatud müürid, kuma vallidest, mis kord piirasid neid, on ainult kohati järele jäänud vaevu tuntavad asemed.

Sigtuna ja Upsala vahel on veel üks erasõjamuuseum, n. n. Skooklooster. Selles asetseb väga arvukas ja huvitav kogu relvi ja muid sõjamälestisi peamiselt 30-aastasest sõjast. See kogu kuulub Rootsi ajaloo tuntud Vrangelli perekonnale.

Kokkuvõttes võiks öelda, et rootslased on osanud säilitada väga palju ajaloomaterjali, mis kõneleb riigi poliitilisest ja sõjalisest arengust. On ka esile tõstetud maa populaarsete juhtide mälestised, nende tegude tunnustuseks ja isikute austamiseks põlvest põlve. Eriti sel kombel jumaldatud näivad olevat Gustav Vasa ja Gustav Adolf. Esimene on asetatud keskele kohale Nordiska ja teine Natsionaalmuuseumis. Neist kahest Gustavist kõneldes hakkavad iga rootslase silmad särama, nii sissejuurdunud on nende austamine rahvas.

Natsionaalmuuseum võistleb tähtsuselt Nordiska muuseumiga. Ka seal on peatrepi vastas kogu ruumi valitsev fresko riiklis-

Venelaste alistumine Karl XII-le Narva all — Natsionaalmuuseumis.

G. Cederströmi õlimaal.

ajaloolisel teemal — Gustav Adolf rahulisel teel saksa vürstlõssi alistamas. Peale selle omab muuseum terve riigivalitsejate portreede galerii ja ühe kuppelsaali maja keskpunktis, kus asetsevad tähtsad ajaloolised maalid.

Meie tähelepanu köidab seal kunstnik Vahlbomi dünaamikarohke õlimaal — Gustav Adolphi surim ja Cederströmi sünges toonis lõuend — venelaste kapitulatsioon Karl XII-le Narva all. Samalt kunstnikult on seal veel üldiselt kuulsaks saanud maal, mis kujutab Karl XII laiba toomist Straalsundist kodumaale oma lahingukaaslaste õlul ja Rüütelkonna majas — Karl X-da minek

talvel jala oma vägede eesotsas üle väikese Taani belt.

Viiks pikale loetella kõiki neid maa- ja merelahingute ja tähtsate ajaloo sündmuste maalinguid, mis veel asetsevad muuseumis ja teistes esinduslikes hoones. Samuti ei kuulu minu praeguse kirjutise ülesandesse kirjeldada, kuidas on jäädvustatud Rootsi riigi ajalugu Stokholmi uue raekoja freskodes, Upsala katedraali akna klaasidel ja Ridarholmi doomis, kus mäetud rootsi kuningad ja väejuhid. Mainin ainult, millistel põhimõtetel on seal seadeldud sõjamuuseumid, millest meilgi kõlbab ammutada teatavaid õpiseid.

Kõrgema Sõjakooli taktikaline välisõit.

Kõrgema Sõjakooli taktikaline välisõit on teatavasti jätkuks kooli talvisele õppetööle taktika alal.

Kui talvel taktikaliste ülesannete lahendamise suuremalt osalt toimub kaardil, siis välisõidul kaart kui seesugune omab teisejärgu tähtsuse, kuna siin esikohale kerkib maastik, nii nagu tema tegelikult on.

Kui klassiharjutuste juures kaardile

oma kogemustest. Ja pole siis midagi imestada, kui vähese vilumusega inimese juures nii mõnigi küla, mägi jne. saab endale vahest hoopis võõra, teinekord mitte just päris otseses läheduses asuva „naabri“ nime või numbri ja nii mõnigi kaardile kantud maastiku esile diametraalselt vastukäivaid arvamusi oma tõelise asukoha suhtes maastikul.

Vas. paremale: K. S. juhatus Kolosovka mäel. — Kolonel A. Jaaksoni ettekanne Irboska minevikust.

kantud maastiku ettekujutamine nõuab inimeselt tubli doosi kujutlusvõimet ja kui klassiharjutustel maastiku hindamine kaardi järgi algajate juures pahatihti kipub kujunema mingiks seguks teoreetilisest targutamisest ja pimedas kobamisest, siis maastikuharjutustel maastik on inimese ees ning on vaja vaid silmad lahti hoida ja osata kasutada seda, mis tema antud ülesande seisukohalt pakub.

Nii siis maastik, üks tähtsamaid olukorraelemente, mis klassiharjutustel esineb aseainena kaardi näol, välisõidul on esindatud tegelikult.

Viia kuulajad maastikule, anda neile võimalusi kontrollida ja arendada oma võimeid ja talvel omandatud oskusi, see ongi Kõrgema Sõjakooli välisõidu tähtsamaid eesmärke.

Vas. paremale: K.S. juhatus imetlemas Laura metsast leitud puravik-hüglast. — Üks järjekorralisi „peamurdmisi“. — Ülesande lahenduse kontroll maastikul.

Orienteerumine maastikul on neid momente, mis kaardiharjutustel puudub üldse. Et maastikul orienteerumine nii mõnikord pakub tõsisid raskusi, seda teab igaüks

Välisõidu teiseks olulisemaks eesmärgiks on aga tutvustada kuulajaid maastiku iseäraldustega riigikaitse seisukohast tähtsates rajoonides.

Vastavalt viimatiöeldule tänavuse välisõidu eesmärgiks oli tutvustada kuulajaskonda Petserimaa ja osalt ka Võrumaa maastikuga. Kokkukõlas sellega välisõit jagunes kolme järku rajoonide järgi, kus teostus ülesannete lahendamine ja nimelt:

1. järk — Petseri, Irboska rajoonis — alalise asukohaga Petseri linnas;

2. järk — Laura rajoonis — alalise asukohaga Laura alevikus;

3. järk — Vastseliina rajoonis — alalise asukohaga Vastseliina alevikus.

Välisõit toimus Kõrgema Sõjakooli ülemakolonel A. Jaaksoni juhatusel. Välisõidust võtsid osa taktikaliste gruppide juhatajatena: kolonelleitnandid J. Kasak,

muruplatsidega jätab kahtlematult päris euroopaliku mulje ja kõneleb selget keelt meie senistest materiaalistest saavutistest selles riiginurgas.

Vahemärkusena olgu tähendatud, et välisõidust osavõtjatele avanes Petseris kahekordne võimalus kuulata meie kuulsat kontrabassisti Ludvig Juhti, kes, nagu hiljem selgus, veedab suvepuhkust oma isatalus Misso vallas.

7. augusti õhtul kuulajatele anti kätte ülesanded ning nende uurimisega algaski välisõidu tegelik töö.

9. augustil pärast töö lõppu võeti ette ekskursioon, eesmärgiga peale muu tutvuda Irboska ajalooliste esemetega. Siin kolo-

K. S. välisõidust osavõtjate ja Vastseliina naiskodukaitse ühisgrupp.

H. Freiberg ja V. Karing. Erialade juhtidena: kolonel G. Leets ja kolonelleitnandid E. Putmaaker, H. Vanaveski ja A. Normak. Välisõidu tegi kaasa ka poola kv. kapten T. Pociorovski.

Tallinnast sõideti välja 6. augustil kell 2330. Järgmise päeva hommikul saabuti Petseri, kus asuti korteritesse Petseri II algkooli majja.

Kes pole viimastel aastatel Petseris käinud, see võis rahuldustundega konstateerida, et selles küllataolises endises vene linnas on viimasel ajal suuresti mõjule pääsenud eesti mõju ja eesti vaim ning et linn ise on tugevasti kasvanud. Õieti on kerkinud terve uus linnaosa, missugune oma impo-

nantsete hoonetega ja ilusate puisteede ja nel A. Jaakson pidas välisõidust osavõtjatele huvitava loengu, milles andis piltliku läbilõike sellest osast, missugust Irboska, see vikingite vana kants ja hiljem venelaste kindlus, asudes strateegilisel suunal, on mäginud pikkade aastasadade jooksul sellel maa-alal arenenud võitlustes ida ja lääne vahel.

Taktikalised harjutused Petseri-Irboska rajoonis keetsid kuni 12. augustini, mil pakiti asjad uuesti kokku ja sõideti Laurasse, kus asuti korterisse vene algkooli majja.

Asudes Laurasse, välisõidu juhatust tegi visiidi Laura mõisa, kus tema võeti lahkelt vastu mõisaomaniku end. ministri h-ra. Holmberg'i poolt.

Kehakarastus Līvva jões.

Lauras peatuti kuni 17. augustini ja seejärel siirduti Vastseliina alevikku.

Asumisega Vastseliina alevikku ühtlasi lõppesid ka senivalitsenud head ja päikese- ja paistelised ilmad ning siitpeale Kõrgem Sõjakool kuni välisõidu lõpuni enam head ilma ei näinud. On aga vististi üleliigne hakata alla kriipsutama, et see asjaolu kuidagi ei mõjutanud ei lektorite ega kuulajate töötahet ega rikkunud sugugi välisõidust osavõtjate meeleolu.

Nii Lauras kui ka Vastseliinas välisõidust osavõtjate toitlustamise organiseerisid ja viisid läbi Naiskodukaitse vastavad jaoskonnad. Peab ütleva, et lugupeetud

naiskodukaitsejad kõikidele raskustele vaatamata olid asja juures suure huvi ja kohusetundega ning nende virgad ja hoolitsevad käed said raske tööga hakkama suurepäraselt ja eeskujulikult.

Naiskodukaitse hoolitsemine välisõidust osavõtjate eest tuli veel teisel kujul ilmsiks. Seekord asi kuulub juba meelelahutuse valdkonda.

Lauras tublide naiskodukaitsejate algatusel ja lahkelt osavõtjal organiseeriti tantsuõhtu, kuna Vastseliina väikesi — võiks ütelda perekondlikke — tantsuõhtuid improviseeriti peaaegu igapäev, milleks suuresi aitas kaasa Vastseliina algkooli külalishalke juhataja h-ra Saarniit'i ülevoolav energia ja suurepärase klaveri käsitamise oskus.

Tänu täheks lahke vastuvõtu ja eeskujuliku toitlustamise eest annetati Kõrgema Sõjakooli ülema poolt Naiskodukaitse Laura ja Vastseliina jaoskondadele vastavad aadressid, missugused olid varustatud välisõidu juhatuse ja kooli kuulajaskonna allkirjadega.

Vahepeal aga välisõidu töökava lähenes oma lõpule. 23. augustil kell 1600 lahkuti Vastseliinast, et sõita autodel Petseri jaama ja sealt Tallinna poole, kuhu jõuti 24. augusti hommikul.

Bibliograafia.

Vabadussõda kajastatuna kirjasõnas.

J. Pert.

Vabadussõda käsitlevas kirjavaras puuduvad meil küll erilisena silmapaistvad monumentaalsed kui ka oma käsitluselt haaravad teosed, kuid kogusummas on aga sedalaadi kirjandust küll aukartust äratav kogu. Vabadussõda on meil käsiteldud isiklike memuaaridena, mälestuste koguteostena, albumitena, populaarteaduslike koostistena ja lõpuks üksikute sündmuste ja isikute üle uurimustenagi, lisaks ilukirjanduslikud tööd Vabadussõja aineil. Nende kirjanduslike eriliikide vahed aga tihti on kaunis ebamäärased ja siin tekib raskusi nende liigitamisel ja vastavate järelduste tõmbamisel.

Kui alata Vabadussõja eellooga, et viimase põhjustest ja algtegurist pilt oleks selge, siis pakuvad meile siin orienteeru-

miseks kaasabi E. Laamani „Eesti lahakumine Vene riigist 1917—20, 136 lk., ilmunud 1920; H. Kruusi „Saksa okupatsioon Eestis“, 175 lk., 1920; „Iseseisvuse tuleku päevilt“, 126 lk., 1923; „Mälestused iseseisvuse võitluspäevilt. I köide. Revolutsioon ja okupatsioon 1917—18.“, 1927; E. Laamani ja J. Ernitsa „Enamlus Eestis“ I osa, 181 lk., 1930; O. Jalajase „Lühike ülevaade Eesti iseseisvuse tekkimisest ja arengust“, 195 lk., 1928; „Vabariigi loomispäevilt 1917—1925“, 200 lk., 1925; E. Laamani „Eesti Vabadussõja poliitiline ajalugu“, 183 lk., 1925.

Mis puutub Vabadussõda end, siis siin on mainida: J. Maide „Ülevaade Eesti Vabadussõjast, 1918—20“, J. Sootsi „Eesti Vabadussõda 1918—20“, 40 lk., 1925; R. Rohu

„Eesti-Vene sõda 1918—20“, 48 lk.; „Mälestused iseseisvuse võitluspäevilt“ II, Vabadussõda 1918—20, 432 lk., 1930. Vabadussõja üksikuid episoodide kord puudulikult, kord ülevaatliselt malt haaravad teosed: P. Hinnom „Võitluses põlise vaenlase vastu“, sõjanda landesvääriga; J. Poopuu „Sõda Landeswehri“, 67 lk., 1921; G. Leets „Narva kaitsmine“; J. Jõepera „Punamäe. Sõjakäik Krasnaja Gorka kindluse vastu 1919“, 72 lk., 1928. Siinkohal tuleks ühtlasi märkida A. Vaga „Viru väerind Vabadussõjas I“, 154 lk., 1923; „Vabadussõja lõpuvõitlusi Viru rindel“, 67 lk., 1927.

Üksikute väeosade üle on ilmunud: E. Laaman „Soomusrongide diviis Vabadussõjas“, 198 lk., 1932. „Sakala partisaanid 1918—1934“, 1934; O. Kurvits „Eesti rahvusväeosade loomine 1917—18“; „1. Eesti polk“, 196 lk., 1930; album „1. Eesti polk“, 1935; H. Tulnola „3. jalaväe rügemendiga Vabadussõjas 1918—1920“, 82 lk. + kaart, 1926; E. Meos „Eesti tagavara pataljon ja temaga ühenduses olevad sündmused 1917—18“, 104 lk., 1928; V. Krabi „Järvamaa kaitsepataljon Vabadussõjas 1918—19“ 40 lk., 1932; „L. R. Soomusrong nr. 2 Vabadussõjas“, 112 lk., 1935; „Eesti rahvaväe 9. jalaväe polk“; „14. jaanuar 1919. a. X aastapäevaks, Tartu „Tapakeldri“ mälestamiskabeli pühitsemise puhul“, 1929, 64 lk.; A. Varna „Merevägi Vabadussõjas“, 120 lk., 1926.

Isliklike mälestustena tuleb eeskätt märkida J. Pitka „Minu mälestused...“, 237 lk., 1921; J. Poska „Eesti iseseisvuse võitluse kõige põnevamal ajajärgul“, 96 lk., 1921; K. Parts „Kas võit või surm?“ I—III, 1931—32; V. Mutt „Võru alt Jakobstadti“, 116 lk., 1927; J. Albrecht „Leheküljed Vabadussõjast“, 141 lk., 1922; J. Pannius-Semmiste „Sõja tagalas“, 184 lk., 1935.

Ka üksikud Vabadussõja juhid ja kangelased on leidnud eriteoseis käsitlust, nii „Julius Kuperjanov. Elulugu ja teod“, 14 lk., 1919; „Kindral Johan Unt. Jooni elust ja tegevusest“, 147 lk., 1931; A. Tammann „Jüri Vilms. Elulugu ja tegevus“, 152 lk.; „Johan Laidoner, kindralleitnant, kaitseväge ülemjuhataja Vabadussõjas. Mälestusi kaasaeglasilt“, 438 lk., 1934; „Eesti Vabadusristi kavaleerid“, 401 lk., 1935.

Ilmumas on kindral E. Põdderi üle eriteos ja ilmumist ootamas kokkuvõtteid ka teiste Vabadussõja kangelaste üle. Selle-

sisulisi algatusi-üritusi aga tuleks õhutada tagant, mille kaudu avaneks juhitud sissevaade meie kangelaskujudele, eestlasele kui uljale sõdurile ja ta eeskuju andvale ohvri-meelsusele.

Eeltoodud loetelus leiame üle 30 eriteose nime, mis annab välja umbes 5000 lehekülge vabadussõja-ainelist kirjavara. Endastmõistetavalt seda kirjavara on ajalehis, ajakirjus, loendamatu is albumis ilmunud mitmekordselt rohkem kui eriraamatuis ning kõige selle bibliografeeritud andmed juba täidaksid eriraamatu.

Sääraselt mahukale ilmunud materjalile vaatamata on meil tõsta välja kristalliseerunud väärtusina vähe teoseid. Pigemini nad kõik moodustavad küll hinnaliste materjalide kogud, leidnud ilmavalgust erilise viimistluseta ja vormilise kujundusega.

Vahest V. Mutti „Võru alt Jakobstadti“ ja Borgelini „Daneborgi lipu all“ mälestused on leidnud rahuldava või isegi kujutlustiheda väljenduse. Milliselt Loyd George oma sõjamälestusis ründab kaaslasid, millist surmaeelset järeltormi sõjakat kahekõnet pidasid Clemenceau ja marssal Foch, teame. Nende väljendusstiili ja sõjakust ei tarvitse näha eeskujuna, kuid neilt ometi näeme, kuis pisiasjade esiletoomisega avaneb draamaatilisi pilte, mis tihti on suurte sündmuste põhjuseks ja millede valgustamiseta nii mõndagi jääks selgusetuks. Kui meil targu kõigist neist on möödunud, on see tulnud kasuks vaid mälestuste monotoonisusele. Vabadussõja puhul memuaaride edasine ilmumine oleks eeskätt tere-tulnud. Kõige lõpuks: nagu nähtub eeltoodust, rea väeüksuste vabadussõja-aegse tegevuse üle on ilmunud teoseid, aga paljude üle mitte. Raamatu-aasta puhul tohiks küll kõikjal vabadussõja-aegsete väeüksuste seltsides saada võetud üles see mõte, et iga väeosa sõjategevus oleks jäädvustatud vägitegude kogumikuna igaveseks ajaks.

SOOME.

„SOTILASAIKAKAUSLEHTI“ nr. 6 — 1935.

—S.— „Soomusjõududest sõja algul.“ Autor kriipsutab alla soomusosade suurt tähtsust sügavate (100—150 km) retkede sooritamisel laial rindel sõja esimestel päevadel. Niisugustele osadele antakse iseseisvaid ülesandeid; nad ei tohi olla rippuvad oma jalaväe tegevusest; neis ei tohiks olla ka motoriseeritud osi, mille tagala vähendab liikumiskiirust.

Ltn. Alpo Halttu. — „Mõningaid vaatepunkte õhuvaatlusteenistuses sõjaväelennukite äratundmise õpetamiseks.“

Ülevaate osa. V. J. O-nen. — „Kas on aukude jätmise positsioonis nendest läbi tulistamiseks soovitav?“ Artiklis tuuakse „Ny Militär Tidskrifti“ nr. 6—7 esitatud arvamus, kus ei pooldata aukude jätmist. Kui kaitsjal on olnud küllalt aega positsiooni organiseerimiseks, siis olevat pealetungija tulistamine aukudest läbi väga väikese mõjuga. Mis puutub kaitsesse, siis on autor arvamisel, et aukude jätmise paljastab kaitsjale varakult pealetungija löögi suuna. Kokkuvõtte tegija (V. O-nen) ei asu kategooriliselt aukude jätmise vastu, vaid soovib kasutada igasuguseid tulistamise võimalusi vastavalt olukorrale.

L. — „Liiklemise ja liiklemisvahendite ning sanitaarhoolekande arenemisest viimastel aastatel.“ L. toob kokkuvõtte rootsi sõjateaduste akadeemia ajakirja artiklitest pealkirjas tähendatud küsimuse kohta. Artiklis arutatakse liiklemisvahendite küsimust sanitaar-seisukohalt, eeskätt Rootsis.

C. G. von Kraemer. — „N. Vene raudteed 1934. ja 1935. a.“ Autor toob N. Vene ajakirjanduse alusel lühikese ülevaate Vene raudteede arenemisest 1934. ja 1935. a. 1934. a. lõpuks pidi liiklemiseks kava kohaselt avatama uut raudteed 1700 km. Tööde korratu organiseerimise tõttu suudeti aga avada ainult 200 km. 1934. a. lõpul oli N. Venes 102.077 km raudteed (arvesse võtmata jaamade manööverteid). Sellest arvust oli 19.090 km kaheroopalist teed. Nii oli kogu raudteevõrgu pikkus 82.987 km ehk 3,89 km 1000 km² kohta.

Kava kohaselt pidi elektriseeritama 969 km raudteed; 1934. a. lõpuks olevat aga elektriseeritud vaid 245 km. 1934. a. veeti raudteedel 316 milj. tonni kaupu, mis teeb 3.810.000 kg ühe tee-km peale. Kaupade veost raudteel annab pildi järgmine tabel:

	1930.	1931.	1932.	1933.	1934.
Kaubavedu milj. tonnides	238,2	258,2	267,9	268,1	316,0
Kasvu % eelm. aast. võrreldes	—	8,0	3,0	0,0	17,8
Keskm. koormamine tuhat vag.	46,3	49,4	51,4	51,2	55,7
Kasvu % eelm. aast. võrreldes	—	6,7	4,5	0,0	8,8

Kaubavagun liikus öö-päeva jooksul 113 km ja vedur 169,5 km. (Kavas oli nähtud ette 116 ja 180), üks kolmandik vaguneist liikus tühjana. 1934. a. jooksul valmistati 1015 uut vedurit ja 27.000 vagunit. Võttes arvesse vedurite ja vagunite vananemist, on nende arv vähenenud aasta jooksul

20.021 vedurilt 19.034 veduri ja 525.400 kaubavagunilt 499.800 vaguni peale. 1933. a. oli ühe tee-km kohta 6,43 kaubavagunit ja 1934. a. — 6,02. Vedureid oli vastavalt 0,244 ja 0,231. 1934. a. oli 20,7% vedureist kasutamiskõlbmata, mis teeb ühe viiendiku kogu vedurite arvust. 1934. a. lõpuks muutus 12% kaubavaguniteist kõlbmatuks. Normaalselt roopad kuluvad 10 a. jooksul. N. Venes olevat nende vastupidavus vaid 5 a. Komissar Tšubarj sõnade järgi olevat mõnel raudtee osal roopad olnud nii halvad, et neid tuli vahetada pärast aastast kasutamist. Nõrga distsipliini tagajärjel olevat raudteeõnnetuste arv väga suur. Nii näiteks Tomski raudteel 1934.a. algusest septembrikuuni oli 2488 raudteeõnnetust, millest 1540 tekkinud nõrga järevalve tagajärjel. Edasi autor toob N. Vene 1935. a. raudtee töökava. Sõjakirjandust.

Välismaa sõjakirjandust.

—r.

POOLA.

„PRZEGLAD PIECHOTY“

Juuli 1935. a.

1. Kpt. Z. Bobovski. Kompaniiettevalmistamine võitluseks ratsaväe vastu. 1920. a. sõjas võitluses Budyenny vastu oli jalaväeosadel kaunis suuri kaotusi, mida autor seletab asjaoluga, et tof ajal jalavägi ei olnud veel küllaldasel määral treeneritud teotsemiseks ratsaväe vastu. Nüüd rahuajal on püütud nimetatud viga parandada, kuid see pole siiski täiesti õnnestunud. Võitluseks ratsaväe vastu jalaväeosa, olgu see siis jagu, rühm või kompani, rivistub käskluse järgi: „ratsavägi vasakult!“ (paremalt jne.). Tavaliselt selle järele üksused paiskuvad ahelikku hädaohu suunas või jälle asuvad niisugusesse rivivormi, mis lubab paremini tulistada ründavaid ratsaväeosi. Sel juhul jao paiskumine võtab aega 2 sek., rühma — 3 kuni 4 korda sellest rohkem ja kompani — omakorda 3—4 korda rohkem kui rühma paiskumine; sealjuures jäädakse enam-vähem koondatud rivi korda, segades üksteisele laskmist, kuna tiibadel asuvat laskuritel on küll rohkem vabadust relva kasutamiseks, kuid tuld nad saavad harilikult avada ainult siis, kui ratsavägi on neile juba täiesti lähedale jõudnud. Selline tihe rivivorm on ideaalseks märgiks ratsaväe rünnakut toetavatele automaatrelvadele ning suurtükitele ja temast pole võimalik kiskuda välja osi või muuta nende rünnaku tagasilöömiseks mõnest teisest suunast. Väljaõppe teostamisel peale selle tehakse veel muidki vigu, mil-

listest on üks tähtsamaid, et rünnaku sooritamisel ratsaväeosa ei lasta jalaväe rivisse sisse tungida ja sealt läbi sõita, vaid suunatakse ta enne rinde lähedale jõudmist kõrvale, mis võib tekitada jalaväelastes ebaõige mulje, et hobune ei sõida inimesele otsa ja ei suuda panna vastu tema tulirelvadele. Autor avaldab mõningaid tähelepanuväärivaid mõtteid, kuidas tuleks õpetada jalaväelast võitluseks ratsaväe vastu. Kõigepealt tuleb sõdurit veenda, et ratsavägi ei ole temale ohtlik, kui ta, s. o. jalaväelane, ei kaota külma verd ja hoiab alal kindla rivi- ning lahingudistsipliini oma üksuse koosseisus. Teotsemiseks ratsaväe vastu tuleb harjutada mitte ainult laskureid, vaid ka kõikide automaatrelvade meeskondi ja teisi jalaväerügemendi koosseisu kuuluvaid osi (side, pioneri jne.), eriti aga hobusemehi ja kõiki neid, kes on seotud voo-ridega. See õppus peaks käima kogu teenistusaja vältusel ja eranditult koos töötades ratsaväega. Algab jao või isegi sellest vähema koondise õppusega, harjutades kõige esmalt kiiret paiskumist ja laskekohtadele asumist, kusjuures kasutatakse iga juhust veenda mehi, et ratsaväge ei pea kartma, et rünnakule liikuv ratsaväelane ei saa tulistada ja et mitte iga maastik ei ole kohane ratsaväerünnaku teostamiseks, kusjuures niisugused harilikud esemed maastikul, nagu seda on aiad, kraavid jne. tihti on ründavale ratsaväele tõsiseks takistuseks, paisates segamini tema osi ja viivitades nende edasiliikumist, andes seega jalaväele aega tulistamiseks. Need harjutused tehtud, tuleb minna üle õppustele ühes ratsaväega. Laskurile näidatakse ratsanikku lähedalt, selgitades näitlikult, missugust sõdurit on võimalik hobuseseljast mõõgaga paremini tabada, kas lamavat või püstiseisvat. Ühtlasi näidatakse praktiliselt, kui mõtetu on ratsamehe eest jooksma panna, sest siis on põgeneja surm kindel; selleks käsutatakse paar meest jooksma ja mõned ratsanikud neid galoppis taga ajama, ülejäänud sõdurid jälgivad seda tegevust ja näevad sealjuures ise oma silmadega, kui kaugele suudab jalaväelane põgeneda ratsaväelase eest. Sellele järgneb ratsaväe läbisõit jalaväe ridade vahelt, mille ülesandeks on harjutada laskureid neist kiires tempos ja lähedalt mööda liikuvate ratsanikkudega. Selliseid harjutusi tuleb korraldada võimalikult sagedamini ja, näiteks, järgmiselt. Jagu või rühm paisatakse ahelikku; pärast seda instruktori leppemärgi järgi ratsavägi hargnult sõidab sammu läbi laskurite vahede, kes kogu aeg sihivad hobuste pihta. Pärast laskuraheliku läbistamist ratsanikud liigu-

vad veel edasi umbes 200 m, siis pööravad ümber ja instruktori märguande peale sõidavad, seekord juba traavi, uuesti läbi laskurahelikust, milline on samuti vahepeal pööranud rindega ratsameeste poole ja võtab nüüd neid uuesti sihikule. Pärast seda, sama korra järele, ratsavägi sõidab veel laskurahelikust läbi, liikudes galoppi ja siis karjääri. On soovitatav nendeks õppusteks anda jalaväelastele kasutada õppepadruneid, nõudes, et iga laskur suudaks anda vähemalt 4 hästisihitud lasku enne, kui ratsanikud jõuavad aheliku lähedusse (200 m hobune läbibistab karjääri liikudes keskmiselt 25 sek.-ga). Sealjuures instruktor selgitab, et kui isegi $\frac{1}{3}$ antud laskudest tabab märki, siis kallaletungiv ratsavägi kannab nii suuri kaotusi, et ta rünnak võib kokku variseda, enne kui ratsanikud üldse jõuavad kaitsel asuva laskuraheliku joonele. Et mitte liialt väsitada hobuseid, tuleb selliseid õppusi korraldada mitte igale jaole üksikult, vaid korraga kogu kompanile, asetades rühma üksteise taha 100—150 m kaugusel. Edaspidistel harjutustel ratsavägi liigub juba ainult galoppi ja karjääri, 2 kuni 3 üksteise järgi liikuva lainena, et harjutada laskureid ratsaväerünnakutega sügavusest. Laskurahelikkude läbistamine ratsaväelt on sealjuures igakord tarvilik. Edaspidistel õppustel ratsavägi liigub rünnaku mitmesugustest oodatavatest ja ootamatutest suunadest, kusjuures jagu juba ei lama asudes paigal, vaid on liikumisel; vaatleja teatab juhile või instruktorile ratsaväe nähtavale ilmumisest; jagu paiskub ahelikku ja avab tule ainult pärast vastavat käsklust. Sealjuures on tähtis, et vaatleja oma tähelepanekutest ette kandes ei alarmeeriks meeskonda, vaid just teeks ettekanded instruktorile, kes pärast seda juba annab tarvili- kude käsklused rünnaku vastuvõtmiseks. Soovitatav on sealjuures kasutada paukpadruneid, et harjutada hobuseid lasu efektiga, see peab sündima tarviliku ettevaatusega, et vältida õnnetuid juhtumisi. Ei ole soovitatav tulistamine püsti asendist, sest see vähendab tabamusi ja laskurid ise moodustavad endast suurema märgi ratsaväerünnakut toetavatele automaatrelvadele ja suur- tükiväele. Rünnaku tagasilöömisel tuleb võimalikult kasutada kõiki esemeid, mis võiksid takistada ratsaväe liikumist, tulistades neilt või nende tagant. Kui aga rünnaku ajal selliseid esemeid ei ole lähedal, siis ei tohi neid hakata otsima, sest see võtab aega ja ei luba teha tarvilisi ettevalmistusi rünnaku tagasilöömiseks tulega; pealegi võib mõni üksik jagu või rühm, kes kaitsesele asunud osa rinde ees on soorita-

mas hüpet mõne tõkke taha, olla teistele osadele takistuseks tuleavamisel. Jooksmine ründava ratsaväe ilmumise puhul paremate seisukohtade otsimiseks võib kergesti areneda kabuhirmuks; seepärast kui kõige lähemal kaugusel ei leidu ratsaväevastaseid tõkkeid, siis peab rünnaku vastu võtma kohapeal. Edaspidises õppuste käigus tuleb harjutada laskureid kasutama käsigranaate, milliseid poola jalaväe eeskiri kirjutab ette visata siis, kui ratsavägi on jõudnud 80 m kaugusele (juhend käsigr. pildumiseks — 100 m kaugusele); parem on igal juhul visata granaadid varem kui sellega hiljaks jääda. Kergete ja raskete automaatrelvade meeskondade õpetamisel ratsarünnakute tagasilöömiseks pöörata eriliselt tähelepanu kiirusele tulepositsioonile asumisel, tulistamisel, magasinide vahetamisel ja nende juurdetoimetamisel; kõige otstarbekohasem on tulistada pikade valangutega kuni ühe magasinini, sihikuga 600, hobuste kapjadesse, eeldusega, et rünnak on tähele pandud umbes 1000 m kauguselt. Granaadipildujaid võib kasutada edukalt ainult siis, kui rünnak on avastatud vähemalt 600 m, kusjuures peab loobuma labida tarvitamisest granaadipilduja tulepositsioonile asetamisel, sest see võtaks aega; tulistamine võiks sealjuures sündida peamiselt ühes suunas, sest viimase muutmine on sama aegaviitev, kui tulepositsioonile asumine. Kui ratsaväe rünnak on avastatud lähemal 600 m, siis kasutatakse ainult püssisid. Jalaväe saate- relvad ja neid toetav suurtükivägi teotsevad peamiselt ratsaväge toetavate relvade vastu. Kõik teised jalaväerügemendi koosseisu kuuluvad eriosad õpetatakse võitlema ratsaväe vastu sarnaselt laskurosidele. Hobuse- ja ametmehi, kes tavaliselt liiguvad vooriga, tuleb õpetada eriliselt, sest et just vooriosad sageli satuvad ratsaväe löökide alla. Ratsaväerünnaku ilmnedes kõik vankrid peatuvad — kabuhirmu vältimiseks; kui tungitakse kallale küljelt, siis kõik hobused pööratakse peadega vastase suunas, et neid ei hirmutaks täie allüüriga liikuvad ratsanikud ja hoitakse kõvasti kinni, et nad ei läheks peruks ning lõhkuma — laskmisest ja muust lahingumürast. Samal ajal kõik ülejäänud, kes ei ole seotud hobuste hoidmisega, asuvad vanema või energilisema käsikluse järgi kaitsele vankrite taha või, mis veel parem, nende ette ja avavad tule võimalust mööda, kasutades vankreid toeks püssidele. Kolmest seesugusest õppusest, autori arvates, jätkub iga kutse sõdureile, tingimusel, et kõik hobusemehed ja ametmehed (kokad, rätsepad, kingsepad jne.)

neist osa võtavad. Õppuste ajaks koos ratsaväega on soovitatav sõdureid varustada teraskiivritega, et hoida päid võimalikkude vigastuste vastu hobustelt. Õppuste läbiviimiseks kasutada ratsaväeosi või selle võimaluse puududes jal.-rüg. ratsaluurajaid. — 2. Kapt. S. Obrëbovski. Rasketuulipilduri lahinguõpe. Konkreetseid ülesandeid sellel alal ühes lahendustega, millised baseeruvad küll vastavatel poola eeskirjadel, kuid pakuvad kasulikke teadmisi ka meile, eriti mis puutub sellekohaste õppuste organisatsioonilist külge. — 3. Kapt. dipl. A. Karcher. Laskeväljaõpe sõjapüssidest. Autori arvates ei ole otstarbekohane, et sõdur vahetab püssi; see relv pidavat käima temaga alati kaasas ka üleviimise ühest väeosast teise. Laskeharjutustel tulevat võimalikult laiemas ulatuses kasutada lahingumärke, sest laskur, kes on harjunud kasutama ringmärke, võivad sattuda raskustesse sihtpunkti võtmisel lahingumärkide tulistamisel. Lõpuks tulevat kõige üksikasjalikumalt kaaluda, missuguses järjekorras laskeharjutusi läbi võtta, nii et iga järgmine harjutus oleks raskem eelmisest, nagu see olevat praeguses laskeprogrammis (poola). Neil tingimustel olevat võimalik tunduvalt tõsta praegust lasketaset. — 4. Major dipl. T. Zakrzewski. Labidas ja võitlus tule ülekaalu pärast kallale tungil. Küsimust käsitletakse jalaväe eeskirja (poola) vastavate paragrahvide seisukohast vaadatuna. Kaevuda kallale tungil võib ainult siis, kui selleks on juhi käsk või kui kallaletung vastava korralduse põhjal ajutiselt katkestatakse. Tulevõitluses lubatakse kasutada labidat, kui see soodustab tulistamist, kusjuures esimeseks ning tähtsamaks tööks on toe valmistamine püssile. — 5. Kolltn. dipl. R. Szymański. Märkmeid luure kohta. Üldiselt tuntud teoreetilisi aluseid illustreeritult konkreetse näitega poola 1920. a. sõjast. — 6. Major dipl. K. Bienkovski. Mõningaid selgitusi artikli juurde: „Näide individuaalserakendusõppuse teostamise kohta.“ Vaie-luskirjutis k.-ltn. S. sellenimelise artikli puhul (vt. „Sõdur“ 18, 03. 05. 35) — 7. Major dipl. J. Rzepecki. Traattõkete kindlustatud positsioonide ründamine. Teoreetilisi aluseid ühes selgitavate näidetega sõjaajaloost, sealhulgas ka jaapanlaste viimastest võitlustest hiinlastega Shanghai juures. — 8. Major dipl. V. Veryho. Jalaväe suurtükide üleviimine veekogudest. Kaalutlusi ja näiteid, kuidas seda

tehniliselt läbi viia. Autori arvates jalaväe suurtükivägede üleviimine veekogudest peaks sündima võimalust mööda öösi või enne valgeksminemist ja esimeste jalaväe ešeloonidega, kusjuures tule ülesanded ülemineku toetamiseks pannakse teiste suurtükivägede osade peale (otsetoetuse-suurtükivägi, käsutuse-suurtükivägi jne.). — 9. Ltn. V. Olszak. Millest alata? Mõtisklusi nooremate ohvitseride ettevalmistusest käsualuste sõdurite kasvatamiseks. Autori arvates noored ohvitserid käsualuste kasvatustöö täitmise mõttes jagunevad kahte ossa, millistest esimesse kuuluvad need, kellel looduselt on andi kasvatustööks, ja teise — kellel seda ei ole. Esimesed leiavad ise ilma suurema vaevata kohased meetodid tööks, teistele peab aga need kätte näitama ühes kasutamiseõpetusega. Töökogemused üksi ei suuda luua kõiki tarvilikke eeldusi kasvatustööks, ka sõda ei suuda seda täiel määral, kuna ta toimub eritingimustes, seepärast kasvatuseteostamiseks rahuaja oludes tuleb põhjalikult uurida vastavasisulist kirjandust. Autori arvates sellega, s. o. kasvatustöö teoreetiliste aluste uurimisega, peabki algust tegema, et asjatundlikult suunata oma käsualuste kasvatamist rahuaja oludes.

Kk.

N.-VENE.

„VOINA I REVOLJUTSIJA.“ Märts-aprill 1935.

Esimeses artiklis — Lahingulise ettevalmistuse põhiküsimused — Stroeve ülistades algul punaarmee seni saavutatud suuri edusamme seab üles nõudmised veel paremate tulemuste saavutamiseks ja seniste puuduste parandamiseks nii taktika valdas kui juhtimise alal ja väe lahingulises ja poliitilises ettevalmistuses. Taktika alal vääriskid tähelepanu teiste hulgas järgmised põhimõtted: a) vastase strateegiline purustamine nõuab kõigepealt tema elavjõu purustamist laial rindel ja suures sügavuses võimalikult lühema aja jooksul; b) osata pidada lahingut ümberpöörduvat rindelt, vastase piiramiseks; d) samal ajal osata võidelda, olles ise sisse piiratud vastaselt (vääriskid tähelepanu ka meie armee väljaõppes — L.); e) edu pandiks igas keerulises lahingus on — täpne, kindel ja julge juhtimine, vägede liikuvus, koostöö ja algatus; f) kaasaegses lahingus manööverlikuse peafaktoriks on — lennuvägi, tankvägi ja keemilised vahendid — lennuvägi loob võimaluse piirata vastast vertikaalselt. Kaasaegse taktika omamine nõuab kultuuri suurtaset, nii üldist kui tehnilist, igalt võitlejalt,

komandörialt, eriti vanemalt ja kõrgeilt juhtidelt ja nende staapidelt, nõuab väga kõrgeid füüsilisi omadusi, suurt vastupidavust, liikuvust, kõvu närve ja lõpuks politikamoraalseid omadusi vägedelt, juhtidelt ja staapidelt.

Juhtimise alal kästakse erilist rõhku panna juhtide väljaõppe metoodilisele küljele. Alati ja kõikjal, nii maastikul kui kaardil peetavil taktikalistel õppustel, tuleb juht ja staap igas instantsis asetada aktiivse vastase näo ette, millel ei ole kalduvusi tulla vastu meie soovidele, vaid on teotsev, algatusega, riskeerija (ei esine mannekeenina, kes alistub meie soovidele). Iga õppus, ka kõige lihtsam, peab algama juba hargnenud lahingukorrast. Õppuste juhataja viib osavõtjad „olukorda“ kuulmis- ja nägemismeelte kaudu. Näiteks: „Teie kuulete suurtükiväe tuld, niisuguses tugevuses, niisuguses suunas ja rajoonis, ja kuulipilduja-püssitulud niisuguses tugevuses, niisuguses suunas ja rajoonis, lennuki, tankide jne. mootori müra.“ . .

„Teie näete komandopunktist suitsupilvi või katteid seal; suurtükiväe mürskude lõhkemisi — fugaasid, keemilised — seal; tulepesi, jalaväge, oma ja vastase, — seal; üksikuid tanke või nende gruppe, ratsaväe gruppe jne.“

„Teie täidate, alates niisugusest ajast, ülesande (vormuleerida ülesanne), antud niisugusel ülemalt. Käesoleva momendini arenesid lahingutegevused niimoodi (jutustada küllalt piltlikult ja nii täielikult, kui seda õppuse juhataja loeb tarvilikuks).“

„Luure, lahingu ja kõrgemaist staapidest ja naabreilt saadud kokkuvõtete järgi on vastase kohta teil järgmised andmed (anda teated reeglina mitte küllalt selged, piiratud; hoiduda andmast numeratsioonest vastase osadest ja koondistest).“

„Teil on side ja teated järgmiste alluvate osade olu- ja seisukorra kohta.“

„Teil puudub side, kuid on teated niisuguse ajani järgmistest alluvaist osadest ja gruppidest.“

Osavõtjate viimine hargnenud lahinguolukorda on tähtsaim osa õppuse juhataja tööst.

Juhtide suurema taktikalise silmaringi arendamiseks, tuleb anda uusi käskke kõrgemal juhilt või luua olukordi, kus juht oma algatusel peab otsustama, mitte rahulikes tingimustes, vaid suurte kriiside momentidel, millal juhi ja staabi töö on kõrgemal pingel; korralduste tegemiseks lahingutegevus ei katke minutikski. Iseenesest mõistetavalt niisuguste nõudmistest juures uue lahenduse järgi lahingu juhtimise meetodile, lahingu kava ja organisatsiooni meetodeile ei ole enam kohased staabi töös aeglased vormid ja võtted, ei ole mõeldavad pikaldane läbikaalumise ja

kavalasti tabelite ja pikkade üld-lahingukäskude läbitöötamine. On vaja staabi kunstile uusi meetodeid.

Tagala- ja sideteenistused tulevad õpetada kätte samuti, kui seda tehakse lahingu juhtide juures.

Nooremate, keskmiste ja vanemate juhtide algatusel (tüübina patül, ratsarügül, suurgrupül, eskadrilli ül.) on esijärgu tähtsus kaasaegses liikuvus, keerulikus, sisult pingutatud võitluses.

Ka kõige lihtsamaisse taktikalistesse õppustesse tuleb viia sisse sõjakavalusi, vastase ootamata tegevusi, saavutatud edude kõikumise elemente (kas või kõige algelisemaid).

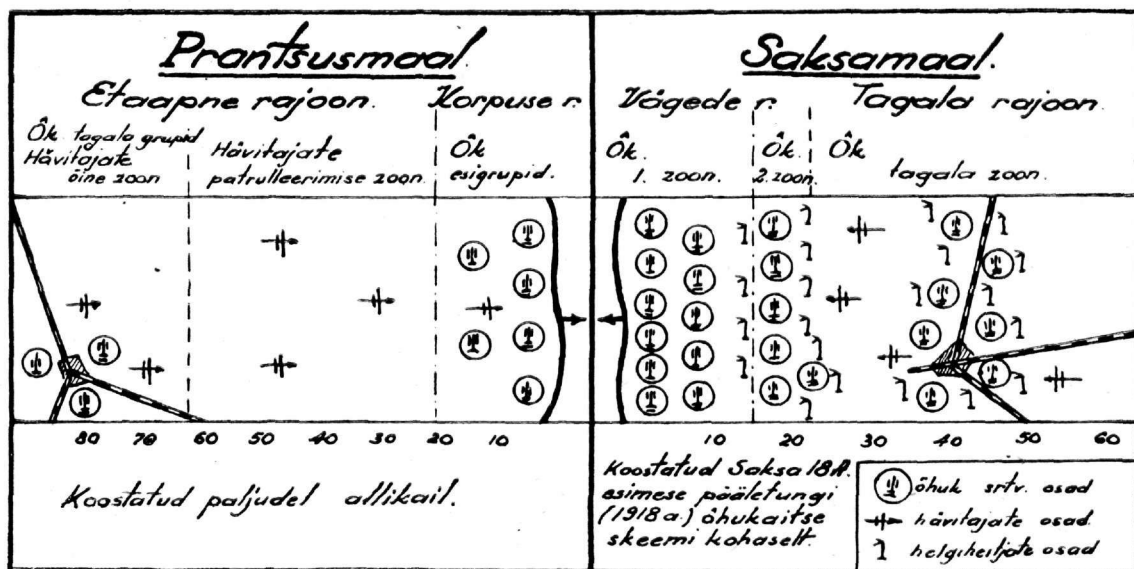
Väekoondiste väljaõppe alal tähendatakse, et kõrge sõjakunst seisab seal, kus ei purune koostöö, ka kõige kriitilisemal võitlusmomentidel. Suuremad taktikalised õppused-manöövrid — on mitmepäevalised (katkestamatud, isegi ööks).

Politiilise töö kohta tähendatakse, et ta olevat vormalne, vormalne üldharidusliku ettevalmistuse puudulikkuse tõttu. Matemaatika, ajalugu, maateadus, venekeel ja literatuur, oma rahvuse emakeel tulevad punaarmeeleastele ja nooremaile juhtidele kätte õpetada suurema pingega ja kindlusega, kui seda tehitud seni.

„Löögiarmee õhukaitse küsimused pealetungi operatsioonis.“ Kirjatöö on avaldatud mõttevahetuse korras. Artiklis tänapäeva tehniliste vahendite kohaselt tehakse arvestusi nii õhukaitse ülesannete kohta etappide kaupa (armee koondamisel, hargnemisel, pealetungi võitluses, läbimurdmise ettevalmistamisel, läbimurre ja edu arendamine), kui vahendite üle. Autor toob

näiteid ka maailmasõjast. Autor loeb vajalikuks tänapäeval ühele armeele (koosneb 5 korpusest 60—80 km laiusel rindel) õhukaitse teostamiseks: kuni 240 hävituslennukit; kuni 264 õhukaitse suurtükki (keskmise kaliibriga) või 13% kogu armees suurtükiväest, umbes 1500 õhukaitse kuulipildujat, neist 1200 võitlus- ja 300 tagalarajoonis; umbes 250 helgiheitjat. Keskmiselt võetuna minevat vaja 1 km rinde peale löögi armees pealetungi operatsioonis: 3—4 hävituslennukit, 3 õhukaitse suurtükki, 3 helgiheitjat ja 20 õhukaitse kuulipildujat (1 klp 1 km² peale).

Õhukaitse vahendite lahingukord ja jaotus väljendub autorilt koostatud ja siin toodud skeemist (v. skeem nr. 1), milline on koostatud Maailmasõja läänerinde põhimõtete kohaselt. Kaks järgmist skeemi (v. nr. nr. 2 ja 3) selgitavad autori vaadete kohaselt õhukaitse vahendite põhimõttelist jaotust ja järgustamist, millised võivad leida kasutamist löögiarmee pealetungi operatsioonis. Esimene variant (skeem nr. 2) kujutab grupisüsteemi, mida kasutatakse siis, kui löögiarmee ees ei ole pidevat vastase rinnet, ja teine variant — zooni süsteem (skeem nr. 3) on iseloomustav stabiilse rinde juures, kui löögiarmee seisab vahetult veel kõigutamata vaenlase ees. Need variandid on ühes operatsioonis vahelduvad. Nii koondumise perioodil õhukaitse kannab grupi iseloomu; hargnemisel üleminekuks pealetungile võib lühikeseks ajaks saabuda periood, milline vajab zooni süsteemile lähedast õhukaitset; eelväe osadelt edu kiirel arenemisel ja peajõudude kiirel edasilikumisel õhukaitse võtab uuesti grupi korra; vastase üleminek karedale kaitsele ja läbimurde teostamise ettevalmistuse vajadus kutsuvad välja

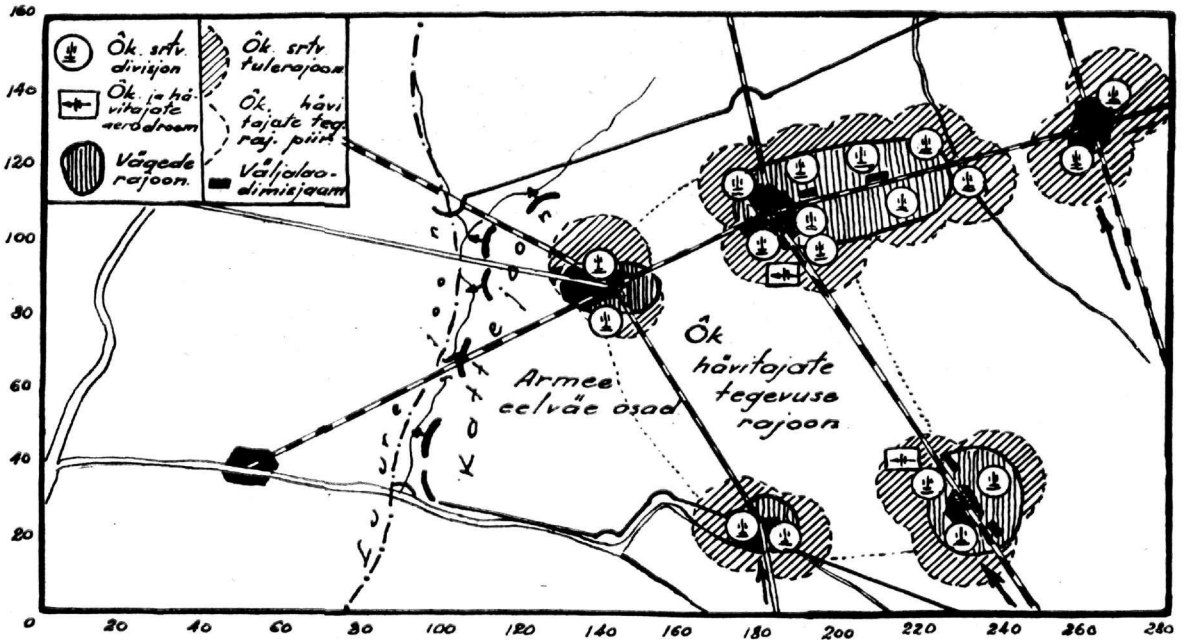
Skeem nr. 1. Armees õhukaitse rajooni skeem maailmasõja lõpul.

zoonilise õhukaitse süsteemi; lõpuks läbimurde edukas areng ja operatsiooni üleminek uuele manööver-perioodile toovad tagasi õhukaitse grupi süsteemi.

Artikli lõpus autor käsitleb kolme põhimõtet, mille üle tänapäevani vaieldavat piiritaguses sõjakirjanduses. Need on:

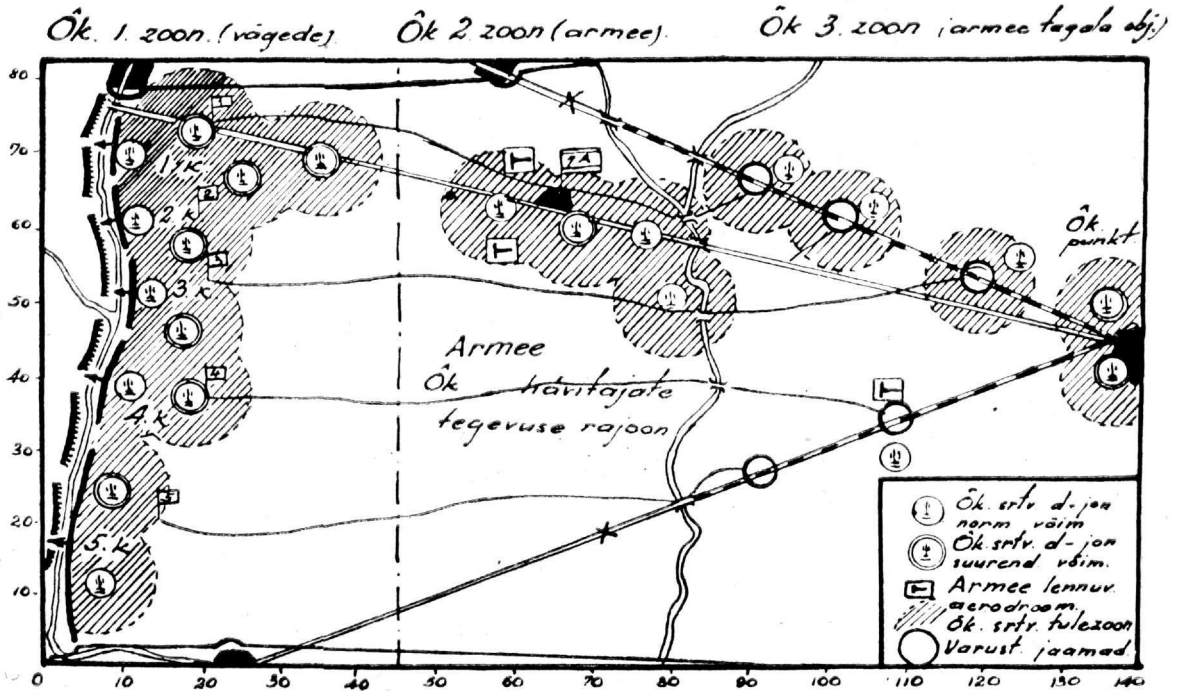
1. Kas anda õhukaitse mõjuvad vahendid korpustele (või isegi diviisidele) või jätta vahendite põhimass armee (või ülemjuhataja) juhatuse kätte.

2. Kellele allutada õhukaitse osad ja kas eraldada kõrgemais väekoondistes eriorganid nende juhtimiseks.

Skeem nr. 2.

Löögiarmee õhukaitse skeem gruppide süsteemil (koondumise perioodil).

Skeem nr. 3.

Löögiarmee õhukaitse skeem zoonilisel süsteemil (läbimurde ettevalmistuse perioodil).

3. Kuidas organiseerida õhukaitse osi endid, lähtudes nende sisemise struktuuri, koosseisu, arvulise külje jne. vaatevinklist.

Inglased pooldavat tsentraliseeritud süsteemi — õhukaitse allutamist üleni vahetult ülemjuhatajale. Sakslaste juures valitsevat tendentsi detsentraliseeritud organisatsiooni poole.

Teine küsimus olevat lahendatud igas maas vastavalt esimese küsimuse lahendusele.

Kõikjal, peale inglise allikate, rõhutatakse õhukaitse juhi määramist armees ja isegi korpuses. Eriti pooldavat seda sakslased. F. Kochenhausen kõneleb: „Kõrgemais staapides on õhukaitse ülem, kes nõuandjana juhile korraldab kogu õhukaitset antud koondise rajoonis. Temale on allutatud koondise juurde määratud õhukaitse osad.“

Kolmandas küsimuses esineb kaks põhilahendust: kas suured õhukaitse segakoondised (brig., rüg.) või üksikud spetsialiseeritud osad (divisjonid, kompanid, patareid).

Autor vastab neile küsimusile: 1) löögiarmee õhukaitse organisatsioon peab olema tsentraliseeritud; 2) armee õhukaitse juhtimine sünnib erijuhilt; 3) õhukaitse osade organisatsioon peab tagama nende kasutamise vastavalt ülalnäidatud põhimõttele.

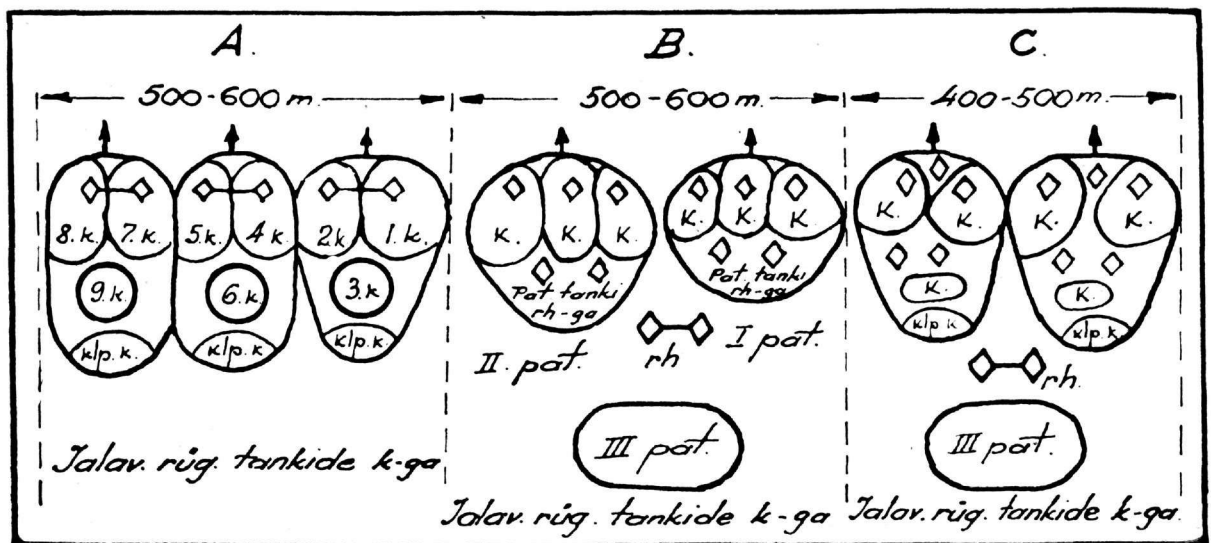
Järgmises artiklis selgitatakse Kiievi operatsiooni operatiivtaktikalisi õpiseid 1920. a. „Voina i revoljuutsija“ annab üldse rohkesti ruumi üksikute operatsioonide ja lahingute läbitöötamiseks, eriti N.-Vene kodusõjast. Asjalik, teaduslik ning kindla eesmärgiga ja hästi läbitöötatud sõjaajaloolised artiklid on iseenesest väga kasulikud ja kui nad nii pääsevad laiemale lugejaskonna ette, oleks neist palju õpetlikku silmaringi laiendamiseks.

Oleks soovitatav, et ka meie „Sõdur“ annaks võimalust mööda ruumi niisugustele teemadele meie oma Vabadussõjast. Kuid need kirjutised peaksid olema võrdlemisi lühikesed, hoidudes lahingute pikkadest kirjeldamistest. Kirjutise koostamisel seada üles kindel eesmärk ja tuua esile üksikud alad ning õpised.

Nimetamisväärselt kirjutiseks tuleb lugeda veel „Õised tegevused manööversõjas“. Siin Dm. Zakutnõi võrdlemisi pikalt käsitleb teoreetiliselt õiseid tegevusi, tuues esile mõningaid põhimõtteid, millised väärik-sid tähelepanu. Siin selgitatakse kaunis üksikasjaliselt (küll aga teoreetiliselt) õiseid pealetungi- ja kaitsetegevusi.

Armee rahuaegse väljaõppe kohta tähendab autor täiesti loogiliselt, et „valele teele asuvad need juhid, kes otsivad häid õppevälju ning rõõmustavad õppuste teostamisel hea ilma üle. Tuleb hinnata neid, kes vastupidi püüavad igal juhul kasutada ära ilmastiku, aja ja maastiku „eritingimusi“ vägede väljaõppe ja drilli kasuks. Vägedele tuleb õpetada kätte õõ kasutamist manöövriks ja päeva — lahinguks.“

Ei oleks üleliigne tutvumine autorilt soovitatud rügemendi õise rünnaku lahingukorra formsatsioonidega (v. skeem nr. 4). Autor loeb tankidega kõvendatud rügementi põhiüksuseks, kes on võimeline viima rünnakut kuni vastase suurtükiväe positsioonini. Tavaliselt antavat niisugusele rügemendile 400—600 m laiune riba. Õine lahingukord koosneb vaid löögigrupist ja varust (puuduvad päevased siduv- ja tulegrupid). Teise järgu pataljoni liigub ühe esijärgu pataljoni järele 200—300 m distantsil, pidades temaga sidet ahelikuga. Igale kompanile ja pataljonile antakse kindel

Skeem nr. 4.

Tankide kompaniga kõvendatud rügemendi õise pealetungi lahingukord.

suund liikumiseks ja ründamiseks. Sattudes valgustatud või tulistatud rajoonidesse kompanid lähevad rühmadena (seni kompanitena kolonnis) 50—100 m distantsidel ja intervallidel. Rühmad liiguvad kolonnis kahena või poolrivis, kuulipilduja tegeliku tule alla sattudes — jagudena 10—20 m distantsil ja intervallidel.

Edasi valgustatakse põhjalikult jaapani 1934. a. suuri sügismanöövreid, tuues ära

poolte olukorrad, manöövrikäigu, osade organisatsioonid, relvastuse ja tehnika ning tegevuste hinnangu. Märgitakse et kogu manöövreil on pööratud erilist tähelepanu lahingu keerulistele vormidele — taandumisele, jälitamisele ja väljatulekule piiramisest.

Lõpuartiklis tehakse kokkuvõtteid välisriikides 1934. a. jooksul tehtud merevägede ettevalmistusest. Kriitika ja bibliograafia.

L.

Kaitseväe elu.

Kaitsevägede staabi allohvitseride kogu 10-aastane.

7. septembril s. a. Kaitsevägede staabi allohvitseride kogu pühitseb oma kümnendat aastapäeva. Sel puhul korraldatakse aktus Kaitseleidi võimlas ja koosviibimine kogu ruumes kutsutud aukülalistele, külalistele ja kogu liikmetele.

Organiseerimise mõte Kaitseministeeriumi keskasutistes teenivatel allohvitseridel tekkis 1925. aasta suvel. Sel ajal mõnedes väeosades olid juba asutatud allohvitseride kogud. Kogu asutamise mõte leidis elavat poolehoidu, ja kui 6. septembril 1925. a. toleaege Korraldusvalitsuse ülema kolonel Reimanni loal asutamiskoosolek ära peeti, — astus umbes 80% Kaitseministeeriumi keskasutistes teenivatest allohvitseridest kogu liikmeks. Kogusse kuulumine oli tolleaegse põhikirja järele vabatahtlik. Kogu võttis omale nimeks „Kaitseministeeriumi üleajateenijate kogu“ ja allus Korraldusvalitsuse ülemale. Alates 1928. aastast, kui pandi maksma allohvitseride kogude normaalpõhikiri, kannab kogu nimetust „Kaitsevägede staabi üleajateenijate kogu“. Järelevalvet teostavaks ülemaks on Kaitsevägede staabi 4. osakonna ülem. Kogusse kuuluvad praegu Kaitsevägede staabi osakondades, Varustusvalitsuse osakondades ja ladudes, Kaitseministeeriumi nõukogus, Kaitseväe Tervishoiu valitsuses, väeliikide inspektuurides, Sõjaringkonnakohtus, Sõjaprokuratuuris, 3. diviisi staabis, Harju kaitseringkonna staabis, Km. arsenalis, Kv. Keskaigemajas ja Tallinna garnisoni orkestris teenivad allohvitserid. Liikmeskond moodustab, võrreldes teiste allohvitseride kogudega, õige kirju pere. Nii jaguneb liikmeskond ametite järele: kirjutajaid 41,4%, muusikante 16,5%, aidamehi 16,5%, riviallohvitsere 8,2%, velskereid 5,6%, ülevaatajaid 4,1%, elektrimonitööre ja tehnikuid 2,9%, joonestajaid 2,2%,

varahoidjaid 1,3% ja laborante 1,3%. Hariduselt jaguneb liikmeskond: kõrgema haridusega 0,7%, keskkooli haridusega 10,4%, kaubanduskooli, linnakooli ja algkooli haridusega kokku 88,9%. Perekonnaseisult on abielulisi 68,3% ja vallalisi 31,7%.

Liikmete vastuvõtt kogusse ja ärasaamine kogust lahkumise puhul sünnib kogu kodukorras ettenähtud traditsiooni järele pidulikult. Uue liikme vastuvõtuks kutsutakse vastuvõetav kogu ruumesse, kus kogu esimees või abiesimees pöördub vastuvõetava poole kõnega, tutvustab teda kogu kodukorraga ja kogu sisemise eluga ja kogu sekretär pärib vastuvõetavalt vajalisi andmeid liikmete nimestikku kandmiseks. Liikme lahkumise puhul kogust korraldatakse ühine koosviibimine, kus lahkujale antakse üle mälestuse, mille väärtus oleneb sellest, kui kaua lahkuv liige on olnud kogu liikmeks. Lahkunud liige jääb kogu alaliseks külaliseks ja temale antakse tasuta alalise külalise kaart. Mälestusesemete annetamise komme võeti kogu kodukorda 1929. a. Seni on annetatud mälestusesemid lahkunud liikmetele Kr. 690:22 väärtuses.

Kuna kogu liikmeskond koosneb väga paljude üksuste allohvitseridest ning on ametite eriala ja haridusliku taseme järgi väga mitmekesine, siis kogu tegevuse arendamisel on tulnud haarata igasuguseid alasid, et rahuldada liikmeskonna mitmekesiseid huvisid.

Liikmete haridusliku taseme tõstmiseks on korraldatud Inglise, soome ja saksa keele kursusi, antud toetusi edasiõppijatele ülikoolis ja keskkoolis, korraldatud loenguid kaitsevaelise kasvatuse ja muude kaitsevaeliste teadmiste täiendamiseks. Peetud omavahelisi referaate ja vaidlusõhtuid, külastatud gruppides kunstinäitusi ja muuseume ning

Kaitsevägede staabi allohvitseride kogu juhatus 1935. a.

Vasakult: Tag. liige veltv. R. Paide, abiesimees v.-allohv. A. Aaves, esimees n.-allohv. J. Salu, laekahoidja n.-allohvits. V. Pokk, kogu sekretär n.-allohv. A. Tuherm.

tööstusettevõtteid ja muid vaatamisväärsusi. Praktiliste teadmiste omandamiseks on korraldatud raamatuköitmise kursused. Hariduslikeks ülesanneteks on kogu möödunud tegevusaja kestel kulutanud Kr. 1159:29.

Kogu tegevuse algaastail oli köitvamaks tegevusalaks sport. Tegutsesid jalg-, võrk- ja korvpalli meeskonnad ning meeskondadele oli kogu poolt muretsetud tarviline varustus. Harjutusteks oli üüritud jalgpalliväli ja võimla. Aeg-ajalt sportlik tegevus on jäänud vähemaks, mida tuleb panna liikmeskonna vananemise arvele. Harrastatavamateks aladeks on jäänud laskesport ja veeremäng. Kogu laskuritest on organiseeritud laskespordi ühing, missugune järjekindlalt korraldab laskeharjutusi ja võistlusi. Kogu poolt on muretsetud harjutusteks väikekalibribrilised püssid ning kogu vaheltalitusel on liikmetele muretsetud väikekalibribrilise püssi laskemoona. Laskevõistluste puhul on kogu poolt alati ergutuseks välja pandud auhinnad. Laialdast pooldamist liikmeskonnas on leidnud veeremäng. Kogu liikmetest on organiseeritud kaks veeremängugruppi, missugused kuuluvad Tallinna garnisoni veeremängu klubisse. Mängutase on mõlemas grupis arenenud kõrgele ja grupid on klubivõistlustel korduvalt tulnud esikohale. Samuti on kogu toetanud jahin- ning kalastusspordi harrastust liikmeskonnas. Sportliku tegevuse arendamiseks on kogu kulutanud Kr. 3129:64.

Kodumaa tundmaõppimiseks on korraldatud liikmetele ja perekonnaliikmetele huvireise. Huvireis Lõuna-Eestisse kestis neli päeva, mille kestel läbistati Paide, Põltsamaa, Tartu, Võru ja Petseri linnad, vaadeldi Petseri kloostrit, Haanja Munamäge,

Vastselliina ja Rõuge ümbrust, Taevaskoda, Otepää linnamäge ja Pühajärve. Tagasisõidul vaadeldi Viljandi linna ja Lembitu kantsi. Teine huvireis korraldati Viru rannikule, Narva ja Narva-Jõesuho ning kolmas huvireis — Läänemaale. Välismaalisi huvireise on korraldatud kaks, üks Lätti ja teine vastukülaskäiguna soome allohvitseridele — Soome.

Liikmetele kooskäinise kohaks on kogul tegevusaja kestel olnud alaliselt omad ruumid. Ruumide sisustamiseks on kogu muretsenud mööblit ja muud inventari

Kr. 4114:82 väärtuses.

Varematel aastatel, kui allohvitserkonnal puudus keskorganisatsioon keskkogu näol, Kaitsevägede staabi allohvitseride kogu täitis osalt ka keskkogu aset, püüdes luua sidemeid teiste kogudega, ning olles keskkogu asutamise mõtte algataja ja süvendaja. Väliskülalisi, Soome allohvitseri, kogu on võtnud vastu kahel korral.

Liikmetele ja perekonnaliikmetele väärilise meelelahutuse korraldamise peale on pandud suurt rõhku. Iga aasta tähtsamaks sündmuseks kogu elus on aastapäev. Kuna kogusse on liitunud mitme väeosa ja asutuse allohvitserid, siis väeosa aastapäeva pole kogus saadud pühitseda, vaid on järjekindlalt pühitsetud kogu aastapäeva. Liikmetest ja perekonnaliikmetest on organiseeritud näitetrupp, missugune on esinenud kogu poolt korraldatud pidudel järjekindlalt. Üldiseks kombeks on saanud ka liikmetele ühise lõuna korraldamine üldkoosolekute puhul. Need ühised lõunad on suuresti aidanud kaasa liikmete omavaheliseks liitumiseks. Talvisel hooajal korraldatakse kogu ruumes igal nädalal üks klubiõhtu. Klubiõhtutel esinevad liikmed referaatidega, muusikaliste ettekannetega ja deklamatsioonidega ning mängitakse malet, bridži ja teisi mängu. Üks kord kuus on klubiõhtu mitmekesise eeskavaga ja muusikaga. Samuti kogu muretsseb liikmetele odavahinnalisi pääsmeid teatritesse ja kinodesse. Möödunud aastal oli liikmetel kasutada 136 pääsetähte Estonia teatris kõigil lavastustel.

Meelelahutuse korraldamise eest liikmete lastele on hoolitsenud kogu naisklubi, korraldades igal aastal lastejõulupuu, lastepidusid ja loteriisid. Peale selle naisklubi on

korraldanud kogu liikmete abi-
kaasadele käsitöö- ja keedukursu-
si. Meelelahutuste korraldamiseks
kogu on kulutanud Kr. 4400:22.

Märkimisväärt on olnud kogu
tegevus ka liikmete majandusli-
ku abistamise alal. Liikme enese
ja perekonnaliikme pika ja raske
haiguse puhul kogu kassa mak-
sab toetust 60 krooni ja liikme
abikaasa sünnitamise korral —
30 krooni, muudel majandusli-
kesse raskustesse sattumise kor-
dadel — 60 kr. Liikme enese või
tema perekonnaliikme surma
korral kogu kassa maksab toet-
tust 60 kr. Peale selle peetakse
liikme surma puhul igal liikmel
palgast ühekordselt kinni üks
kroon. Saadud summa läheb
surnud liikme matuse kulude
katteks ja perekonna toetamiseks.

Seni on kogu toetusi välja maksnud Kr.
1183,55.

Liikmete laenutarviduse rahuldamiseks
ning kapitali kogumiseks asutati 1932. aastal
kogu laenu-hoiukassa. Varematal aastatel
võimaldati liikmetele laenusäämist kogu
summast. Selleks oli reserveeritud kogu
kassas 1487 krooni. Laenu-hoiukassa asuta-
mise puhul jaotati nimetatud summa liik-
mete vahel *proportsionaalselt* kogu liikmeks
oldud ajale ja kirjutati iga liikme osakapi-
tali juurde. Laenu-hoiukassasse iga liige
maksab sunduslikku osamaksu 2 krooni
kuus, millest koguneb osakapital. Osakapi-
tali saab liige võtta välja ainult kogust lah-
kumisel — kas teise väeossa ülemineku pu-
hul või kaitseväeteenistusest lahkumise kor-
ral. Igal liikmel on õigus kassast laenu saa-
da oma osakapitali summa plus 30 krooni
suuruses ilma vastutajateta. Suuremat laenu
kuni kolme kuu põhipalga plus oma osaka-
pitalli suuruses võib liige saada juhata-
se äranägemisel ja teiste liikmete vastutusel.
Laenu ülemääraks on 250 krooni. Laenude
pealt maksavad liikmed 6 prots. aastas. Kas-
sa puhaskasu jaotatakse osakapitalide vahel

*Kogu laskespordi ühingu liikmed laskevõistluse
puhul väikekalibri püssidest.*

ja igale liikmele langev osakasu kirjutatakse
tema osakapitali juurde.

Laenusid on laenu-hoiukassa kui ka
kogu kassa seni annud 492 korral Kr.
25.306:43 kogusummas. Osakapitalide sum-
ma laenu-hoiukassas on praegu Kr. 9.615:87.

Järeilmaksuga kaupade ostmiseks mitme-
sugustest äridest antakse liikmetele välja
kogu poolt ja kogu vastutusel orderid. Seni
on järeilmaksuga kaupade ostmiseks antud
orderid 981 korral Kr. 28729:34 väärtuses.
Laenu-hoiukassa tegevuse arenemisega jä-
relmaksuga kaupade ostmine on järjekind-
lalt vähenenud ja võib arvata, et lähemas
tulevikus selle järele tarvidus kaob. Kohus-
tuste korralik tasumine laenu-hoiukassale
kui ka orderite eest on näidanud, et laenude
kasutamine on olnud otstarbekohane.

Üldse kogu on püüdnud olla liikmeskon-
nale vaheltalitajaks igasuguste majandus-
like küsimuste lahendamisel, nagu vormi-
artiklite muretsemisel jne.

Liikmeskond on omavahel tihedalt liitu-
nud ja moodustab üksmeelse, rahvuslikult
ja isamaaliselt kindla pere. J. S.

Surma läbi lahkunud liikmeid

veltveebel **Adolf Trompet'i**
" **Aleksander Vasko't**
I j. aidamees **Karl Tetsmann'i**

II j. kirjutaja **Rudolf Ollmann'i**
I j. " **Paul Jeremejev'it**
I j. " **Karl Leithammel'it**

mälestab 10. aastapäeva puhul

Kaitsevägede staabi allohvitseride kogu.

Ratsamatk läbi Eesti.

Ohvitseride ratsaväe kursus, olles lõpetanud ilusas Petseri-põhjalaagris Värskas, kahekuulise laagriperioodi, alustas 28. juulil k. a. kell 07.00 hommikul tagasitulekut rännakkorras ratsa oma alatisse asukohta — Tallinna.

Ratsaväe inspektorilt kinnitatud kava kohaselt teostus rännak Värskast — Irboska — Panikovitši — Labkova — Rõuge — Hargla — Tõrva — Helme — Karksi-Nuia — Abja — Tori — Rapla kaudu Tallinna. Teekonna kogupikkus u. 605 km sooritati 12 päevaga, millest tegelikke rännakpäevi — 9 ja vahepealseid puhkusepäevi — 3.

Rännaku eesmärgiks oli:

1. anda kursantidele õpiseid ratsaväe liikumise teostamisel mitmekesisel maastikul päeval kui ka öösi;
2. anda kogemusi meie hobuste materjali vastupidavusest ja võimsusest pikamaalistel liikumistel;
3. anda juhtimispraktikat ratsaväe kolonni juhtimise tehnika alal;
4. kontrollida talvisel õppeperioodil Lõuna- ja Kagu-Eesti piirkonnas: Rõuge — Haanja — Munamäe ja Laura ümbruskonna kaartidel lahendatud taktikaliste harjutuste lahenduste sobivust maastikul ja
5. tutvuneda Kagu-, Lõuna- ja Lääne-Eesti maastikuga ja teedevõrguga.

Rännakust võttis osa 22 kursanti, kursusülema kpt. Andree, kursusülema abi kpt. Hindper ja taktika ala lektor kpt. Onny, kokku — 25 ohvitseri 27 hobusega. 2 hobust võeti kaasa tagavara-hobustena, et tarbekorral rivist väljakukkunud asendada.

Rännaku Tallinna sooritasid kõik ohvitserid peale kpt. Onny, kes lahkus Rõugest, et sõita Võru jaamast rongiga Tallinna, kuna ta oli lõpetanud oma töö — taktikaliste harjutuste lahenduste arutluse.

Keskmiseks tunni kiiruseks oli 8 km, kuid headel teedel, peamiselt rännaku keskosas sõideti isegi 10 km tunni kiirusega. Rännak teostus peamiselt päeval, ainult viimaste etappide, Karksi-Nuiast Torisse ja Torist Tallinna, lõpposad sooritati öösi.

Rännakut juhtis iga päev kursuse ülevalt määratud kursant, kes arvestades antud marsruuti ja liikumiskiirust, valmistas rännakukava, mille kohaselt viis läbi rännaku. Et marsruudis polnud antud liikumi-

seteed, vaid punktid mida läbistada, siis kolonni juht pidi valima tee kaardi järele iseseisvalt. Lõuna-Kagu-Eestis taktikaliste harjutuste piirkonnas, kus liikumine teostus enamuses külavaheteid mööda ja kus samuti nagu mujalgi Eestis juurde tekkinud uute elamute ja rajatud teede tõttu kasutusel olnud varem valmistatud topograafilised kaardid osutusid puudulikeks, oli orienteerumine raske, mispärast vahetati kolonni juhte, et võimaldada juhtimise ja orienteerimise praktikat kõigile kursantidele.

Rännakul pidi iga kursant ise oma hobuse eest hoolitsema, teda söötma, jootma ja puhastama. Samuti polnud kaasas ametmehi, nagu rautajat ega velskerit, viimaste kohuseid täitsid kursandid vaheldamisi.

Rännak kujunes ilusaks vahelduseks kursuse intensiivse tunnikava šabloonilises töös. Rännak sooritati peamiselt, peale viimase etapi, kõrvalisi teid mööda, nagu see kaasajal ratsaväe tegevuse iseloomu kohane. Päevateekondade pikkuseks oli keskmiselt 50—60 km, välja arvatud 2 viimast etappi, kus eelviimane oli u. 108 ja viimane 135 km. Viimasel etapil korraldati 5-tunniline vahepuhkus Valtu mõisas. Peale selle korraldati päevalisi vahepuhkusi veel Rõuges, Karksi-Nuias ja Toris.

Kestvad vihmaajad enne rännaku algust ja hoovihmad rännaku kestel olid muutnud teed, eriti külavaheteed poriseks, mille tõttu sageli tunni keskmine kiirus langetas, sest tuli liikuda tihti sammu rohkem, kui vastava rännakujuhi kava seda ette nägi.

Väärib märkimist, et hobused, kes algul olid abitud väikeste heinamaakaelade ees, juba Kikerpere soos nagu „suuskadel liikusid“. Sellest võiks järeldada, et meie maastik dikteerib ratsaväelist sporti soistunud maaladel, millede tähtsus takistustena suurem kui aedadel ja vallidel. Meenub jahisõidu suur tähtsus ratsaväe ettevalmistamisel.

Kursuse, eriti hobuste majandamise otsarabeks oli kasutada õhukummidega kergeveo auto. Oli ka ilmselt selge, et hobuvoor poleks võimaldanud teostada sellist rännaku tempot, sest kaerte tagavara täiendamise ja kolonni teede läbipääsematuse tõttu ringsõidud paremaid teid mööda ei oleks olnud hobuvoorile täidetavad antud ajas.

Ülal vas: Ratsaväe-inspektor kindral-major G. Jonson vestlemas kursantidega Paltu mõisas. — Ülal paremal: Kapt. Onny refereerib 1. ratsapolgu tegevusest Vabadussõjas Henno-Pugala järvele rajoonis, Misso mälestussamba juures.

Keskel vasakult: Vääkse Emajõe ületamine Telliste parvel. — „Hobuste eest hoolitsetud; vaja ka enda eest hoolitseda.“ — Hobuste jootmine enne Tõrva jõudmist. — All: Kursandid saduldust kohen-damas Odra talus.

Meeskonna toitlustamine sündis kohapeal peatustel kohalikkude elanikkude kaudu, kes suhtusid kõikjal hästi, pakkudes parimat, mis neil oli. See näitab, et meie rahvas hindab oma kaitseväge.

Kursuse rännakut inspitseeris ootamatult Rapla rajoonis ratsaväe inspektor kindralmajor Jonson. Kindral oli huvitatud kõigest üksikasjust, eriti aga kursantide ja hobuste tervislikust seisukorrast. Inspitserimise tulemustega jäi kindral kõigiti rahule.

Huvitavamateks kohtadeks rännakul, mis kauaks meelde jäävad olid: Hargla kiriku kabel oma muumiate koguga, Tori hobustekasvandus ja Kudupi jõe defileed.

Pealinna jõudnud 9. augustil kell 06.30

selgus, et rännak polnudki väga väsitav ja lahingvõimet halvav, kui mitte arvestada hobuste külgede hõõrumist, mille põhjustajaks kaheotsaga sadulavööd.

Rännakul said vigastada 2 hobust, kes evakueeriti kaasasoleval veoautol lähemasse garnisoni ravile. Üks Panikovitšist Võrusse ja teine Karksi-Nuiast Viljandi.

Hästi valitud maršruudi tõttu rännak saavutas eesmärgid täiel määral, andes kursantidele mitmekülgseid rikkalikke kogemusi.

See suurepärase matk läbi ilusate, unustamatute maakohtade armsaks saanud seltsilise — hobusega — jääb kauaks, kauaks meelde.

Õpilane E. R.

Reservohvitseride õppus 5. suurtükiväegrupis.

Kordamisõppusele kutsutud suurtükiväe reservohvitseride õppused korraldati käesoleval aastal Jägala laagris. Suvine õppeperiood oli ettevalmistuseks sügisele laiaulatuslikumale kordamisõppusele tagavara-väelastega, seepärast võeti laagri perioodil läbi peamiselt suurtükiväe tulejuhtimise harjutused ja puudutati taktikalist väljaoptet niivõrd, kui võrd seda võimaldasid aeg ja koosseisud, kuna suurema ulatusega taktikalised õppused toimuvad II perioodil, eeloleval sügisel Viljandis.

vas, kusjuures keskpäeval oli pikem vaheaeg, mida kasutati spordiks ja puhkuseks, peamiselt ujumiseks ja päevitamiseks.

Kui esimestel päevadel õppusel võis tähele panna, et on tegemist reservohvitseridega, kes olnud kauemat aega kaitseväeteenistusest eemal, ja palju erialast unustanud, siis juba nädala pärast ilmnas, et suudeti omada kõik tarvilikud teadmised reservistidele. Üldiselt oldi töö juures kogu energia ja tahtejõuga.

Õppusil ilmnas, et reservohvitserid, kes

Reservohvitserid koos õpetajatega ja polügooni ohvitseridega.

Vas. paremale istuvad esimene rida: Res.-ltn. Kangur, Kull, major Greving, leitn. Multer, res.-ltn. Land. Teine rida: Res.-n.-ltn. Haas, res.-ltn. Rumberg, Peegel, Tüsmann, Reimo, Leis. Seisavad: Kapten Kajando, res.-n.-ltn. Ots, res.-ltn. Svarz, Jürgen, res.-ltn. Pommer, kapt. Rudi, res.-ltn. Suurkuusk, ltn. Tääker, res.-n.-ltn. Karunga.

Juba 10. juuni varahommikul oli Raasiku jaamas Tallinna ja Tapa poolt tulevate rongide saabumisel näha endisi 5. grupis teeninud kaitsevälasi, kuhu samal ajal saabusid praegu grupis teenivad. Peale lühikest ja sõbralikku tervitust jällenägemisel siirduti autol Jägala laagri poole.

Laagrisse jõudnult asuti sisustama oma eluruume barakis. Järgnevalt siirduti kaulile Jägala jõe kaldale, kus reservistid esinesid grupiülema; samas viimaselt anti nende õppusele kutsumise eesmärgi ja sihtide kohta lähemaid seletusi ja tutvustati eeloleva töökavaga.

Järgmisel päeval algas õppus ettenähtud kava järele. Õppuse kestus oli 8 tundi päe-

lahkunud kaitseväeteenistusest mõned aastad peale Vabadussõda, olid peaaegu kõik unustanud, kuna nooremal generatsioonil, aspirantide kursuse lõpetanuil, olid sõjakoolis omatud teadmised veel küllalt meeles. Palju on kaasa aidanud sõjaliste teadmiste alalhoidmiseks kaitseleit. Ohvitserid, kes tegutsevad kaitseleitide patareides, on suurtükiväe laskeasjanduse alal küllalt teadlikud ja võimelised juhtima iseseisvalt väiksemaid üksusi.

Õppuste lõpupoole, peale teoreetilise osa läbivõtmist asuti praktiliselt laskeharjutuste sooritamisele. Lahinglaskmistel näitasid reservistid, et aeg ja vaev, mis kulutati õppusele, on küllalt produktiivseid tulemusi

annud, sest kõik nende poolt sooritatud laskmised täideti enamuses väga hästi ja osaliselt hästi.

Olles päevast päeva hoolega töö juures, lähenes märkamatuult laagri ja õpuste lõpp, milles jäi mulje, nagu oleks juba aastaid koos oldud.

Õppuste lõppedes korraldati reservistide ja kaadri ühisel nõul ja jõul traditsiooniline laagri lõppkoosviibimine, ühes samal ajal laagris viibivate naabri grupi reservistidega. Koosviibimisel süvendati ja kinnitati seda koostööd ja kontakte, mida alustati Raasku jaamas.

Koosviibimisest võtsid osa ka suurtükiväe vanemad juhid, meie lugupeetud suurtükiväe inspektori kolonel H. Kauleriga eesotsas, kes oma lühikeses ja kokkuvõtlikus kõnes märkis neid ülesandeid ja kohustusi, mis lasuvad meie kaitseväe juhtkonnal. Tehtud töö ja saavutatud tulemuste eest avaldas inspektor kõigile tänu ja soovitas reservistidele, lahkudes kordamisõppusilt, alal hoida kontakti kaadriohvitseride ja

Nähtava märgi tulistamine.

väeosadega ning oma teadmisi täiendada ka eraelus, aktiivselt osa võttes kaitseliidu tööst.

10. juulil kell 1200 istuti jällegi samale veokile, millega tuldi Jägalasse, ja sõideti koos kaadriga ühise rõõmsa sõjamehe laulu saatel pealinna suunas.

Tallinnas lahkuti üksteisest ja sooviti head jällegenemist oktoobrikuul Viljandis.
B. K.

Ametlik osa.

KAITSEVÄGEDE ÜLEMJUHATAJA KÄSUKIRJAD

Nr. 189.

Tallinnas, 22. augustil 1935. a.

(Kaitsevägede staap).

§ 1.

Alltähendatud ohvitseridele on perekonnaseisuametniku otsusega määratud uuteks perekonnanimedeks:

- major Paul-August Lilienblatt'ile VR II/3 kaitseliidu Pärnumaa malevast (Narva maleva pealiku aj. k. t.) — „Lilleleht“,
- kapten-major Johannes-Rudolf Teiman'ile kaitsevägede staabist — „Taimsalu“,
- kapten Martin Elend'ile 9. üksikust jalaväepataljonist — „E'ellend“,
- leitnant Oskar Aal'ile 3. üksikust jalaväepataljonist — „Aalde“,

- leitnant Rihard Johanson'ile Kuperjanovi partisanide pataljonist — „Johani“,
 - leitnant Paul-Julius Madisson'ile Kuperjanovi partisanide pataljonist — „Maidla“,
 - leitnant Karla Neubauer'ile 7. jalaväerügemendist — „Saimre“,
 - leitnant Erich Neumann'ile 4. üksikust jalaväepataljonist — „Normet“,
 - leitnant Jakob Oberpahl'ile merejõudude staabist — „Paalandi“,
 - leitnant Artur Priedenthal'ile Tallinna garnisoni komandantuurist ja vahipataljonist — „Rahvorg“,
 - leitnant Jaan Tischler'ile Kuperjanovi partisanide pataljonist — „Ristisoo“,
 - leitnant Johannes-Voldemar Treiman'ile üksikust lennuväedivisjonist nr. 1. — „Talvik“,
 - noorem-leitnant Rudolf Veitmann'ile 4. suurtükiväegrupist — „Vaitmaa“.
- Õiendus: Lj. nr. 4.

§ 2.

Alltähendatud ohvitseridele on perekonnaseisuametniku otsusega määratud uuteks ees- ja perekonnanimedeks:

- major Valter Bergmann'ile VR 1/3 9. üksikust jalaväepataljonist — „Valdo Mäeste“,
- major Armand-Reinhold Espenberg'ile Sakala partisanide pataljonist — „Rein Espree“,

— leitnant Johannes Zimmermann'ile (Simmermann) 1. suurtükiväegrupist — „Juhan Lahes“.

Õiendus: Lj. nr. 4

§ 3.

Lugeda 9. üksiku jalaväepataljoni leitnant August Kibovits'a õigeks perekonnanimeks „Kibuvits“.

Õiendus: Lj. nr. 4.

§ 4.

Major Mathias-Axel-Egbert Karge'le (end. Grenzup) 2. suurtükiväegrupist on Siseministri otsusega määratud uueks esnimeks „Mati“.

Õiendus: Lj. nr. 4.

§ 5.

Kustutada ohvitseride nimekirjast surma puhul lipnik Johannes Kolle (end. Veiden-damm) tagavaraväest, arvates 27. juunist s. a. Alus: Juhatuskiri tagavaraväe ohvitseride arvestamiseks § 1 p. 1 ja § 4 p. 1.

Õiendus: Lj. nr. 871.

§ 6.

Kustutada kv. ametnikkude nimekirjast surma puhul kv. ametnik Karl Meister tagavaraväest, arvates 12. juunist s. a.

Alus: Juhatuskiri tagavaraväe ohvitseride arvestamiseks § 1 p. 1 ja § 4 p. 1.

Õiendus: Lj. nr. 4.

Nr. 192.

Tallinnas, 27. augustil 1935. a.

(Kaitsevägede staap.)

Käesoleval aastal 8. septembril kogu Eesti rahvas pühitseb oma raamatu 400-aastast sünnipäeva. See päev on suureks rahvuslikuks sündmuseks ja suurjuubeliks meie rahva kultuurelus.

Kaitsevägi ei või jääda sellel tähtsal rahva kultuurelu juubelpäeval lihtsaks pealtvaatajaks, vaid peab võimaluste piirides kaasa aitama päeva heaks kordaminekuks.

Raamatu-aasta tähistamiseks kui ka 8. septembril s. a. suurjuubeli heaks kordaminekuks väekoondise-, asutise- ja väeosajärgmatel teha järgmist:

1) raamatu-aasta puhul leida võimalusi suuremal arvul eesti ilu- ja üldteadusliku kirjanduse ostmiseks raamatukogudesse;

2) 8. septembril s. a. kõigis garnisonides korraldada kaitseväelastele aktusi raamatu-aasta tähistamiseks;

3) võimaldada teenistusest vabadel kaitseväelastel suuremal arvul osa võtta garnisonides kohapealsete raamatu-aasta komiteede poolt korraldatavatest aktustest, näitustest ja kõnekoosolekutest;

4) lubada kaitseväe orkestritel tasuta mängida raamatu-aasta komiteede poolt korraldatavatel pidustustel, näitustel ja aktustel;

5) aidata kaasa võimaluste piirides raamatu-aasta kohapealsetel komiteedel aktuste, näituste ja kõnekoosolekute korraldamiseks.

Lõpuks loen väga soovitavaks, et iga ohvitser ja allohvitser isiklikult muretsuks omale häid raamatuid ja neid rohkem tarvitaks oma silmaringi laiendamiseks.

Nr. 193.

Tallinnas, 28. augustil 1935. a.

(Kaitsevägede staap.)

Viin üle teenistuse huvides, arvates 1. septembrist s. a.:

— major Eduard Kimmi kaitsevägede staabist — inseneriväe inspektuuri ja määran sama inspektuuri käskudetäitjaks ohvitseriks ja

— nooremleitnant Eduard Raita (end. Diedvig) kaitsevägede staabist soomusrongi-rügementi.

Alus: O.T.S. § 121 p. 2 ja § 133 p. 1.

Õiendus: Lj. nr. 953.

J. Laidoner,

Kindralleitnant,

Kaitsevägede Ülemjuhataja.

Sport kaitseväes.

Viljandi garnisoni väeosade vahelised suvised spordivõistlused.

16. ja 17. aug. s. a. korraldati Viljandis garnisoni väeosade vahelised spordivõistlused. Võistlustel tulid kohtadele:

100 m jooksus. 1. noor Jõelett — 12,0, Sakala part. pat.; 2. noor Kibus — 12,2, 5. suurt. gr.; 3. noor Lio — 12,4, 5. suurt. gr.

400 m jooksus. 1. noor Kibus — 58,0, 5. suurt. gr.; 2. noor Lio — 58,6, 5. suurt. gr.; 3. rms. Saarik — 59,0, garn. side k-do.

1500 m jooksus. 1. n.a.o. Nurmekivi — 5:00, Sakala part. pat.; 2. noor Paas — 5:10, Sakala part. pat.; 3. noor Vomm — 5:13, Sakala part. pat.

5000 m jooksus. 1. n.a.o. Nurmekivi — 19:27,5, Sakala part. pat.; 2. noor Talu — 19:56,0, Sakala part. pat.; 3. noor Tõlpus — 20:23,2, 5. suurt. gr.

5×1000 m jooksus. 1. Sakala part. partaljoni meeskond koosseisus: v.a.o. R. Raud-

sepp, n.a.o. H. Nurmekivi, noored — Lensin, Johanson ja Vomm — 15:57,0; 2. 5. suurtükiväe grupi meeskond — 16:29,0.

Kaugushüppes. 1. noor Jõelett — 6,04, Sakala part. pat.; 2. noor Liit — 5,63, Sakala part. pat.; 3. noor Lio — 5,55, 5. suurt. gr.

Kõrgushüppes. 1. noor Liit — 1,60, Sakala part. pat.; 2. noor Edula — 1,55, Sakala part. pat.; 3. noor Rull — 1,50, Sakala part. pat.

Teivashüppes. 1. noor Marnot — 2,80, 5. suurt. gr.; 2. v.a.o. K. Raudsepp — 2,70, Sakala part. pat.; 3. noor Liit — 2,60, Sakala part. pat.

Kuulitõukes. 1. n.a.o. Vösar — 11,28, Sakala part. pat.; 2. noor Liit — 10,90, Sakala part. pat.; 3. n. ltn. Pärtel — 10,87; Sakala part. pat.

Kettaheites. 1. noor Rull — 31,53, Sakala part. pat.; 2. noor Pärs — 28,42, 5. suurt. gr.; 3. noor Marnot — 28,37, 5. suurt. gr.

Granaadi kaugusviskes. 1. noor Edula — 58,26, Sakala part. pat.; 2. n.a.o. Sopp

— 56,02, Garn. side k-do.; 3. noor Riiman — 55,71, Sakala part. pat.

Odaviskes. 1. n.a.o. Sopp — 48,74, Garn. side k-do.; 2. n.ltn. Pärtel — 45,31, Sakala part. pat.; 3. noor Edula — 43,25, Sakala part. pat.

Kergejõustiku võistlused 10. Üksikus jalaväe pataljonis.

22. ja 23. augustil s. a. korraldati 10. üks. jal. pat. omavahelised kergejõustiku võistlused.

Võistlustel tulid kohtadele:

100 m jooks: 1. ltn. O. Kurvits — 12,0 sek., 2. noor L. Schotter, 3. noor A. Kutsar.

400 m jooks: 1. noor H. Himma — 59,5 sek., 2. noor K. Veitmann — 60,5 sek., 3. noor A. Kutsar — 61,5 sek.

1500 m jooks: 1. rms. V. Kesküla — 4:40,3, 2. noor V. Tumanov — 4:40,8, 3. rms. A. Dolgov — 4:48,0.

5000 m jooks: 1. rms. A. Dolgov — 18:27,7, 2. noor V. Tumanov — 18:35,0, 3. rms. E. Rätsep — 18:42,1.

110 m tõkkejooks: 1. n. a. S. Siinor — 20,8 sek., 2. noor H. Himma — 21,4 sek.

Kaugushüpe: 1. ltn. O. Kurvits — 5,93 m, 2. noor H. Himma — 5,86 m, 3. rms. Jrbe — 5,18 m.

Kõrgushüpe: 1. noor. H. Himma — 1,60 m, 2. v. a. E. Tõnts — 1,55 m, 3. noor E. Niglas — 1,55 m.

Teivashüpe: 1. noor H. Himma — 3,25 m (uus pat. rekord), 2. noor A. Laadoga — 2,23 m, 3. noor E. Niglas — 2,50 m.

Kuulitõuge: 1. ltn. O. Kurvits — 12,75,5 m, 2. v. a. A. Mõtlik — 11,86 m, 3. noor K. Teimann — 11,76 m.

Kettaheide: 1. ltn. O. Kurvits — 35,32 m, 2. noor E. Niglas — 34,22 m, 3. kpr. K. Kerberg — 33,32 m.

Odaheide: 1. noor K. Teimann — 46,17 m (uus pat. rekord), 2. kpr. K. Kerberg — 40,02 m, 3. J. Leismann — 39,22 m.

Granaadiviske: 1. noor K. Teimann — 64,25 m, 2. kpr. K. Kerberg — 64,00 m, 3. v. a. E. Tõnts — 56,92 m.

100 m vabaujumine: 1. noor Ü. Kaljula — 1:52,3, 2. noor M. Laas — 2:08, 3. noor A. Veeber — 2:08.

400 m vabaujumine: 1. noor V. Lepp — 9:41, 2. rms. N. Sõrujegin — 11:47, 3. rms. Raud — 12:25,8.

20 km jalgrattasõit maanteel rakmetes: 1. rms. V. Kesküla — 38:21 (uus pat. rekord), 2. noor E. Krabbi — 38:21, 3. noor A. Laadoga — 40:37. —si—

PEREKONDLIKKE TEATEID.

Sünde:

Pärnu-Viljandi k-ringk. staabi ül. t. n.a.o. A. Sester'i abikaasal Margot'il tütar Heli.

Piirivalves: Peipsi jaoskonna ülema major Johan Labidas'e abikaasal Rosaliel poeg Jaan. Vasknarva rajooni kordonitülema veltv. Jaan Fäelmann'i abikaasal Marial tütar Miina. Valga rajooni valvuri noor. allohv. Rudolf Liiv'i abikaasal Salmel poeg Neeme. Kunda rajooni valvuri reamees Jakob Pink'i abikaasal Olgal tütar Asta.

Abiellumisi:

Pärnu-Viljandi kaitseringk. staabi ül. t. n.a.o. Villem Noodapera, 33 a. v., abiellus Selma Söödiga, 26 a. v., pärit Narvast.

Piirivalves: Valga rajooni kordonitülema veltveebel Karl Ratasepp, 35 a. vana, abiellus Hilja-Johanna Puusepp'aga, 20 a. vana, pärit Võrumaalt Vana-Roosa vallast. Purtse rajooni valvur noor. allohv. Edgar Saumets (end. Rosin), 25 a. vana, abiellus Erna-Rosalie Sooden'iga, 23 aastat vana, pärit Mäetaguse vallast. Alatskivi rajooni valvur noor. allohv. Friedrich Järve (end. Agask), 25 a. vana, abiellus Linda-Johanna Kristjan'iga, 23 a. vana, pärit Viljandimaalt Pajusi vallast. Haapsalu rajooni valvur noor. allohv. Arnold Mendelmann, 24 a. vana, abiellus Laine Käär'iga, 21 a. vana, pärit Tartust. Laura rajooni valvur noor. allohv. Erich Tensing, 22 a. vana, abiellus Valentine Abolkalniga, 24 a. vana, pärit Petserimaalt Laura vallast. Mägiste rajooni valvur kapral Bonsa Toom, 22 a. vana, abiellus Magdalena Jansoniga, 25 a. vana, pärit Võrust. Kivitee rajooni valvur kapral Valter Lumiste (end. Lindenbergi), 27 a. vana, abiellus Ella-Irene Liiv'iga, 26 a. vana, pärit Valgamaalt Mõniste vallast.

Male.

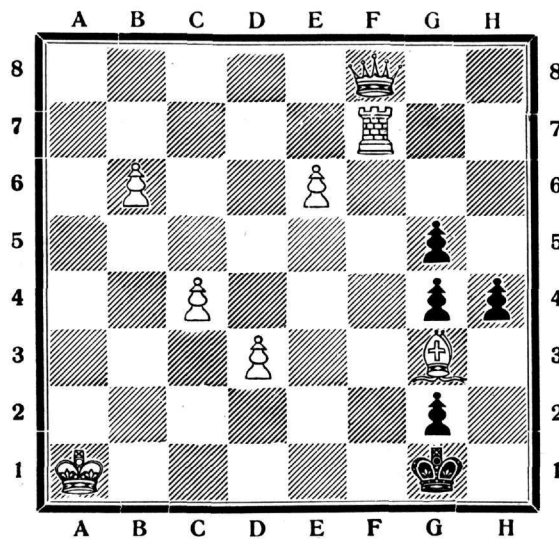
Toimetaja A. Burmeister.

Kirjade aadress: Nõmme, Nurme t. 29.

ÜLESANNE.

Kokku seadnud: J. S m o t n y.

Mustad.

Valged.

Valged: Ka1, Lf8, Vf7, Og3, Eb6, c4, d3 ja e6.
Mustad: Kg1, Eg2, g4, g5 ja h4.

Valged algavad ja annavad matt kolme käiguga.

M. Segersi ülesande (vt. „Sõdur” nr. 14/16) lahendus:

1. Lg4—g7, Lg2:g7+, 2. Rc5—b7 annab matt.
1. (Lg4—g7), Rd5:f6, 2. Lg7—d7 annab matt.

ELEGANTSEID

JALANÕUSID

SOOVITAB JALANÕUDE ÄRI

A. ADAMKA

HARJU TÄN. 26. TELEF. 436 26

I kl. Meesterahva
rätsepa äri

Jul. Kull

S. Karja tän. 6-3.
Tallinn. Tel. 468-37

Kohale jõudnud:
sügishooaja Inglise
uudisriided suures
valikus.

ALATI RIKKALIKUS VALIKUS

B. Rubanovitsch'i

VALMISRIIETEÄRIST

Tallinn, Harju tänav 22. 24
Telefon 436-95.

Naiste ja meeste valmisiided
Soodsad ostutingimused

Tartu Piimaühing

Riia tän. 40

Soovitab hästitoitvat kõrgeväärtuslikku pastöriseeritud piima ja eksportvõid, mis saadaval igas kaupluses.

Nõudke „Tartu Piimaühingu“ esmaklassilise väärtusega saadusi.

Pleki-, ja vasesepa töökoda

D. BIEK

Tallinn, Müürivahe 5

Katuste katmine ja parandus
Kõiksuguste majapidamises tarvisminevale

plekk - esemete

valmistamine ja parandus

Töötasu mõõdukas. Töö ja materjali eest vastutus.

Suur valik kuld-, hõbe-, kristall- ja alpakakaupu. Schweitsi käe- ja taskukelli, sein- ja laukelli. Parandustööd, eriti kellade parandus mõõduka hinnaga. Täitesulepeade paranduste vastuvõtukoht.

Kullasepp meister

O. HERMANN

Tartu, Aleksandri tän. 2.
Asutatud 1815. Telef. 747

Inglise kübarad ja
kaelasidemed

MUSTRID 1934/35
SUURES VALIKUS

L. D. EPSTEIN

Asut. 1876. KUNINGA 2. Asut. 1876.

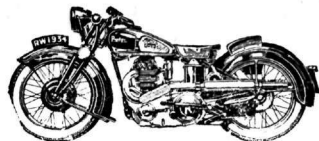
J. Kree

Puuvilja-kauplus

Tallinn, Saiakang 5.
Telefon 429-17.

EKSPORT
IMPORT

Müük suurel ja väikesel arvul.

RUDGE

on kõigi maade mootorsportlaste lemmik
Ületamatu teeasumine, suur kiirus, elastiline tugev mootor ja äärmine usaldatavus on sadade võitude põhjuseks kogu maailmas. Ostes RUDGE –veendute tema headuses

Jalgrattad kõrgeima kvaliteediga
Wanderer, Brennabor, Hopper, Swift j. t.
Tugevad, kerge jooks ja elegantne varustus.

K-m. Lier & Rossbaum
Tallinn, Viru tänav nr. 7

OSKAR STUDE

TALLINNAS
SPEDITSIOONI ÄRI

ASUTATUD 1882

KORRASTUS
INKASSO
KINNITAMINE
LAEVAAGENDID

Oma puksiirid ja laod
raudtee ühendusega

OSAKONNAD:

Pärnus, Pühavaimu 8
Tartus, Ülikooli tn. 44
Valgás, Maleva tn. 2
Viljandis, Lossi tän. 8

AUTO-TRANSPORT

Telegr. aadr. igas kohas „Studeos“

Firma

A. & M. UNIVER

**Jahuveski ja
lauavabrik**

TARTUS,
Meltsiveski 40/42
Telefon 3-49

Kuldauraha Tartus 1913.

Kuldauraha Tallinnas 1922.

Esimesed auhinnad arstiteaduslikul näitusel Tartus 1921, 1926 ja 1932.

G. SAKS

Tartus, Riia tän. nr. 39 Kõnetraat 6-12

**Vanem ja täielikum ortopeediline arsti-
ja loomaarstiriisade tööstus Eestis.**

ASUTATUD 1907.

Valmistame otstarbekohaseid ja vastupidavaid proteese, nagu kunstjalgu-käsi, tugiaparaate vigastele jalgadele, korsette selgrookõveruste ravitsemiseks, kubemerihmu, kehasidemeid jne.

Tehniliselt hästipassiv töö. Hinnad võrdlemisi odavad

A-S. PÄRNU KREDIIT PANK

Pärnus, RÜÜTLI tänav nr. 30

Asutatud 1913. a.

Telefon; Üldine 23, juhat. kabinett 35

Võtab raha hoiule tähtajalisele ja jooksvale arvele ajakohase protsendiga. Annab laenusid. ■ Toimetab rahasaatmist ja dokumentide järele raha sissenõudmist. ■ Ostab kõiki Tallinna börsil noteeritud väärtpapereid. Teraskambris seifid tüürile anda. ■ Toimetab kõiki muid pangaoperatsioone.

JUHATUS.

ÜHISPANK

Pärnu Eesti

Laenu-Hoiu Ühisus

Asutatud 1904 a.

Vanem ja suurem rahaasutus Pärnus
Toimetab kõiki pangaoperatsioone

RÜÜTLI tänav 40

Telefon nr. 3-44

JUHATUS

Kõige vanem ajaleht Pärnumaal
„VABA MAA“
Pärnu väljaanne

Toim. ja tal. Pärnus, Brackmanni 1, tel. 112

„VABA MAA“ Pärnu väljaanne ilmub iga päev koos pealehega (Tallinna „Vaba Maa“ga) ja maksab 1-ks kuuks postiga saates Kr. 1.50, 3-ks kuuks 4.25 ja 6-ks 8.25. 6-e kuu tellijad saavad tasuta „Perekonnalehe“ ja albumi „Pärnumaa Elu“, aastatellijatele lisaks „Uus Talu“

▼▼▼▼▼▼▼▼

„KULTUUR“

Pärnus, RÜÜTLI 35, telefon 397

Kooliraamatud, ilukirjandus, kirjutusmaterjal, kantsleitarbed ja paberikaup. Muusikariistad, sporditarbed, pärjad. Oma- ja vallavalitsuste planketid, tätelehed — igasugused.

Oma trüki- ja köitekoda
Brackmanni tän. 1, telefon 112

Kõige soodsam ostukoht

ja suurim ning odavam äri Pärnus on
RÜÜTLI tän. 24, telefon 217

Jalgrattad, õmblusmasinad, kudumismasinad, koorelahutajad, muusikariistad. Fotograafiaparaadid ja materjalid. Elektrilambid, armatuurid ja materjal.

Raadioaparaadid, lambid ja nende osad. Õpetatakse hinnata aparaatidega ümberkäimist, ehitust ja antakse skeemid.

O. Wiegandt RÜÜTLI tn. 24
Kõnetr. 217

Balti Nahavabrik

P Ä R N U S

Vana-Sauga 24 Telefon 76
Ladu Jänesselja 15 Telef. 4-20

Soovitab oma vabrikust ja ladudest kõrge väärtusega kaupu.

Nõudke hinnakirju!

Põllumajanduse Pank

Tartus, Suurturg nr. 9.

Telefonid: Juhatus 10-65 üld. 50.

Pank annab vabalt laene

põllupidajatele heade kindlustuste vastu.

Pank võtab raha hoiule

ja toimetab kõiki pangaoperatsioone.

Panga juures Kindlustusselts „OMA“ agentuur.

J u h a t u s .

O-Ü. RIJETURITE ÜHISKAUBAMAJA

Tallinn, Suur Karja 19.
Telefon 455-77.

Sügisehooajaks kohale jõudnud suurim valik kodumaa ja inglise vabrikulist — ülikonna-, mantli-, palitu- ja kostüümiriideid. Saadaval ka voodrid, nõöbid, siid jne.

Haavapakke

ostab

kogu Eestis kõigis jaamades

A.-S.

The Timber Company

Pakkumistega palume pöörduda

Tallinn, Vabaduseplats EKA maja,

Telefon 440-76 või Tartu,

Sõbra tän. 56. Telefon 4-86.

EESTI KIVIÕLI A-Ü.

SUURIM ÕLITÖÖSTUS EESTIS

JUHATUS JA MÜÜGIOSAKOND: TALLINN, JAANI TÄNAV 6
KÕNETRAADID: 465-56, 436-05, 462-04, 464-50
TEHASED JA KAEVANDUS: KIVIÕLI JAAM KÕNETR.: SONDA 15

SAADUSED: Kütteõli. Immutusõli, Bituumen,
„Kresolaat“ (Fenolaat), „Karbestoleum“, Katuselakk
„Kivitõrv-Ekstra“ Puhas Põlevkivi katuselakk, Moo-
tornafta, Tolmuõli Estolniit, Viljapuu-karbolineum,
„Estoleum“ Puurimisõli Auto- ja aerobensiin „Estolin“

Tarvitage ja nõudke kõikjalt Eesti kiviõli A-Ü. saadusi.

OSTAME

tapamajas ja sigade vastuvõtu päevadel raudteejaamades
kõrgema päevahinnaga

loomi, vasikaid, lambaid ja peekonsigu.

MÜÜME

oma kauplustes

Tartus, Ülikooli tn. 7, tel. 12-59. Tähe tn. 72, tel. 12-18.

„ Narva „ 9, „ 12-22. Narva „ 123, „ 14-08.

„ Riia „ 125, „ 14-50.

Valgas, Vabaduse tn. 32, tel. 32.

Oma tööstuse saadusi:

vorste, suitsetatud peekoni, ribi ja sinki, seapäid
ja jalgu, sea-, looma-, vasika- ning lambaliha jne.

Ühisus

Kaup värske ja kõrgeväärtuslik.

Hinnad võistlematult odavad.

„Lõuna-Eesti Eksporttapamajad“ Tartus.

Telefonid: Juhataja: 11-64, kodune keskjaam: 11-24 ja 11-28.